

5^{-dik} Negyed.
Júliusz, Augusztus, Szeptember.
1827.

Minerva' Czelja 's Foglatatja.

A' Folyó-írást minden pallérozott Nemzetek úgy tekintették mindenkor, mint olyan eszközöket, mellyek által a' Nyelv' 's Tudományok' esmérte és kimiveltetése leg-lathatósában mozdittatik-elő. Nem is ok nélkül; mert olyan tudós Tárházak ezek, mellyekben a' kisebb 's nagyobb Tudósoknak külömb-külobmféle munkáik, különösen az olyanok, mellyek kisebbek, mint-sem hogy egy egészet formálhatnának; de sokkal becsesbbek, mint-sem hogy semmivé légyenek, egyyüvé rakatnak; 's e'képp' egy egész-be állíttatván, a' mondott czelra legtöbbet tehetnek. Ha igaz, hogy a' Tudományok' véghetetlenre terjedő mezeje bejárhatatlan, 's azoknak forrása kiapadhatatlan, — nem lehet mondani, hogy a' hasonló Gyűjtemények még az olyan Nemzeteknél is, mellyek a' Tudományok' felső lépcsőjén állanak, szükségtelenek vólnának; — sőt mennél pallérozottabb valamely Nemzet, annál inkább bővölködik máig is az illyes Gyűjteményekkel — ott pedig, hol a' Nemzet a' Nyelv' és Tudományok' kimiveltetésében, a' pallérozottságnak még csak felmértékét sem érte-el, — multhatatlanul is szükségesek. A' Hazai Literatúrának virágzásával szorossan ösze lévén köttetve a' Nemzeti dicsőség; annak előmenetelét segedelmesen munkálni, hazafiúi kötelesség; 's ezen nemes buzgóságból kezdődött, illy nemes czelra rendeltetett ezen Folyó-Írás is; mellyet a' Kiadó, ha a' hazafiúi segedelem tőle meg nem vonatik, több esztendőkre is folytatni, 's minden esztendőben inkább-inkább tökéletesíteni fáradhatatlanul igyekszik. Azon tárgyak, mellyek e' Nemzeti Folyó-írásban állhatatosan felvételnek és-kiadatnak, e' következendők:

A' felsőbb Tudományokat szorossában illeto' értekezések; név szerént azok, mellyek a' Históriait, a' nevezetesebb Férjfiak' és Aszszonyok' élet-leírásait, a' Föld-leírás', — Ég-vi'sgálás' — Természet' tudományát, — Régiség' esmérteit, Statistika' 's a' t. leginkább annyiban illetik, a' mennyiben azoknak Hazánkra befolyások vagyon. Továbbá *ollyan tárgyak,* mellyek a' hasznost gyönyörküdteivel kötik-ösze; nevezetesen: Topographiai nevezetessegek, Nemzetek' különös szokásai, Utazások', természeti-ritkaságok' leírása, szép Literatúrára tartozó vig 's érzékeny rajzolatok, költemények; némelly kiválogatott jelesebb poétai munkáscák, 's a' t. hasonlóan a' Hazára való tekintetből vétetve. Végtere a' Tudományok' és Mesterségek' állapaja felől való tudósítások; úgymint: új találmányok, ujonnan kijött könyvek, 's azoknak illendő szabadsággal való megítélése; házi 's mezei gazdálkodásra tartozó észrevételek, javallatok 's t. e'f.

Ezen Folyó-írás, mint eddig, úgy ezután is minden esztendőben negyedenként jelenik-meg, 's minden Negyedet egy nevezetes nagy Hazafinak jól eltalált képe fog ékesíteni. Az Elő-fizetés' árta szép medián papirosra 6 for. — Velinre 10 for. Conv. pénz. ide értvén a' szabad posta küldést. Az 1825-ik és 1826-beli Folyamatok is ugyan ezen áron még találhatnak a' Kiadó Könyv-áros boltjában.

Kassán, Szeptember 30-án 1827.

A' Kiadó és a' Redactzió.

KIS-VICZAI
VICZAY JÓSEF,
Torna Várm. és Kassa Város. Orvosa.

— — — — —
VIRO ANTIQVAE VIRTVTIS CONSTANTI INTREPIDO
SERVATORI CIVIVM FRANC KAZINCZY VT INVENTIVM
ANDI AD EIVS EXEMPLVM ACCENDANTVR MDCCCIII

Felső Magyar-Országi

NEMZETI

FOLYÓÍRÁS.

1827.

Czuczor G.

Opto illi cultum multa et preciosa manant. Hor.

HARMADIK ESZTENDEI FOLYAMAT. — 5^{ik} NEGYED.
JÜLIUSZ, AUGUSZTUSZ, SZEPTEMBER.

A Felsőes Kőr. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS BETŰVEL 'S KÜLTSEGIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY

K I S - V I C Z A I

V I C Z A Y J Ó ' S E F

Tek. Torna Vármegye' és Szab. Kir. Kassa Városa' rendes Orvos-Doctora'

É L E T - R A J Z A.

Örömmel újítjuk-meg itt egy Férjfiú' emlékezetét, midőn ennek igen hív képét *) Munkánk' homlok-lapja elibe függesztjük; ki Kas-sának még nem régen nagy dísze volt, és a' kinek neve itt századokig fog tiszteletben, áldásban fennmaradni.

Kis-Viczai VICZAY JÓ'SEF, Torna Várm. és Kassa Szabad Kir. Városa' rendes Orvosa, huszon-öt esztendő's-korában tére haza Bécsből, hol öt esztendei szorgalma után a' Doctori czímet megnyerte; 's szerencsés gyógyításai, kötelességének hű telyesi-

*) A' kővessző Negyedét E. Vassóczy Ferencz' a' Nádor' képe és élet-írása foglók díszesítési.

tése, számtalan jótétei betegek körül, mellyek szinte a' vesztegetésig mentenek, kevés holnapok alatt olly hírbe hozzák, a' mit mások minden nagy érdemek mellett egész életekben sem tudnak megszerzeni. A' Városnak akkor még csak két Orvosa vala; most csak-nem minden egyedül Viczay által kívánt gyógyíttatni. Pitvara, korán reggel olta nyolczig, tömve vala azokkal, a' kik segélyét kívánták. Akkor elkezdé kerengését, melly szinte délig tartá. Háromkor újra kezdé azt; hatkor rendesen kertjébe vonta magát, 's az estvét a' barátságna' 's szerelemnek szentelé. Most még egyszer járta-bé nehezebb betegeit, ki, a' legtávolabb külvárosig, olly hűséggel a' legszegényebb viskóba mint a' leggazdagabbak' palotájikhoz, 's akkor éjfélig tanult, 's újra írta betegeinek laistromát az úczák szerint, hogy valakit ne felejtsen. 'S ezen rendében megmarada napjainak végéig, mert az ő betegeinek száma, azért hogy itt megszorodának az Orvosok, soha meg nem fogyott.

Munkássága tovább terjedé ki Vármegyéje' 's Városa' határainál. A' nehezebb betegekhez nem ritkán Falukra hívatott-meg Orvosi tanácskozásra. Ment éjjel, nappal, ifjabb esztendejiben lovagolva, de úgy, hogy minden Státión új ló várja; 's nem ritkán történt, hogy a' ló kidőlt alatta. Magát soha nem kímélte, 's fő gondja betegek voltak, kiket a' Városban elhagyott.

Soha ember a' pénzt kevésbé mint ő nem szerette. Ingyentette szolgálatjait a' nem gazdagoknál; a' szegényeknél nem csak a' patikát fizette, úgy hogy e' költségei esztendőt által két három ezer forintra mentek, hanem a' hol inséget látott, marokkal szór-

ta a' pénzt a' beteg' ágyába. Ezt maga soha nem beszélt: betegei hirdették-el, áldva jóltévőjüket, 's csudálva ennek nemes lelkét. *Plurimum facere, minimum de se loqui.*

Ifjabb esztendejiben elkezdte gyűjteni réz-metszéseket, csigákat, ásványokat, pénzeket, de legfőbb szenvedelme kertescskéje vala, a' Hernád' bal szélén, a' malmok' szomszédjában. Itt pihene-meg eltikkadva fáradtságos napi munkája után; itt élte életének legkedvesebb szempillantásait, barátinak szent és zárt körökben. A' kik nem érték, ez a' Remete-ház, ez a' Kápolna, ez a' Templáriusi Rom, ez a' térden-álló Szobor, könyörgő kezekkel mit jelenthet, felakadhatnak az egymást toló tárgyakon: a' kik érték, megbocsáták a' Kertészi-tudomány' törvényeivel ellenkező hibát. Örököse, Tornai és Kassai Orvos Sihulsky Friedrich Úr, tiszteli boldogítójának emlékezetét, 's a' kertet úgy változtatá-el, hogy tetteit maga Viczay is javallaná; 's máshová vitetvén-által a' könyörgő Aszszony' szobrát, annak helyén egy elmés rajzolatú Templomot állíta, mellynek kuppoláját három fekete-márvány oszlopok tartják. Ezeknek közepekben áll a' Viczay' büsztje egy három-szögű oltáron, Gróf Dessewffy Jó'sef Úrnak felírásaival:

I.

Illustris Viri
JOSEPHI VICZAY
 Medici
 Benefactoris
 Magistri sui
 Cineri
 Gratus Heres
FREDERICUS SIHULSKY
 M. DCCC. XXI.

II.

*A' jók a' jót el nem felejtik.
Szomor füz' levelek
Borítják hamvai vedrét
A Múltónak,
'S a' bús Emlékezet
Nyögve vagy remegve,
Él mindég felette.*

III.

*Der Weise, Gute, ist nun Staub:
Belebend alles Was hier lebt,
Einst pflanzt' er dieses dicke Raub.
Jetzt weht nur noch sein Geist,
Und jedes Blatt erbebt.*

Úgy hitte minden, hogy Viczay e' neki kedves kertbe temetté magát, és hogy hamvai az említett három-oszlopú Peripteron alatt sorvadnak, de a' dolog nincsen úgy; Viczay a' Lutheránusok' temetőjökben akara eltakaríttatni, hol nagy-atyja Péter, a' Magyar Felekezet' Predikátora, 's atyja Jó'sef, Abat'j Vármegyének és Kassa Városának Seb-orvosa, fekszenek. Barátjai pénzt tettek-össze, hogy a' kedves Megholt' sírja felett Egyiptuszi ízlésben emelkedjék egy Kápolnácska, 's az már áll, de nem tellyesen elvégezve. — I. b. Keresztszeghi Gróf Csáky Emánuel, Szepes Földe' örökös Ura, val: b. t. Státus Tanácsos és Szepes Vármegye' örökös Fő-Ispányja, ezen valóban jóltévő Ember-barát'

és szép lelkű Férjfiú' emlékezetét, e' következő Felül-írással óhaj-
totta a' maradék' számára fel-tartani:

Simplex. Moribus. Fortunarum. Contemptor.
Dispensando. Salutem. Aegris.
Langvidis. Lenimen. Inopibus. Subsidia.
Sui. Immemor. Concivibus. Vixit.
Magnatem. Civem. Colonum. Mendicum.
Pari. Complexus. Charitate.
Obiit.
Dignus. Hygeiae. Sacerdos.
Ereptum.
Publica. Flevit. Calamitas.
Molliter. Ossa. Cubent.
Sic. Vult. Amicorum. Corona.
Statque. Tumulus.
Boni. Memoriae. Viri. Sacer.

Azoknak, kik a' Felejthetlent ismerték, kedves lesz' tudni,
hogy a' Kávé-ház előtt álló olasz-nyárfák, gesztenyék, juharok,
sorbusok, Viczaynak kezével vagynak ültetve. Az eszes különö-
zéseket nem hiúságból, hanem ízlésből kedvellő ember nem tartá
magához illetlennek, kivenni a' nap-számosok' kezéből az ásót és
kapát, 's itt mindenek' láttára tevé, a' mit kertjében, elrejtve
a' mások' szemei elől, mindennap csinált. Bár e' fák' susogása
az itt mulatókat a' dicső Férjfi' tetteire emlékeztesse!

Lelke hevesen szerette a' szépet, hevesen utálta a' rútát, 's
nem szégyellé kimutatni érzéseit. Betegjeihez sietvén reggelen-
ként, mindennap felméne egy házhoz, ott forró csókot nyoma

egy tisztelt kézre, mintegy áldást kérve munkájához, 's ment, a' nélkül, hogy egy szót szólott volna; de éppen ez a' láng-lelkű Férjfiú, a' ki ezt tevė, lángoló haraggal, irtózza fordúlt-el egy embernek csak nevét is hallván, kit, némelly másokkal egy-gyütt, ő is nem szerethete.

Teste' alkotása erős volt, és zömök, alkalmatlan kövérség nélkül; termete középszer magasságú; haja szög, szemei kékek. Ötven-negyedik esztendejéig minden hétben háromszor ferde-meg hideg vízben. Itala víz, és, a' mit kárhoztata, de el nem hagy-hata, kávé. Nyaka télben nyárban kendő nélkül, meje mindég nyitva. Éhséget, szomjat, hideget, meleget túrt a' csudálhatá-sig, 's a' legkeményebb télben is egy köpenyegbe vonta magát.

Született 1746. Martzius' 23-án megholt 1810. April. 5-én 's benne, a' nőtelenben, holt-ki nemes familiája; eltemettetett 8-án. Koporsóját nem-csak az egész Város, de annak minden Hostátjai, sőt a' közel-fekvő falukból is felgyűlt' háládatos szegény Nép, nagy számmal kísérte, 's soha Kassa embert inkább nem kesergett.

A' Kiadó és a' Red.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Hetedik Füzet.

Július 1827.

I.

A' földi Boldogság' ideájának fejtegetése.

Ferguson Adám, nagy-növű Anglus Filozófusnak ezen Munkája után: An Essay on the History of the Civil-society, Part. I. Sect. 7. 8.

Ezt a' sok jelentményű, és társalkodásunkban oly igen gyakran elő-forduló, 's már nyelvünkre járó szó-ejtést *Boldogság*, fontolóra véve talán legkevésbé értjük. Szolgál ez megelégedésünk kifejezésére, midőn valamely kívánsatunk bétellelt; fohászkodással mondatik-ki, midőn tárgyunk messze vagy; jelenti azt, a' mit megnyerni óhajtozunk, de a' mit vizsgálat alá venni ritkán állapodunk-meg. Mi akármely tárgy' bősége felől, annak haszna és boldogságunkra lehető befolyása szerint ítélünk; de úgy vélekedünk, hogy az a' haszon és boldogság nem is kíván magyarázatot.

Közönségesen oly embereket tartunk legboldogabbknak, kiknek vágyjai leggyakrabban tellyesednek. De ha valósággal, az óhajtott dolgok' bírása és hűzomos előlése volna szükséges hozzá-valója a' boldogságnak; az emberek legnagyobb részükre nézve, sorok felől méltán panaszkodhatnának. Mert a' mit ők gyönyörködésnek hívnak, mind az élet-jában csak szempillantatig tart; és a' forró vérő kívánsatnak tárgya, mihelyt elnyerve van, nem foglalatosítja többé az elmét; új szenvedelem járul utánna, és a' képzelődés — valamint annakelőtte — ismét csak távol eső boldogságra van süggesztve.

Hány efféle gondolatokat nem sugallottak majd a' melankhólia, majd következesei annak a' lankadságnak és tunya renyhéségnek, mellybe oly örömet bele-süllyedünk a' bősé-
F. M. Or. Minerva 3. Negyed 1827. 34

gondtól való mentesség' ideája alatt! Maupertius p. o. így okoskodik *) „ha az emberek' számára készen álló örömek' és szenvedések' számba-vételébe forma szerint bele-
 „ereszkedünk; csak elvéve fogjuk úgy találni, hogy nem a' fájdalom, élességénél, tar-
 „tós és gyakor voltánál fogva, haladná föllül sokkal is az örömet. Az a' munkásság és
 „heves buzgódság, mellyel az élet' egygyik lépcsőjéről a' másira ált-sietünk; az a' kedvet-
 „lenség, melly bennünk felébredne, ha az általunk már megjárt ösvényekre vissza-tér-
 „nünk kellene; az a' vonakodás, vagy vénségben az ifjú kor' vigadozásait elől-kezdeni,
 „vagy férjfiú korban a' kis gyermekek' játékait ismételni; mind megannyi öszsze-szóló bi-
 „zonyosságok arra, hogy a' multak felől emlékezetünk, a' jelen-valók felől érzéseink egy-
 „véránt alája vagnak vetve a' nem-tetszésnek és komolykodásnak". Melly következtetés,
 jóllehet azt sok egyébhez hasonlólóg az okok' feltett esméretéből hozzuk-kön, a' tapasztalással nem egygyez-meg. Minden utszán, minden faluban, minden mezőn, a' velünk öszsze-találkozó személyek nagyobb részint öly ábrázatot mutatnak, melly vidám, vagy gond nélkül-való, vagy közönbes, vagy rendbe szedett, foglalatos, vagy meglekesült. A' föld-mivelő kedvére filtyörész jármás ökrei mellett; a' kéz-míves helyén érsi magát hivataljában; a' vig természetű és nyájás emberek, egész lajstromát kóstollyák öly gyönyörűségeknek, mellyek kút-forrását mi nem is tudjuk. Azok szinte, kik az emberi élet' nyomorúságos voltát bizonyítgatják-bé, míg elméjüket tárgyokra függesztik, megszöknek gondjaik elől, és türethető idő-töltést találnak annak megmutatásában, hogy az emberek boldogtalanok.

Talán hát e' kifejezések gyönyörűség és fájdalom egy érteményűek. De ha — mint sok bölcselkedésinkben úgy látszhatik, — egyedül csak azon érzelmekekre vagnak beszo-
 rittatva, mellyek viszonyban állanak holmi külső tárgyakhoz akár a' multak' emlékezetében, akár a' jelen' érzésében vagy jövőendő' sejtésében: nagy botlás, feltenni felőlük, hogy már magokban foglalják boldogság' nyomorúság' minden állodalmaikat; és hogy a' rendszerinü élet' jókedvét öly gyönyörűségek elő-uralkodása tartaná-főn, mellyek tulajdon néven hívattnak, és fontolóra vetetve külön-külön említettnek-meg.

Az elmé, míg létének nagyobb része tart, munkás önn-nyilatkoztatásokban foglalatos; nem pedig fájdalom' vagy gyönyörűség' érzeményire való pusztá figyelésben; és tehetőségének lajstroma, az ész, emlékezés, vigyázatosság, érzelem, akarás és igyekezés, csak különböző munkálkodásinak neveit foglalja-be.

Ha, mind azon nemü érzemények távol maradván tőlünk, mellyekre közönségesen vagy az öröm' vagy szenvedés' nevért ruházzuk, valódi létünk a' boldogsággal és nyomorúsággal ellenben álló tulajdonokat nyer; és ha az, a' mit gyönyörűségnek vagy fájdalom-nak hívunk, az emberi életnek csak csekély részét foglalja-el' ahozképest, a' mi mesterkedésben és végre-hajtásban, törekedésben és várakozásban, igazgatódságban, elmékedésben és társas kötelességekben telik-el: úgy kell látszani, hogy munkás törekedéseink, legalább az ö tartósságokra nézve, legnagyobb figyelmünket érdemlik. Ha hol pedig azokra szolgáló alkalmak nem voltak: ott a' kérdés nem gyönyörűség, hanem holmi ten-

*) Essai de Maupertuis.

ni-való felől vagyok; és a szenvedőnek pusztá panaszai soha sem olly bizonyos jelei a szerencsétlenségnek, mint az ellankadtnak megmerevölt pillantása.

Még is mi azon kötelességeket, mellyek végbe-vitelével tartozunk, ritkán számítjuk az élet áldásai között. Mindég tiszta öröm korára vagy háborúságunk végződésére törekszünk; és elmellőzzük azt a köttőt, mellyből jelen örömeink legtöbbsnyire és valóssággal ránk áradnak. Kérdés bár a szorgalmasokat, hol az a boldogság, mellyre végynek: azt felelik, hogy talán jelen törekedéseik tárgyai valamelyikében feltalálható. Ha pedig tovább kérdjük, miért nem tartják magokat szerencsétlenségnek azon boldogság nem-létében is: majd azt felelik, mivel reményjök van ahoz eljuthatni. De vallyon egyedül maga a reménység e, melly az elmét a bizonytalan és változékony kényttől függő kilátások közepettén támogatja? — És vallyon a jó kimenetel felől bizonyossá tételés, a várakozás idő-között több édes gerjedelmekkel tölthető e be? Add oda a vadásznak, prédáját; add oda a játsszóknak az aranyat, melly a játékban feltéve áll; hogy ne legyen kénytelen, amaz fírasztani testét, emez nyugtalanítani elméjét: — mindkettő bizonytalannal nevelni fog eszetelenségeden; egygyike, pénztét újra felfogja tenni, hogy hadd legyen nyugtalanított; másika ismét mezőnek fogja eresztetni szarvasát, hogy hadd kergethesse veszélyen akadályon keresztül, és hallhassa az ebek' csiholását. Vond-el az embernek' foglalatosságait, szabj határt kívánatainak: 's létjök tereh, és az emlékezet ismétlése győstrelem lesz'.

„Ezen tájéki emberek (ugymond egy Kis-aszszony) tanulnának varni és kötni: az megakadályozná, hogy idejük ne lenne tereh önn-magoknak és más népeknek“. „És ez igaz is (ugymond egy másik); én részemről, jöllehet soha sem nézek kifelé, reszketek a rossz' idő-járás' szemlélésére: mert akkor az Urak szunyáttolva jönek hozzánk mulatságra; és egy férjjet fogságban látni, igen gyászos látomány“.

Az emberi élet' nehézségei és bajai felől azt tartjuk, hogy azok Isten' jószágából elhúznak. Ügydő azon mulatságok között is, mellyeket emberek magok választanak, többben rakvák nehézséggel 's vesződéssel. Az emberi élet' játékának nagy feltalálója jól tudta, hogyan kell elrendelni a játsszókat. Vak-történetek panaszra adnak ugyan alkalmat; de ha ezek eltávoztatva volnának, maga a játék sem mulatná többül a feleket. Midőn plánt választanak és kivisszök, a gerjedelem és esemény' köztelen vezetettvén: úgy teszik az elmének, hogy saját létezését fejtí-ki, és önn-magát elí-eli. Gyakran szinte mind arányt mind tárgyat kevés hasznúnak esmervén is, tálentominkat és képzelményünket erőssen megfosztjuk; és, akár munka akár játék, egygyeránt mulattat bennünket. Mi egyedül csak olly végre kívánunk pihenni, hogy határozott és fogyó erőnket újra helyre pótoljuk. Ha tisztünk követése fíraszt: a mulatság gyakorta nem egyéb, mint foglalatosság' változtatása. Nem vagyunk mi mindég boldogtalanok éppen akkor, midőn panaszkodunk. Van olly neme a viszontagságnak, melly az elmében kellemetes állapotot eszközöl; és a jaigatás maga is néha gyönyörűség' kifejezése. Képzírók és Költők támaszkodnak is erre a fogásra, és ugy találják, hogy a mulatattás' eszközei közt, mint az a'féle művek, kedvezőleg fogadtatnak-el, mellyek szomorú érzéseket gerjesztetni készítetttek.

Ollyan lényre nézve tehát, minőt itt leírtunk, jótétemény, munkálkodási ösztönösrekre akadnia, akár a' gyönyörűségek' kívánásában, akár a' bajoktól őrizkedésben. Ez ő

munkássága fontosabb, mint maga az a' gyönyörűség, melyet keres; és az elhagyatkozás nagyobb gonosz, mint a' szenvedés, melyet kerül.

Az állati kívánság' kielégítése rövid tartósságúak, és a' testiség nem egyéb cími nyavalyánál, melyet vissza-emelekezéssel kell gyógyítani, ha csak reményesség által még fölötte igen felhevítve nincsen. A' vadászat nem kevésbé bizonyosan, elvagyon végződve a' vadnak halálával, mint a' buják ember' örömei, csapongásait kielégítő eszközök által. Az érzéki tárgyak, mint a' társaság egyikik köteleke, és mint meszszire ható törekedésünk csúlya, — az emberi élet' rendszerében mindenkor fontos részt foglalnak. Ők vezérlelnek a' Természet' arányainak tellyesítésére, az Egygyes' megtartásában és az egész Nem' örökítésében: de rajók úgy támaszkodni, mint a' boldogság' fő állodalmára, hiba lenne az okoskodásban, és még nagyobb hiba a' cselekvésben. Maga a' Szeráj Nagy-Ura kinek számára a' birodalom-minden kincsei kicsikartatnak, ennek rettegő lakosítól; kinek kedvéért egyedül, a' legválogatottabb smaragdok és gyémántok ásatnak-ki a' bányából; kiért minden levegőcske tömjénnel van gazdagítva; kiért a' Szépségek minden térről öszszegyűjtve találattanak, és oly szenyvedelmektől tüzeltetve, mellyek csak a' verticális Nap alatt érnek, kedve kénye szerint való véltök-élésre, rostélyok közé záratnak; — még is talán nyomorultabb, mint azon nép' serege, mellynek dolgozása és vagyona csak arra való, hogy mentsek meg (Urokat) az aggódástól és szerezzenek neki öröm-élet.

A' testiséget könnyen meggyőzhetni valami olyas dologban való gyakorlódás által, mely a' munkás elmét foglalatokodtatni szokta. Midőn a' tudás-vágy fel van ébresztve, vagy más szenvedelem felhevítve; szinte midőn vendégség' közepettén a' társalkodás tüzesen foly, majd tréfásan, majd komolyan; tudjuk, hogy illyenkor még az a' sztal' javait is elfeledjük. A' gyermek megveti azokat játékaért, a' meglett férfiu lemond rólok dolgojaért.

Ha azon környül-állásokat számba vesszük, mellyek akármmely állatnak, de legki-vált az embernek természetével öszsze-illők: minémők a' hátorásgos lakás, hajlék, élelem, és az öröm 's megörösztetés' más eszközei; néha azt gondoljuk, hogy találunk érzéki és erős fenékü alapra; mellyhez annak szerencséjét támaszthatjuk. Azomban, a' kik legkevésbé hajlandók moralizálni, azok tesznek oly megjegyzést, hogy a' boldogság, a' szerencsével semmi öszszeköttetésben nincsen; jöllehet a' szerencse magában foglalja egyszer' amind a' megélhetőnek és érzéki gyönyörködésnek eszközeit. Azon környülállások, mellyek önn-mérséklet, bátor szív és jó magaviseletet kívánnak-meg, vak történetre tesznek-ki bennünket, és lerajzolásban már vesződéses fajúak, hanem az alkalmas, derék tüzes ember akkor látszik önn-magát leginkább elélni, midőn bajok' közepettén áll, és bírásában való erejét kénytelen elő-venni. Spinola tudósittatván, miként Vere Ferencz Úr megholt abba, hogy nem vala semmi dolga; így szollott: bizony elég is volt az egy Generálisnak megöléséhez. "S hányan nincsenek, kiknek maga a' had-viselés is csak mulatkozás; kik önkényt választják a' veszélyekre és szakadatlan fáradosokra kített életét a' katonának; vagy a' hajós-legényét, mindennemű-bajjal küszködésben, és minden könyvesbágtól megfosztatva; vagy a' törvény-tudósét, kinek kedv-telése, a' pörös feleket és a' viszálkodókat védelmezni; és a' kik, semmint helynének, inkább készek folytatni emberek' és nemzetek' haszát, maga' helyett is, ki legkisebb érdemmel sem bír? Az illyetén emberok nem úgy választják a' fájdalomt, mint gyönyörűségnek gleibe teendő; han em

nyugtalan vágytól ösztönöztetnek, eszöket és elszántságokat valami módon folyton-folyvást kinyilatkoztatni. Ők víjódásaiik közepettén is diadalmaszkodnak; és epedeznek, lankadoznak, mihelyt munkájokra az alkalom megszűnik. Mi volt az öröm-élés annak az Ifjúnak értelmé szerint, ki (mint Tacitus írja) a bátor-zívűségnek jobban szerette veszélyeit mint jutalmait? Micsoda kilátás vagon ott az öröme, midőn a kűrt vagy trombita-szó; az ebek' csiholása vagy a hadi lárma felbuzdítja a Vadász' és Bajnok' hevét? Az emberi élet legielkesítőbb környülállásai, megannyi veszélyre és küszködésre szólítások; nem pedig bátorságos és könnyű életre való édesgetések. Az ember maga is az ő finségében, nem gyönyörködésre termett állat; nem rendeltetett csupán elélni, mit az elemények hasznolására természetnek; hanem rendeltetett, — hozzá adott társaihoz, kutyához, lóhoz hasonlólag, — természetének gyakorlásait követni (inkább mint azt, a mit gyönyörködésnek hívunk); a' könnyű élet és bővelkedés ölében is buslakodni; hervadozni; és a' létét fenyegető zajok között is tapsolni. Mind a' mellyekben az ő cselekvésre izgató hajlandósága, csak egyenlő lépést tart azon tehetségek' különbféleségével, mellyekkel felruházott; és természetnek legtisztelendőbb sajátásai, a' nagy-lelkűség, vitézkedés, bölcsesség, nyilvánosság viszonyt mutatnak azon nehézségekhez, mellyekkel megvívni elrendeltetett.

Ha az állati gyönyörködés izetlené válik, midőn a' lélek valamely különböző tárgy-tól felgerjesztve vagon; tudnivaló, hogy hasonlóképpen a' fájdalom' érzése is megleitettik, midőn a' lélek valamin igen erősen megindúl. Sebek, mellyeket szenvedelem' hevében, zűrzavarban, felgerjedésünkben, vagy a' csala' rémítésiben kaptunk, soha sem éreztetnek tőlünk mindaddig, valamig az elmének forrásban léte el nem csillapodik. Kínosztatások szintén, mellyeket kész-akartva mérnek reánk és szánt-szándékkal hosszabbítanak, általunk álhatatossággal és a' könnyűség' külső színével viseltetnek-el akkor, ha az elmét valamely elevenítő érzemény foglalja-el, vagy Vallás, vagy entuziaszmosz és emberi Nemhez vonzó szeretet. A' babonás kegyeskedők' folyvást tartott kínosztatásai a' Keresztyén Egyház' különbféle idő-szakaszaiban; a' kegyetlen penitentsia-tartások, mellyeket mindazáltal a' Napkelet' Szerzetese több esztendőken is kész-akartva eltűr; az a' megvetés, mellyel sok vad Nemzetek éhség és kínosztatás eránt viseltetnek; a' katonának vidám vagy csak megátalkodott béke-tűrése a' mezőben; a' test-töredelmek, mellyeket a' Vadász mulatozásából kiáll, — mutatják, melly igen hibázunk, ha az emberek' nyomorúságait annak a' vesződés- és szenvedésnek mértékai szerint számoljuk, mellyben léledezni láttanak. És ha valami elfinomítás volna is azon állításban, hogy boldogságjokat nem kell az ellenkező öröm-élésekkel mérni; elfinomítás igazán, a' mit Regulus és Cincinnátus még a' Filozófiának dátuma előtt tettek. Fabricius tudta ezt, midőn csak az ellenkező oldalról hálhatta-meg a' győző-okokat. „Vagon olly elfinomítás, mellyet minden gyermek esmer-játékánál, és minden vad ember bizonyít, midőn erdejéből a' békés városra nézdell; és megveti- azt a' plántálatot, mellynek gazdáját utánozni nem aggódik.” (Plutarch. in vita Pyrrh).

Az ember, meg kell vallani, minden elmei munkássága mellett is állat, ezen kifejezésnek egész terjedtségében. Ha a' test rozsanik, az elme is elfogy; ha a' vér folyni megszűnik, a' lélek útnak ered. Ön-megtartásról való gondal megterhelve; gyönyörködés

vagy fájdalom' érzésétől megintetve; és a' haláltól ősztöni félelem által oltalmaztatva; bátorságos létét a' Természet nem bízza egyedül sem eszének vigyázatoságára, sem kétes gondolkozásának kormányzata.

Az elme és test között fonnálkülömbőség igen nagy fontosságú következzésekkel jár. De a' melly tettekre mi most célzunk, azok nem épülnek egygyikféle állítmányon is. Egyszerint igazak ök, a' kérdési külömbözést akár megengedjük akár vissza-vetjük; vagy, akár azt tesszük-fel, hogy ez az elő Ágens képezve van ugyan azon egygyféle természetből, akár, hogy külömböző természetek' össze-állítása. És a' materialista Filozóf, úgy bánván az emberrel mint gépellel, históriájának mivoltában azért semmi változást se tehet. Olyan fény az, melly látható műszereinek oknemisége által külömbféle cselekedeteket visz' végbe. Hajlongatja tagait, össze-húzza vagy kifeszíti inas-húseit szemünk' láttára. Folytatja melyjében a' szív' verését, és a' vér' folyását, alkotmányának minden részre. Más munkákat is visz' végbe, mellyeket testi műv-szernek nem tulajdoníthatunk. Észre vesz', vissza-gondol, előre is tekint, kíván és megvet, csudál és gyűlöl; gyönyörűségeit eléli, fájdalmait kitéri. Mind ezen külömbféle cselekvések, némely tekintetben, jól vagy rosszul egygyütt járnak. Ha a' vér' forgása bágygyadt, az inas-húсок megereszakednek, az ész rest, a' képzelődés szárnya-szegett. Ha nyavalya éri, az orvosnak figyelmeznie kell nem annyira arra, hogy betegje miről gondolkozik; mint arra, mit eszik; és meg kell vizsgálnia a' pulzus' löktetésével egygyütt szenvedelmének fordulásait is. Minden éles eszével, előre vigyázásával és ősztönével, mellyek neki létte' megőrzésére adta vagnak, egyébb állatok' sorsában részesül; és egyedül a' végre látszik alkotva lenni, hogy meghaljon. Műriások elvesznek előbb, semmint Nemök' tökéljére eljutnának; az Egygyes pedig azon választás mellett is, hogy ideig tartó pályája' hosszabbulását köszönhesse bátorságának és ön-igazgatódásának, vagy pedig elvetemedett félenkségnek: többnyire az utóbbit választja, és félenkségre hajlandósága által csak keseríti azt az életet, mellyet oltalmazni oly igen törekedik.

Az ember néha még is ki van vétetve ezen lélek-kinzó sors alól, 's úgy látszik eselekedni, mintha élete idő-zakaszának hosszabbítására semmi tekintettel sem volna. Mikor igen mélyen gondolkodik, vagy hevesen kíván: gyönyörűségek és fájdalmak akármi másfelől hibája támadják-meg. Szinte haldokló óráján, az inas-húсок tónt nyerne szellemétől; az elme, mintha vérmességében költöznék-el, és bajvívásinak közepettén jutna-el veszedéseinek új czéljához. Moluck Muley targonczáján vitetve, és nyavalyától megtöretve, még is harcolt azon ütközetben (a' Portugallusokkal), mellynek közepén lelélt feladá; és utolsó erőlködése, mellyet egygyik ujjával ajakain tett, arra való jel-adás volt, hogy halálát titkolják-el; minden addigi elő-vigyázásait között talán a' legazükségesebb a' megveretés' eleítésére!

Vallyon nem segíthet e bennünket gondolkodás, a' lélek' ez ügyességének megszerzésében, melly oly hasznavehető arra, hogy magunkat az élet' rendszerint sok szcénáján által-vágjuk? Ha mondjuk, nem segíthet: az élet' boldog létének valósága azért nem kevésbé bizonyos. A' Görögök és Rómaiak a' gyönyörűség' megvetését, a' fájdalmak' eltűrését, az élettel nem-gondolást úgy tekintették, mint emberben-felsőges tulajdonokat, és a' fenytéknek fő-tárgyát. Ök elhitték, hogy a' vérmes lélek talál magának méltó tárgya-

kat, mellyeken erejét gyakorolhassa; és hogy az első lépés e'féle tárgyak' eltökéltet választása felé ez volna: lerázni magáról az aggódo és félték elme' alacsonyágát.

Az ember átaljában mindég kereste az alkalmat, bátor-szívőségének nyilvánítására, és gyakran a' csudálatás' vadászásban oly látományt előzményített, melly azokra nézve, kik a' vitéséget ön-magáért böcsülni megszűntek, irtozásnak tárgya. Scevola tűz-be tartá karját, hogy Porzenna' lelkét megrázkodtassa. A' vad-ember megsütögeti testét a' kintzásra, hogy a' próba-órán ellenségén tapsolhasson. Még a' Muzelman is őszsze-marczongolja húsát hűlgye' szívének megnyeréséért, és vidámon jön feléje vértől lefolyva, hogy így megmutassa, miként böcsülésére érdemes. Námelly Nemzetek' a' fájálmakkal megküzdésben vagy velök-játszásban annyira vittek a' gyakorlottságot, hogy vagy késs utálat vagy kegyetlenség; mások a' testi szenvedés' akármely kis alakját legnagyobb gonosz gyanánt tekintik, és inségeik közepettén minden valódi bajt a' gyáva és csüggedező képzelődés' rettentményeivel tesznek még keserűbbé. Mi nem tartozunk felelni sem egyik se másik esztelenségei mellett; de az emberi természethez tartozó kérdést fejtegetvén, böcsüt sem tesszünk erős vagy gyöngye voltak felől, 's azon gyakorlottságok- vagy érzofogatokról, mellyek bizonyos Nemzetnek vagy kornak különösen sajátjai.

Valaki csak emberek' azon különböző szokásait és sorsait őszsze-hasonlíttatta, mellyeket nevelés-és szerencse szálnak: meggyőződhetett árról, hogy helyesét maga egyedül nem teszi nekik sem boldog-sém boldogtalanságjokat; és hogy a' külső tisztelkedések különbözőlésege sem foglalja magában, erkölcsiség dolgában való ellenkezéseit az érzemnyeknek. Kifejezik ugyan különbözőféle cselekvésekben, az emberek' jó hajlandóságát és ellenséges indulatját: de a' jó hajlandóság vagy ellenséges indulat az emberi életben még is fő-czikkelje a' tiszteletnek. Foglalatoskodnak különböző munkákban, vagy megnyugosznak különböző sorsokban: de szenvedelmektől indíttatván, majd-nem ugyan azt cselekszik. Nincsen az ön-alkalmazásnak semmi oly kiszabott mértéke, melly az ő ilendőségük' követéséhez megkívántatnék; se veszélynek vagy bátorságban létnek oly lépcsője, mellyen a' cselekvésre különösen alkalmasok volnának. Bátorság és nagy-lelkűség, félelem és irigység, nem sajátjai külön az emberek valamely Karzatjának vagy Rendének; nincs is semmiféle sors, mellyben az emberi fajból néhányan meg ne mutatták volna, hogy lehetséges hasonolni, tulajdonképpen vett érdeményben, Nemök' tálentomait és virtusait.

Mi tehát ez a' titokkal telyes dolog, mit *Boldogságnak* hívunk, ha azt ennyi különböző állapotokban helyezhetni; és körülé oly környüállások — mellyek egygyik korban vagy Nemzetben ahoz szükségeseknek itéltetnek, — másokban viszont ugy tartatnak, mint kártékonyok vagy csak foganatlanok? Az nem állati gyönyörködéség' egymásra kővetkezése; mellyek azonkívül, meddig foglalatoskodtatnak és társaságul szolgálnak, az emberi életben csak kevés pillantatokat töltenek-be. Főlöleg ismételtetve az ily gyönyörűségek' csömmöré és utálatá válnak; mészze üzetve; szélyt-szaggatják azt az elrendeltetését, mellyre fordíttatniok kell; és az *éjszakai villámláshoz* hasonlólag csak arra szolgálnak, hogy még inkább besetétítsék azt a' homályt, mellyen elő-adandó alkalommal át-átörnek. Boldogság nem nyugalomnak amaz állapota, vagy a' bától-gondtól képzelt szabadosság, melly tőlünk távol, oly sokszor tárgya kívánságinknak, de közelgetésével unalmat hoz vagy lankadságot, — a' mi sokkal elviselhetlenebb magánál a' fájá-

lomnál. Ha valyon e' tárgyról tett előre-járt jegyzeteink méltányok é: kitetszik akármelly aránynak hajszolásából inkább, mint eléréséből, és minden új helyzetben, mellyhez eljutunk, — szintén a' szerencsés élet' folytában is, — több függ azon mértéktől, mellyben elménk tulajdonképpen foglaltosok, mint azon környülményektől, mellyekben munkálkodni elrendeltettünk; azon materiáléktől, mellyek kezünkre adatva vagynak, vagy azon eszközöktől, mellyekkel felfegyverkezve vagyunk.

Ha ezt megkell vallani foglaltosságink' azon klaszsiszáról, mellyeket a' mulatozás neve alatt különböztetünk-meg; és mellyek az embereknek legboldogabbnak tetsző állapotokban a' földi élet' nagyobb részét elfoglalják; megérthetjük, miként igazsá lesz' ugyan az, sokkal többször, mint rendszerint gyanítanánk, a' valódi foglaltoskodás' sok eseteiben is, — hol pedig a' megnyerendő czél, és nem maga a' munkálkodás tartatik fő-értékűnek.

Maga a' fősvény is (mint e' felől tudósítva vagyunk,) néha ugy nézheti gazdagsága' körüli agságit, mint mulatságot; és szemre-hányást tesz' Örökösének, hogy az több gyönyörűséget kóstolt a' gazdagság' elbitangolásában, mint ő annak gyűjtésében. A' közönbesség' ezen mértékével, minek is neki másfélével foglaltoskodni? Gondjának ezen beszorítással, minek választana magának más hivatal-kört; kivált ha magában meggyörzte a' féltékenység' és kajánság' szenvedelmét, mellyek a' telhetetlen elmét gyötörni szokták? Miért ne foghatnánk meg, hogy az az ember, kinek tárgya a' pénz, mulatságos és gyönyörködétes életet él; nem is pedig csak olyanképpen, mint a' pazarló, hanem szintén oly igen, mint a' virtuóz, az iskolás, az izléses férjfiú, vagy akárki azon személyek rendéből, kik találtak-ki módot, mint töltsek üres idejüket botránkoztatás nélkül; és a' kiknek az ő különbféle úton szerzett vagyonj ik vagy kibocsátott munkájik talán szintén-olly haszontalanok, mint a' fősvénynek az erszény, vagy a' fizető kis-péns azoknak, kik csupán idő-töltésből játszanak, vagy ügyességet kívánó vagy csak kockától függő játékon.

Mi hamar bele-ununk oly mulatságokba, mellyek a' mivelődés tulajdonaihoz nem közelítenk; az az: mellyek nem gerjesztenek valamelly szenvedelmét, vagy nem nyujtanak talentominkhoz és tehetséginkhez mérsékelt gyakorlást. A' vadászat és játszó-tábla, mindenik bír oly veszélyekkel és nehézségekkel, mellyek az elmét serkentik és foglaltoskodtatják. Vetélkedéssel járó minden játékaink iparkodásinkat élesztik, és a' fanatizmusnak mutatják némünémű színét. A' mathematicus csak szövevényes feladásokkal szeret mulatozni; a' törvény-tudó és casuista oly esetekkel, mellyek elméje' élességét próbára teszik és-ítélői tehetségét munkásságba hozzák. Azért legtöbb örömet is ott találja az ember, hol legtöbb erejét fordíthatja valamire; vagy hol legalább nem jelenik- meg-erőtlenképpen. Szinte midőn merén szentelődés által kell örvendeznie, figyelmeztéssel kíván erőt mutatni. Már a' közönséges képzettségű emberek azt keresik örömeik' tárgyául, a' mi mellett oly erőt fejtenek-ki, vagy hoznak hatóságba, mellyet szokás szerént nem gyakorolnak. Innét a' testi gyakorlatokhoz való kedv azoknál, kik elmei munkákkal bajlódónak; innét fiatal kéz-mívesek Vasárnapon olvasgatni szeretnek. A' virágzó elmék és felemelkedett karakterekben pedig az emberi lélek, — minekutánna érezte és megésmerte tárgyait, mint más állat, melly prédája' véréből kóstolt, — nem is alacsonyodhat- le többé oly foglaltosságokra, mellyek talentomit és erejét hanyedre hagyják.

A munkálódó-foglalatoskodás vágyját, mint akármely egyéb természeti kívánatot, kicsapongásig is vihetni; mulatásban ember dözölhet úgy a borral, mint más részegítő folyadékokkal élésben. A Játékosnak eleintén csak csekély rátevés, és mérsékelt szenvedelemtől elfoglaltság szolgáltatott mulattatást; hanem a fűszer, ha egyszer azzal igen megbarátkozott, elhibázza fogantatját; a seb mélyedik, nyeresége oly igen meggyarapúl, hogy figyelmét felébreszti; lépcsőről-lépcsőre vitetik odább, és végre annyivá lesz, hogy mulatságot keresvén, azt egyedül a szorongatásnak, reménynek, kétségbe-esésnek azon szenvedelmekben találja-fel, melyeket egész szerencsje kockáztatása gerjesztelt.

Ha már emberek az ő mulatkozásait így elfordíthatják komolyabb és érdeklőbb látományra mint maga a munkálkodás; nehéz volna meghatározni, miért nem lehetne a munkálkodást és az emberi élet sok foglalatosságait — függetlenül minden ide távol-eső következtéstől és jóvendő esettől, — választani mulatkozástól, és azon idő-töltés okáért, melyet magokkal hoznak, elfogadni. S talán ez is a fundamentom, melyben, minden gondolkozási segítség nélkül, a megelégedő és gyönyörködőni tudó ember vér-mérsékleti vidámságot építi. S ez talán az erősségnek legfőbb alapja, melyet gondolkozás lehet. Maga a boldogság is bátorságosítva vagyon, ha az igazgatódásnak bizonyos nemét mulatságunkká tesszük; és ha az életet, mind bölcsének általános mérésében, mind pedig egyenes alkalmattal úgy tekintjük, mint csupán az elme gyakorlására és a szív elfoglalására szolgáló játék-színt. „Mindent elkövetek és megpróbálok, (ugymond Brutus;) soha meg nem szünöm vissza-vonni hazámat a rab-szolgassági állapottól. Ha a kimenetel kedvező lesz, örömmel fog szolgálni mindnyájunknak; ha nem, én megam mindazáltal örvendezni fogok.” Hogy-hogy örvendezni, reményesége csalódásában? Miért nem elkedvetlenül inkább, midőn hazája meghódítottat? Talán, mivel a bánat 's kedvetlenség nem tehet jót. Nem! el kell tűrni, ha ránk jönnek. „Es honnét jöhetnének én reám? (mondáné a Római;) én hajlandóságomat követtem, 's azt követhetem még most is. Történetek megváltoztathatják ugyan azt a helyzetet, melyben munkálkodni elrendeltetve vagyok; de azért akadályozhatják é, hogy emberi tisztetemet tegyem?” Mutass nekem helyzetet, melyben az ember se nem munkálkodhatik, se meg nem halhat, 's azonnal megvallom, hogy ő nyomorult.

Valakinek elegendő elme-erőssége vagyon, az emberi életet áthatatosan úgy szempontból nézni; ne tegyen másat, csak jól megválaszolja foglalatosságait, 's azonnal hatalmába fog kerülni a léleknek az a szabadsága és gyönyörködési állapota, melyből áll alkalmasint, munkás természeté számára elrendeltetett személyes szerencsje.

Az emberek hajlandóságai, 's következőleg mivelődésük rendszerint két fő szabadsokra osztatnak; ünségesekre és társasokra. Az elsőbbek megengedtetnek az egyedüliségben; és ha van valami között az emberekhez, tehát az, hogy vetélkedésre, versengésre és ellenséges indulatra szolgáltatniak alkalmat. A második féliek vonszanak bennünk' egygütt élni ember-társainkkal és velük jót tenni; oda arányoznak, hogy a társaság' tagjait összeeggyezítsék; örömeiknek, bánataiknak viszonyos közlésén végződnek, és az emberek gyülekezését örömet szetszó alkalommá teszik. E' rendbe számíthatni a Nemi szenvedelmeket; a szülék, gyermekek, és általános emberiség eránt való hajlandóságokat, vagy más különös csatolódásokat; mindenek felett pedig a lélek' azon készségét, mellyel fogva

Ön-magunkat úgy tekintjük, mint valamely szeretett Közönségnek egy részét, és mint valami olly társaság' egy-egy tagjait, mellynek általános jól-léte reánk nézve buzgásunk' leg-főbb tárgya, és magunk-viseletének nagy regulája. Ez a hajlandóság kűlfeje az összinteségnek, melly nem esmér részre-pártoló különsegeket és nincsen szorítva semmi határokhoz; foganatjait személyes esmeretségünkön túl is kiterjesztheti; 's legalább gondolatban, elmében érezetheti velünk a' mindenséghez és az Isten' egész teremtettségéhez való viszonyunkat.

A' szívnek semmi megindulása sem közbenes. Az vagy élénkség és öröm' cselekménye, vagy szomorkodás' érzete; gyönyörűségtől elragadtatás; vagy szorultság' vonaglás. És különböző hajlandóságink' gyakorlása szintén-ugy, mint az ebből ránk hátráló Javak, hasonlóképp' igen nagy fontosságú tárggyúl szolgálnak boldog vagy nyomorult létünkhez.

Az egy-egy ember terhelve vagyon állati ön-eltartása felől való gondoskodással. Élhet ő a' mellett egyedültségben és társaságtól messzre félre-vonulva; vihet végbe érzéknek, képzelődésnek és okosság'nak cselekményeit. De szinte jutalmát is látja ezen cselekmények tulajdonképpeni véghez vitelének; és mind azok a' természet' gyakorlások, mellyek magára szintén-ugy mint ember-társaira nézendők, nem-csak munkásságban tartják a' nélkül hogy megnyomorítanak, hanem némely tekintetben bizonyos gyönyörködtetéssel is járnak egygyütt, és az élet' óráját kellemes foglalatossággal töltik-bé.

Mindazáltal vagyon egy lépcső, mellyen felteszszük, hogy az ön-magunkról való gondkínos szorongatódás' és kegyetlen szenvedelem' kűlfejévé válik; mellyen az elsőnél fősvénységre, hiúságra vagy kevelységre; és mellyen féltés és irigység, félelem és rossz-lelkűség' indúlatú állapolván, szintén úgy rongálja öröm-élésinket, valamint ellenséges az emberi Nem' boldogságával. Azomban e' Gonoszt nem a' magunkról való gondban tett kicsapongás'nak kell tulajdonítani, hanem csupán tárggyunk' választásában való félre-értésnek. Mi magunkon kívül nézgelődünk olly boldogság után, melly egyedül szívünk' tulajdonságiban feltalálható. Mi véljük magunkat vak-történetektől függeni, és azért bizonytalanosságban és töprekedésben tartatunk. Véljük, hogy más emberek' akaratjától függünk, azért félelkenyek és szolgálaiak vagyunk; véljük, hogy szerencsénk olly tárggyakban van helyezve, mellyekért felebarátink velünk vetélkedő és versenes társak, és így a' boldogság' keresésében a' versenesség, irigykedés, gyűlölség, merészkedés és bosszú-állás olly szcénáiba keveredünk, mellyek a' bűn' legmagasabb tetőjére vezetnek-el. Mi — röviden szólva — olly formán cselekszünk, mintha magunkat fentartani annyi volna, mint gyengeségünket megmarasztalni és szenvedésinket örökíteni. Mi a' beteg képzelődés, és megromlott szívből eredő gonoszokat felebarátink' rovására rákjuk, kikre fogjuk elégedetlenségünk' vagy gonoszságunk' gyötrelmeit is; és mivel így nyomorúságinkat tápláljuk, álmélkodunk, hogy az ön-magunkról való gondot nem kísérik edesb' javak. De a' ki megemlékezik, hogy természeténél fogva eszes lény, és társaság' tagja; 's hogy ön-magát fentartani annyi, mint fentartani saját eszét és szívének legjobb érzeményit; nem fog össze-ütközni ezen alkalmatlanságok' egygyikével is, és ön-maga fentartásában egyedül gyönyörűség' és ádalom' tárggyait fogja találni.

Kivánatinknak jótékonyokra és önségesekre felosztása némelly mértékben alkalmasint segítette félre-vészélni észre-vételinket, a' személyes öröm-élés' és külön-vett (privat) Jónak tárgya körül; buzgódságunk pedig békonyítani, hogy a' virtus hasznot nem keres; ennek ügyét alig mozdította nagyon elő. Az önséges kívánat tellyesülése, úgy vélnénk, ön-magunknak hoz hasznot vagy gyönyörűséget; a' jótékony kívánat ellenben mások' gyönyörkötetésében és hasznában határozódik-meg. Holott valósággal minden vágy' tellyesedése személyes öröm-élés; és annak becse az érzeménynek részszerinti mívoltához vagy erejéhez lévén mérsékelve, — megtörténhetik: hogy ugyan az a' személy nagyobb hasznot arat azon jó szerencséből, melyet másnak megszerezett, mint abból, melyet maga nyert-el.

Mivel tehát a' jótékonyosság' tellyeshései szintén-úgy sajátunk, mint akármí egyéb kívánatái; ezen hajlandóság' pusztá gyakorlását már némű tekintetben úgy nézhetjük, mint az emberi boldogság' első és fő állodalmát. Atyában gyermeke eránt a' kegyes nyájasságnak vagy gondnak minden cselekménye; a' szív' minden felmozdulása barátságban, szeretetben, nyilvános buzgódságban, vagy az általános emberiségben, megannyi öröm-élés' és gyönyörkötés' cselekményei. Maga a' könyörülés és sajnálkodás, sőt szintén a' búsulás és melanicholia, midőn valamelly gyengéd indulatba van beoltva, részt vesz a' törzök' természetében; és ha-bár azok nem tételes gyönyörűségek is, de legalább különös természetű fájdalmak, mellyeket nem óhajtunk éppen kiváltani, ha-csak-nem oly igaz és valóságos öröm-élésért, minéműt tárgyunk' enyhítése által nyerünk. Hajlandóságink' e' nemében szintén a' szélsőségek, — valamint-hogy ezek a' gyűlölségnek, irigységnek és gonoszságnak fordított oldala, úgy — nem járnak soha kísértetve oly gyötrelmes szorongatódástól, féltéstől, félelmektől, mellyek az illető elmét marczongolyák; és ha valóban támad holmi gonosz szenvedelem, felebarátunkhoz szintelt ragaszkodásból, — ezt a' ragaszkodást bátran kárhozathajjuk, mint nem valódit. Ha bizodalmatlanok vagy féltékenyek vagyunk; szintelt jó indulatunk alkalmasint nem több, mint reánk figyelés' és személyes tekintet' vágyja, 's mint oly indítvány, melly bennünket gyakran ösztönöz, ember-társainkkal össze-köttetésben lenni, — de a' mellynek mi sokszor azok' boldogságát akarnánk felszoldozni. Mi őket úgy nézzük, mint hiúságunk', gyönyörkötésünk' vagy hasznunk' szerzőit; nem pedig mint oly' Feleket: kikre jótékonyágunk' és szeretetünk' javait kell fordítanunk.

Oly elme, melly hajlandóságinak e' nemére adta magát, — nála szokássá vált mulattató tárgyal lévén foglalatos, nem jut annyivá soha, hogy azon gyönyörűségeket és mulatkozásokat Hajhászasa, mellyekkel rossz' kedvű személyek csömörjököt helyre-hozni kénytelenek. A' mértékletesség is könnyű feladás lesz, ha az érzék' örömeit a' szívei fél-főfőták. Még a' bátor-szíviséget is könnyű felvenni, vagy inkább elválaszthatlan ez, az elmének, társaságban, barátságban vagy nyilvános cselekményben láttatni szokott azon buzgósától, melly elfelejteni velünk minden személyes szorongatódás' vagy félelem' tárgyait, és főképpen hevességünk' vagy indulatunk' tárgyára figyelmeztet, — nem pedig csekély alkalmatlanságokra, részélyekre vagy bajokra, mellyekkel ön-magunkat össze-akasztjuk, midőn azt bírásunkban megtartani törekedünk.

Illy formán tehát úgy látszik, mintha embernek boldogsága az volna, hogy társas hajlandóságait tegye foglalatosságainak regulázó kút-fejévé; hogy úgy állapítsa-meg magát, mint egy olly közönség' tagja, mellynek általános javáért azíve tüzes buzogással égjen, — éinyomván azon személyes aggodásokat, mellyek a kínos szorongatódásnak, félelemvetélkedés- és irigységnek alapja; vagy, mint ugyan e' gondolatot Pope kifejezi:

*Ember, mint szeszec bor, kűhűdés által el:
Atban nő ereje, ha sokszor haragra kél. *)*

Mi úgy hitettük-el közönségesen magunkkal, hogy szívességet elkövetni kötelességünk, elogadni boldogságunk. De valóban, ha bátorság' és emberek' javára szentelt szív tesz az emberi boldogságot; az elkövetett szívesség annak hoz-be boldogságot, kitől ered, nem pedig annak, kinn elkövetve vagon; és a' legfőbb Jó, mellyet erős és nemes lélkű férfiak ember-társaiknak megszerezhetnek, az: ha illy boldogító karakter-jöket azokkal megosztják. Már pedig ha Egyes-egygyesnek ez a' fő-java, ugyan ez lesz' az egész Emberi-nemé is. És a' virtus nem tesz' ránk többül afféle hivatalt, mellynél fogva kötelezettnék másoknak olly Jót nyújtani, mellytől mi ön-magunkat megtűrtöztetjük; hanem felteszi legmagas'b mértékben, mint magunk birtokában álló dolgot, azt a' boldog-lét' állapotját, mellynek világban-elő-mozdítása tollünk megkívántatik. „Városoddal legnagyobb Jót fogsz tenni, (ugymond Epictét,) nem az által, ha a' házak fedeleit magasabbra veszed; hanem ha polgár-társaid' lelkeiket felemelkedteted. Mert jobb; hogy nagy lelkek szűk hajlékokban lakjanak, semmint elvetemedett szklávok nagy házakban rejtkezdenek.”

Jóteky embernek, mások kedv-telése öröm-kűtfő; és maga a' létezés olly világban, melly Isten' bölcsessége által kormányoztatik, kész áldás. Az elme, olly gondoktól szabadúlva, mellyek pulya- és alávalóságra vezetnek, nyugodt lézen, munkás, félelmetlen, bátor; képes mindennemű szándékozatra, és serény mind azon talentumok' gyakorlásában, mellyekkel ember' természete felékesítettett. Ez alapon épült az a' bámulandó karakter, melly a' régiség' magasaltt nemzeteit, míg történeteik rövid idő-szaka tartott, megkülömböztette, és erkölcsökben mindennapivá 's közönségessé tette a' nagy-lelkűség' azon példáját, mellyek, nyilvános szenvedelmekre nézve, nem olly kedvező Igazgatóság alatt, ritkán fordúlak-elő; vagy mellyek, a' nélkül hogy sokan gyakorlásba hozták és értették volna, csudálkozásnak és puffadozó panegyiricának tétettek tárgyaivá. „Így holt-meg (ugymond Xenophon) Thrasybulus, ki valóban, úgy látszik, jó ember volt.” Minő becsű dicséret, 's minő jelentményes azoknak, kik e' bámulandó személy történetét tudták. Ezen híres-neves Státusok' tagjai, — már természetükké válván magokat úgy nézni, mint egy közönség' részét, vagy legalább a' Státusbeli emberek' valamely karzatjába mélyen befonódottak, — nem voltak személy-válogatók. Ők örökkén olly tárgyakat tartottak szemök előtt, mellyek a' lélekben nagy tüzet gerjesztenek; mellyek vezérlik

*) Ugyan ez e' Maxima alkalmatossághoz a' Természet' minden részére által' M. Sütetel, azazitt érő, mint a' bűnösök' közteli; gyűlölet seveit, mint Madédel.

őket, cselekedni minduntalan polgár-társaikra — tekintésből, és gyakorolni a' törvény-szolgáltatásnak, elő-beszélésnek, politziának és had-viselésnek afféle művészségeit, miné-műektől a' nemzetek' vagy emberek' egész testzetének szerencséjük, boldogságjuk fel-függesztve van. Az illy pályán szerzett elme-erősségnek, és a' rajta haladásban nyert ész-beli gyarapultságnak tulajdoníthatók a' nemzetek nem-csak nagy-lelkűségüket, és polgári 's katonai igazgatóságok' felsőbbségét, sőt szintén a' költés 's a' literatúra' művészségeit is, — mellyek pedig ő köztük csak alsóbb-rendű függelékei voltak egy másképpen buzgó, ki-mivelt és megfínomított géniosznak.

Elannyira szokva vagyunk, személyes szerencsét gondunk egyedül-való tárgyaképpen tekinteni, hogy szinte köz-népi országolásban és olly Státusokban, hol az emberek' külömb-féle karzatjaik, hazájok' igazgatásában részt venni meghívattatnak; és hol a' szabadság, mellynek örülnek, az alatt-valók részökről kívántató vigyázat és munkásság nélkül sokáig fen nem állható: — mindazáltal azok felől is, kiknek (köz-népi szállás-mód szerint) nem szükség szerencsét vadászni, azt tesszük-fel, hogy foglalatosságról agságoskodnak, és vagy magánybeli idő-töltésekre adják magokat, vagy izlést mívelnek (mint azt nevezni méltóztatnak) kertészkedéshez, építéshez, rajzolásához, muzsikához. E' segítséggel igye-keznek egy gondtalan élet' üres pontjait bétölteni, és azt a' kénytelenséget elkerülni, mellynél fogva lankadozásaikat Hazájok- vagy ember-társoknak téendő holmi szolgálattal kellene orvosolniok.

A' gyávák és gonosz indulatúak, ártatlan dologra fordítva, jó helyen állanak; és szerencsések, midőn ollyas foglalatosságot találnak-ki, millyennel eleit veszik azon ter-mészetjük' következeéseinek, melly csak vagy magokat vagy ember-társaikat feldúlá. De azok, kik boldog hajlandósággal, megfogható, serény észszel áldattak-meg, valóságos dőzsölésbe esnek, midőn olly mulatságok akad, melly idejük' fölösleg részét elfogja, és valóban megcsalatkoznak boldogságjukban, midőn el vagynak hitelve, hogy valamely fog-lalatosság vagy idő-töltés, még alkalmasabb lenne mulattatásokra, mint a' melly azon egy időben ember-társaik' számára is jót eszközöl.

Bizony ez a' mulatkozás neme, zsoldosnak, irigynek, gonosz-szívűnek nem lehet vá-lasztott része. Becse csak ellenkező természetű személyeknél vagyon tudva, és mi csak azok' tapasztalására is utalunk. Pusztán hajlandóságtól vezéreltetve, gondolkodás' segítsé-ge nélkül, hivatalos dologban, barátságban és nyilvános életben ők sokszor helyessen felváltják magokat; és a' gerjedelmek' 's érzemények' köteleim kedv-tellessel hordoztatva, örömmel élék a' jelen órát, az elmúlt emlékezete 's a' jövőndő' reménylése nélkül. El-méltetésben, nem pedig cselekvési gyakorlásban vagyon az, mit ők felfedezni képesek, hogy t. i. a' virtus ön-megtadásának és maga eránti keménységnek munkája.

E. I. P.

2.

Az Örömök' külömbféle nemeiről. *)

I. A' testi gyönyörökről.

A' természet testünk' minden érző eszközeit bizonyos örömök' forrásivá tette; de ha magasabb forrásokat nem esmerünk, akár mennyi testi örömökben részesülünk is, a' nélkül megyünk - ki a' világból, hogy a' boldogságnak lelkét esmernénk. Azt csak a' bölcs esmerheti és teheti sajátjává.

Mennél kevesebb illeti valamely gyönyör lelkünket, annál kevesebbé tartós; ellenben mennél inkább párosodik erkölcsi Ideákkal, annál mélyebb benyomásokat hágy bennünk: 's mennyei gyönyörnek nevezetethetik, ha általa Isteni szentség' és tökéletesség' sejdítése támasztatik lelkünkben. Vessünk egy vizsgáló tekintetet a' testi gyönyörökre, 's észre fogjuk venni, hogy kecsék abban a' mértékben nevelkedik, a' melyben apródonként szomóznak 's lelkiekké változnak.

Egy képet szemlélek p. o. mely egy tiszteletre méltó öregot és egy gyermeket mutat, 's melyen ezek mellett egy alamszót osztó asszony és egy álmélkodó katona van festve. Caudalom a' rajzolás' tisztaságát, a' színök' igazságát, a' szépség' érzése bennem ki van elégítve; de ha ezen képnak jelentését nem esmerem, hamar elmúlik gyönyörködésem. Ekkor egyszerre ez az irás tűnik a' kép alatt szemembe: *Dat' obolum Belisario*; tüstént megindúl szívem, lelkemet sok rész-vételt támasztó gondolatok járják - által, észre-veszem azon szép tanúságokat, melyeket a' művész akart. Ettől fogva a' kép magához von, gyakran vissza-térek a' szegény Belisáriusnak és annak a' gyermeknek szemlélésére, ki őtet vezeti 's egy sisakba néki alamszót szed.

Legtovább azon tájékoknak látásánál szeretünk mulatni, melyek a' békességnek és ártatlanságnak képeit mutatják, vagy bennünk egy véghetetlen hatalomnak lelkünket fel-emelő Ideáját támasztják. A' természetet festő képek hasonlóképpen szebbekké lesznek, ha velek erkölcsi Ideák kapcsolattalnak-összesse.

Még a' magokban éppen nem szép tájékok is bájoslónak látszanak lenni, ha általok kellemes emlékezetek ébresztetnek bennünk. Tegyük-fel hogy valakit a' szerencsétlenség külföldre kerget, ott barátságos és jó-szívú embereket talál, kik őtet hívják az előtte esmeretlen tájékok' szépségeiben és kincseiben gyönyörködni; 's mind a' mellett ohajtása

*) Dron József Úrnak, a' Francia Akadémia' Tagjának Ez a' dalmontia című munkája után.

háládatlan hazájára van szüntelen függesztve. De míg ezemeit a' mosolygó tájékon részvételt nélkül futtatja, távolról egygye-hány kopár halmokat vesz észre, melyekre ötet senki sem teszi figyelmessé, azonnal úgy megilletetik, hogy szemei könybe lábbadnak; mert ezen halmok' honjának homok dombjaihoz hasonlítanak. Ettől fogva az egész szép és gazdag tartományban csak ezen-másnak szemébe nem tűnő halmok gerjesztenek benne részvételt, mindennap felkeresi azokat, hogy képzelődése nálók fogva hazájába annál könnyebben repíthesse ötét.

Minden külső érzéseink adnának állításom bizonyítására példákat, ha az magában is világos nem volna.

A' tapintásból vagy illetésből származó érzet, mely életünk' megtartására oly szükséges, nagyobb mértékben hasznos, mint kellemes. Csak a' nemek' egyesülésekor vagy-nak vele igen eleven gyönyörök össze-kapcsolva. De ha a' testi szerelem' örömeitől azon gondolatokat és képeket, melyek által a' szív benne részeseül, elveszszük; azonnal elvesztik legnagyobb édességeket. Ha ez úgy nem volna, miért tulajdonítanánk a' szeméremnek, az ártatlanságnak, a' kegynek 's észinteségnek oly bájoló erőt? Ezt még azok az elvetemedett asszony-személyek is tudják, kik a' csábításból mesterséget űznek; 's ők sem csupán a' szépség' kecséiben bíznak, 's legveszedelmesebbek közülök azok, kik oly virtusok' képét mutatják, melyeket vagy soha sem bírtak vagy régen elvesztettek.

A' ki az izlés' örömeit csak ingyének csiklandoztatásában keresi, 's lealacsonyítja okosságát, 's gyakran lesz' oka mértékletlenségének szomorú következéseit tapasztalni.

Csak akkor lehet az íz-érezésből származó gyönyörnek egy bizonyos becse, ha szebb és lelkibb örömszöket mozdít-elő. A' barátság édesebbé, a' társalkodás nyíjasabbá lesz', ha egy jól megrakott asztalnál a' megkoszorúzott pohár körül jár, 's a' felbuzdított élet-erő szebb gondolatokat 's elmés tréfákat szül. A' bor ha az élet-erőt csak mértékletesen hevíti a' nélkül, hogy részegséget okozna, — a' jó kedvűséget vidámabbá, a' képzelődést elevenebbé, a' bölcsességet kellemesebbé és szelidebbé teszi, minden tárgyakat mosolygó színbe öltöztet, az elmúltak' és jövendő' szomorú képeire fátyolt von, 's nem-csak az elmúltakat *Lethe'* vizébe meríti, hanem a' jövendőket is megszeépíti. De kétség kívül Anakreon és Horác, az élet' örömeinek ezen bölcs barátjai, csak nagyon mértékletesen éltek vele; mert a' mértékletlenség nem csak az örömet elő nem mozdítja, hanem inkább bánatra sód okot.

A' szaglásból származó gyönyörök csak akkor bájolók, ha egyszer-smind a' belső érzést is emelik és mintoggy ringatják. Ha a' Napkeletiek bizonyos halzsom-illatokat különösen szeretnek és dicsérnek, ennek az az oka, hogy az ezen illatokkal eltelt levegő képzelődéseket feleleveníti 's édes álmodozásba meríti. —

A' hallás' gyönyöreivel hasonlóképpen van a' dolog. A' fülemüle zengését kedveljük; de mely különbség énekét egy kalikából, és a' természet' nagy templomában, kivált alkonyodáskor hallani, midőn a' búcsúzó nap' utolsó mosolygása szívünket az édes bánatra oly hajlandóvá teszi. — A' játék-színben mikor egy Opera minden mesterségeket egygyesít a' nézők' szemeinek és füleinek bájolása végett, egygyik eleven érzés a' másikat nyom-ban követi; 's azt gondoljuk, hogy füleink sehol nagyobb mértékben nem gyönyörködhetnek. De talán még mélyebben elandalodunk, ha a' játék-színből haza-mentünkben egy-

egyszerű éneket hallunk, mely gyermeki korunkból némely édes emlékezeteket ébresztet, melyek szívünket egészen elfoglalják.

Lehetne még több efféle jegyzéseket is tennem; de a' mit mondottam, már az is eléggé javalja azt a' tanúságot, mellyel ezen szakaszt béfejezem. Ha azt akarod, hogy testi gyönyöreidre utóbb is gyönyörködve emlékezhesél vissza, olyanokat válassz, mellyekkel erkölcsi Ideák vannak egybe-kapcsolva, mellyeknél következképpen okosság-god' méltóságát és képzelődésed' tisztaságát fenntarthatod. A' testi-gyönyörök erőtlének, ha velek bizonyos Ideák is nem mulatnak, 's veszedelmesek, ha ezekkel meg nem férhetnek. A' ki az ilyen állati gyönyörökbe elmerül, — az, élete' boldogságát az érző eszközök' mulékony csiklandékozásainak feláldozza, 's az, olyan esztelenhez hasonlít; ki a' gyümölcs-termő fának virágjait leveri, hogy azokból bokrátát kössön. Ezen virágok hamar elhervadnak, 's a' kedves ízű gyümölcsök, mellyek belőlök termettek volna végkép-pen oda vagnak.

II. A' szív' örömeiről.

A' jó Teremtő oly bő-kezeséggel osztotta-el közöttünk ajándékait, mely a' legszive-sebb háladatosságot köteleességünké teszi. Hány kellemes és édes érzésekre 's azokkal együtt járó örömökre alkalmas az ember! Ha csak a' házi élet' körében maradunk is, már itt a' gyermeki szeretetben, a' barátságban, a' házas-társaknak egymáshoz és gyermekükökhöz vonzó szíves hajlandóságában, a' boldogító érzéseknek kimeríthetetlen forrása vagyon; 's a' mi csudálkozásra méltó, ezen különböző érzések egyszerre leihetnek helyet szívünkben, 's nem-hogy egymásnak ártanak, inkább egymást kölcsönösen nevelik és szepítik.

A' szív' szelíd örömei a' szív' érzékenységből származnak; de ezen érzékenységet nem kell felcserélni a' szívnek egy bizonyos gyuladékonyságával, mely az indulatokodásnak gyökere 's mellytől az érzékenység annyira különbözik, mint az élet' melege a' hideglelési forróságtól. A' meg nem zabolázott 's az okosság' vezérlését megvető képzelődés által, kivált a' henylő életűeknél a' szívnek egy minduntalan 's minden kicsinyért tűzbe jövése fejtődik-ki, mely az embert mindenkor szerencsétlenné, néha gonosz-tévővé is teszi. Ellenben a' szív' igaz érzékenysége a' virtusnak legjobb gyámola, tiszta örömök' forrása, 's a' mennyei boldogság' elő-ézésének is eszközlője.

Ha ezen itt megállapított különbségre vigyázunk, könnyen megíthetjük mennyiben van igazok azoknak, kik a' szív' érzékenységétől vagy az érzések' könnyen támadásától félnek, és azt, mint sok fájdalom' kútfejét elakarják fojtani. Ha az elfojtálnék, mindenütt látnánk olyan embereket kik baromi érzéketlenségekkel kérkedvén, száraz szemekkel tudnák a' legnagyobb nyomorúságot is látni, miholt az által saját örömeik nem gátoltatnának.

Azon Stóikus bölcsék, kik a' szív' érzékenységét kárhovatják, kétség kívül azt akarják; hogy a' szerencsétleneket segítsük, de a' nélkül, hogy szerencsétlenségeken megúduljunk vagy fájdalmat érezzünk; 's az okosság ugyan ezzel megelégedhetik; de mi nem

csupán okosságból állunk; 's az illy erkölcs-tudománnyal az emberi szív' természete ellen-
kenik. Meg van az okosság valcúlva, ha azon erőtlenségeket meg nem akarja esmerni,
mellyek minden véges valóságának lételevel egygyütt járnak. Még azon áthatatlóságnak is
vagyunk határjai, mellyel a bölcs a maga bajait szenvedti; ha valamely kedves tárgyának
elvesztésén könnyeket hullat, ezen könnyhullatásával kezességet nyújt, hogy a mi bajaink-
ban és szenvedéseinkben is részt fog venni.

Mint hogy minden emberi boldogság hiányos, a bajokra számot tarthatunk; ha ez nem
volna, semmit sem volna szükség 'szeretnünk. De az a halandó van legközelebb a bol-
dagsághoz, a ki magának azt mondhatja, hogy a körülötte élőknek, különösen a maga
háza népének boldogságát ő alkotta.

Mint hogy felteszem, hogy olvasóim előtt a jól-tévőség' örömei esmeretesek; nem
tartom szükségesnek ezen tárgyról hosszasan írni; csak egynehány jegyzést fogok még
ide tenni.

Hogy a minden örömek között legszebbeket, a jótétel' örömeit tisztán kóstolhassuk,
ne hagyjuk annak gyönyörű vidékén a kevélységet lakni. A jól-tévőség abban a szerelem-
hez hasonlít, hogy az is mint ez, csak úgy kóstoltatja édességét velünk egészen, ha elrejté-
tik és titokban tartatik. A szer-elemek ('s az ember-szeretnénk is) virágja, valamint a
viola az éjszaka' árnyékában legkellemesebben illatozik.

Ha a bő-kezűség' virtusait vigyázva gyakoroljuk, annál több jót tehetünk kisebb ér-
tékekkel is. De azért ne kövessük azon gyanúsággal teljes embereket, kik valahányszor kö-
nyörületességre kéréstetnek, mindenkor attól tartanak, hogy megcsalattanak. Mikor bi-
zonytalan vagy, ha az a ki kér, méltó e' segedelmedre, vagy nem, kövesd a nagy-lelkü-
ség' tanácsát; 's ha megcsalatozol is, ez olyan csalatkozás, mellyet legkevesebbé kísér
megbánás.

A jó tanács és szeretetből származó vigasztalás sokszor olly jó-tétemények, mellyek-
nél nagyobbat az elcsüggedt szerencsétlennel nem tehetünk, mint hogy az által az gyakran
kétségbe-esétől menekedik-meg. — A szánakozás' keze által még a nagy bűnös is vis-
sza-vezeltethetik, ha az ártatlansághoz nem is, legalább a megbánás' útján a virtushoz.

Ha nagy birtokú és tehetség' emberek előtt valami tekintettel vagy kedvességgel
bírnak, azt szükségben levőknek ajánlásra fordíthatjuk; de ezen dicséretes dologban
nagy vigyázással és okossággal kell eljárunk, ha czéltunkhoz akarunk jutni. Az ajánló
levelek a Státus' adós-leveleihez hasonlítanak, mellyek míg kevés számmal vannak egy
értékűek a kész-pénzzel, de ha nagyon elszaporodnak, nem egyebek mint papirosok.

A jól-tévőség' olly igen szép és bájos virtus, hogy mikor a hason-vadáltság' annak
gyakorlásában gátol, még akkor is becsüljük azt másokon, 's még a képzelődés' képeiben
is szeretjük. Az ember-szeretetből származó cselekedetek' rajzolatjai a Románokban is
igen elevenen megilletnek bennünket; de ha csak a képzelődés' ezen játékaival meg-
elégstünk, úgy csupán árnyékát öleljük annak az örömmek, mellyet a jól-tévőség' gyakor-
lása által a valóságban kóstolhatnánk.

Még a legkeményebb szívű emberek is kéntelenek az ollyanokat tisztelni, kiknek szí-
vek és kezek a szerencsétlennel előtt soha sincs bészárva. De különösen megillettetik szí-
vünk akkor, midőn érzékeny szívű asszonyokat szegény betegek' dajkálásával foglaltat-
F. M. Or. Minerva 3. Nagyd 1827.

kodni látunk. Ti nemes és szelid teremtések, kik a' testi betegséget a' béke-tűrés illatozó fűvével, 's a' lelki-erőtlenéseket a' remény' erősítő italával orvosolni tudjátok, ti dicső virtusaitok' szép jutalmát bizonyosnál várhatjátok mennyországban, a' honnét azért jöttek-le a' földre, hogy a' szeretet' atyjának reátok bízott parancsolatait véghez vigyétek.

III. Az ész' örömeiről.

A' durva és kimiveletlen emberben a' lelki-tehetségek mélyen alusznak. Ha testi szükségéi ki vagnak elégítve, lelke' szemei sem örömet sem vesznek észre, melyet ohajtani lehetne, sem fájdalmat, melytől félni kellene; által-adja magát a' tunya nyugalomnak. Az ilyen negatívus boldogság a' kimivelt embernek gyötrelom, ennek minden tehetségei felvagnak elevenedve 's igyekeznek magokat kimutatni; az által egy oly szükségét érez, melly csak házomos-foglalatossal elégíttethetik-ki. Még pihenése' idejét is könnyű játékok által igyekezik kitölteni, hogy így elkerülhesse az unalmat, melytől szintén úgy fél, mint az útas az olyan homokos pusztától, hol szomjúságát semmivel sem enyhítheti.

Az unalom egy bizonyos belső üressége a' léleknek, melytől a' kimivelt ember nem kevesebbé irtózik, mint a' régi Fizikusok' vélekedése szerint a' természet az üres helytől; de az ezen rosszat eltávolító eszközöknek választásában az emberek rendszerint igen kevéssé vigyázok; innét vannak az idő-töltés név alatt esmeretes számos mulatságok, mellyeknek minden érdeme csak abban áll, hogy az embert valamely kedvetlen idő-szakon fájdalom nélkül által-emelik.

Mint hogy pedig nem minden úgy nevezett idő-töltések ártatlanok; mint hogy, a' mint a' tapasztalás tanítja azoknak nagy része a' Charybdisből a' Scyllába, az az, az unalom' karjából a' vétekébe vezet, szükséges megvigálni, mellyek legyenek a' legjobb eszközök az unalom' eltávolítására.

Mihelyt az ember annyira jut, hogy lelkének kimiveltetésében gyönyörködik, nem fél többé az unalomtól. Mulatságainak választása már ekkor hatalmában van, 's magánossága úgy szólván sok mosolygó Geniusokkal népesedik-meg, kik őtet bájos játékaikkal mulatják. A' történetek' mű'sája vissza-vezeti őtet a' legrégibb időkbe, 's minden idők' és nemzetek' nagy embereivel társalkodtatja 's feleleteket adat neki azon kérdésekre, mellyeket kíváncsisága tesz. A' kimivelt lelkű ember Plátó' karján Görög-ország' bñcsei közé elegyedik, hallgatja azoknak tanítását, 's velek egygyütt az emberi nemzet' boldogságának eszközeiről gondolkodik. — Ha vidámabb mulatságot kíván, a' poësiszenvedexteti neki arany-lantját; az Eposz' és szomorú-játék' mű'sáji, a' vitézek' harcaikat nézetik vele, 's ha képződésének nézése megelegedett, Anacreon és Horácz édes hangjait hallgatja, mellyek őtet az élettel vidámon élésre mulatva tanítják.

Lehet-e csudálni, ha a' mű'sák' barátjai ilyen nemesebb mulatságokhoz szokván, kerülök mindennapi társaságainkat, holott mi ezekben nem egyébbel, hanem csak játékkal, unalmas cserzéseléssel, vagy legfellebb tánczolással 's a' bor' Istenének szöszével

tudjuk az unalmat űzni? Ők oly társaságokat esmernek, melyekben reájok sokkal édessebb örömeik várakoznak.

A' tudományokkal való foglalatostokodásnak végső célja az igazság' esmérete. Már ezen felséges célnak csak megmondolása is szép tüzet gyújt a' felemelkedni akaró lélekben. Mihelyt ezen dicső pályába bélépünk, azonnal egy bizonyos lelki gyönyörűséget érzünk, még minekelölte: törekedésünk' foganatja csak eszünkbe jutna is; mert az igazságot úgy szereti értelmünk, mint szemünk a' szép színt 's fülünk a' kellemes hangot. De még nagyobb örömet ad az, hogy az igazságnak hasznos és jöltévo munkáji vagnak, 's mihelyt gyenge értelmünk annak némelly nyomaira akad, lelkünk szép remények' szárnyain felemelkedik a' bölcsesség' ideáljához.

A' tudományokkal való foglalatostokodásnak egygyik legbecesebb haszna abban áll, hogy az által lelkünk megmenekedik számtalan elő-ítéletektől és hal-vélekedésektől, melyek az életnek nagy terhére vagnak. Mely sok veszedelmet okoztak csak magok a' valóság elő-ítéletek is! Vessünk egy tekintetet a' homályos közép-időre, melyben sok országos polgári változások után a' szép mesterségek' és tudományok' emlékei a' porba tapodtattak, mely szánakozásra méltó állapotban voltak az emberek, mely rémitő képekkel háborgatták nyugalmodokat a' babonák. A' szelek' zugását 's a' mennykő' dörgését felhőkben lákó pokolbeli lelkek' szózatjának tartották, 's remegve térdre esvén nehéz áldozatokkal 's testek' sanyargatásával igyekeztek a' haragos eget megengesztelni. Végre némelly megvilágosodott emberek' gondolkodása, és nyomoződása ezen eszelen félelmet szerencsésen előzte, az-által, hogy a' természet' törvényeit, melyek szerént ezen csudák-nak látszó dolgok történnek, felfedezte; a' képzelődés' ijesztő képei eltűntek 's egy igaz és jószágos Isten' bölcs igazgatása megesmertetett. Azomban ezen szomorú babonáskodásnak, némelly maradványai még most is megvagnak: még ma is sok erőtlen lelkű emberek az Istentől úgy rettegnak mint egy haragos és engesztelhetetlen Fejedelemtől, kit szeretetében a' vak kény 's büntetésében a' gyűlölség vezérelne. Csak az ezen babonás vélekedésektől megszabadult Isten-félő imád az Istenben szeretettel és bizodalommal egy olyan valóságot, mely a' legnagyobb szentséggel a' legnagyobb hatalmat, igazságot és jószágot egyesíti.

Még más tekintetben is igen sok tévelygések vagnak, melyektől a' tudományok' szeretete megóriz. Az az ember, ki a' mű'sák' társaságában gyönyörűségét találja, nem vesztegeti legjobb esztendeit a' nagyra-vágyás' tárgyainak vadászására, 's esmeretlen előtte az a' mesterség, mely arra tanít, miképpen kellyen ravasz és álnok áskálódások által fényes pályára szert tenni. Ugyan azért a' Görögök, kiknek Mythozaik többnyire igen szép és elmés allegoriák, a' tudományt és a' bölcsességet azon egy Istenség' védelme alatt gondolták lenni.

A' szép mesterségek' és tudományok' remekeivel húzomosan való mulatozás rendkívül felemeli a' lelket, 's a' felemelkedett gondolkozású ember, jó és boldog. A' hiúságtól és alacsony indulatoktól szabadosnak érezvén magát, a' társasági virtusokat azért gyakorolja, mert azoknak gyakorlásában gyönyörűséget talál. Minthogy sok tárgyakat, melyekre az emberek' nagy része oly buzgón törekedik, ő egy tekintetere is alig tart méltóknak, kevesebb alkalma van, valaminek meg nem nyérésén keseregni. 'S ha akármely

mostoha sors éri is, az az ellen való orvossági annál bizonyosabbak, minthogy azokat önn-magában találja-fel.

De ha azt akarjuk, hogy a tudományok és mesterségek ilyen szerencsés foganatúak legyenek, tiszta szeretetből kell velek foglalatoskodnunk; ha a műsáknak csak azért hódolunk, hogy bennünket tudós hírben részesítsenek, mulatságunk munkává változik. Ha esméreteink által vagy fényes pályát akarunk keresni, vagy vetékedőket meghőmályosítani, vagy valamely felekezeti vezérjeivé lenni: ezer apró indulatok fogják szívünket nyugtalanítani. Hogy itt alatt semmi se tehesen tökéletesen boldoggá, a bölcsesség szeretetéhez a hírességre vágyás szokott férkezni.

De vallyon nincs e egy bizonyos nemes nagyra-vágyás? Elfojtsuk e azt és vele együtt azt a buzgóságot, melly a köz-jóra nézve olly igen hasznos? S azon csudálás, mellyel a közönség esméreteinknek mintegy adót fizet, nem édes örömöknek kútfeje e? A mint a dolgok most állanak igen is úgy vagyon 's még igen meglegedhetnénk, ha az emberek csak bölcsesség által igyekeznének magokat megkülömböztetni 's másokat felülhaladni. De még is van a társaságnak egy sokkal szebb ideálja az t. i. hogy egy erkölcsi kötelekkel felbonthatatlanul össze-kapcsolt egységletet gondolunk, mellynek minden tagja az emberek tiszta szeretetből való boldogítását teszi törekedéseinek céljává. A nagy elmék, kiket a Genius kiváltképpen való mértékben kedvel elől-járóji ezen köz-társaságnak, 's azoknak vizyázása alatt a többi társak azon a fundamentomon, mellyel Eleik vetettek, az épületet fellyebb emelik 's egyszer-mind maradékaiknak kezekre dolgoznak, hogy az elkezdett munka ezek által mindég nagyobb tökéletességre vitethessék. Ezen ideál ha szintén soha valósággá nem lehet is, legalább egy fényes cél gyanánt van, mellyre törekedéseinket intézni kell, 's már az a gondolat is, hogy az emberi nemzet szüntelen magasabb tökéletességre emelkedik, kimondhatatlanul édes annak a szívnek, melly az emberi nemet szereti, ezen ideálban tehát értelembeli örömünknek koronáját szemléljük.

IV. A' képzelődés' örömeiről.

A' képzelt örömök semmi valóságot sem látszanak magokba foglalni, 's azért azt lehetne gondolni, hogy esztelenség velek élni. De ha a' képzelődő tehetség bennünk egy ollyan érzést gerjeszt; melly minket gyönyörkődítet és boldogít, legalább ez az érzés reánk nézve, valóság, akár felel meg neki valamely valóságban lévő tárgy, akár sem. Az a koldus, kit álma királyi bársonyba öltöztet, ennyi időn boldogabb mint az a valóságos király, a' ki ellenkező álmasodás által magát koldus-öltözetben látja 's a' szegénységnek bajait érzi.

Melly hatalmas erőt kell a' képzelő tehetségben csudálnunk, melly alkotásaiban semmi időhez nincsen kötve, holott nem-csak a' jelenvalóságot szépíti-meg, hanem az elmúlt örömeiket is vissza-bábolja 's a' jövődőt édes reményekkel népesíti.

Ne hiadjunk annak a' közönsé elő-ötletnek, melly azt tartja, hogy az okosság és a' képzelő-tehetség egymásnak ellenségei. Az okosságnak, minthogy maga is csak emberi és

véges, egyetlen-egy ártatlan örömet sem illik megvetni, 's ha egy bizonyos veszteget észlelködéstől meg nincs vesztegetve elég szeretettel is bír még egy bennünket gyönyörködtető álomra is kémélve tekinteni. Azon kívül a képzeldés' örömei csak-nem hatalmunkban vagynak; tetszésünk szerint hosszabbíthatjuk, rövidíthatjuk 's ismét megújíthatjuk őket. A' képzeldés mindenkor készen van gyermekeit, a' vidám kívánságokat, bájos lámpásának tündér képeivel mulattatni. Mindenek, kik az örömet esmerték, minden időben szerették ennek játékait, 's elragadtatva szólnak azon szerencsés órákról, melyeket egy mosolygó képzeldés csudálatos munkásságának köszöntek.

Vagynak az emberi életnek olyan állapotjai, melyekben maga az okosság tanácsolja ezen szem-fény-vesztő játékokat, hogy velek a' fájdalmat, mintegy megcsalhasuk. Egy jeles érdemű ember, ki az utolsó revolúziós időben a' tömlőszében húsz esztendőket töltött, egyszor, mint maga beszélte, azt álmodta, mintha felesége és gyermekei örömmel hozzá mentek, 's kiszabadulásának hírért vitték volna. Ezen álom oly kellemes megindulást okozott benne, 's oly mély bényomást hagyott emlékezetében, hogy fellette magában annak megújítását próbálni. Minden estve oly nagy mértékben megaléventette képzeldését, hogy úgy tetszett neki, mintha felesége és gyermekei körül volna. A' szóhas ezen csalódásoknak rendkívül való elevenséget adott, nyugtalanul várta minden-nap az estvét, 's a' meggyőződés, hogy a' nap egynéhány szerencsés szem-pillantatokkal fog végződni, egy bizonyos kellemes indúlatot támasztott szívében, mely szenvedéseinek érzését valamennyire megtompította.

Ha pedig a' képzeldés még a' szerencsétlenség' fullánkját is eltudja venni, mely sokkal könnyebb neki szerencsénket szebbé tenni bájos ereje által, kellemes állapotunknak ideális ékességét is át az által, hogy a' legszebb emlékezeteket és reményeket kapcsolja hozzája, 's elmúlt 's jövőd' örömei' seregével veszi azt körül.

Ezen csalódások, azt fogja egy komor Filozofus mondani, nem egyebek, mint egy ideig tartó eszelőség' gyümölcsei. Ám legyen úgy; én az ilyen eszelőséget nem adom az értelmes, de kínzó unalomért. Ne bántsa senki az én eszelenségetem, ha az engem szerencsésé tesz, 's másnak nem árt. 'S mi van a' világon, a' mi jól megnevez bizonyos értelemben eszelenség nem volna, 's azok között az a' komor kevélység, melyet az efféle Filozofusok mutatnak, éppen a' legnevetésesebbik. Tegyünk külömbiséget a' szomorú és vidám, az eltassító és szeretetre méltó, az ártalmas és ártatlan eszelenségek között; én nem javallok oly eszelenségeket, melyek nyugalmunkat háborgatják, hanem olyanokat, melyek örömsínket nevelik.

Ki a' legnagyobbik eszelen? — Az a' a' kinek epéje mindent feketévé fest, ki a' földön csupa semmire-valókat 's a' jövődében csupa szerencsétlenségeket lát; vagy az, kinek mosolygó képzeldése minden tárgyakat virágokkal meghint. — Ha felteszszük is, hogy mind a' ketten csalódnak, az első a' bűt és a' tévelygéseket, az utolsó pedig az örömeiket táplálja csalódásával. Igen különös dolog azt állítani, hogy a' képzeldés' játékaikhoz csak erőtlén lelkék folyamodhatnak. Erőtlén lelkek azok, kikben a' nyughatatlanság, szomoróság és unalom uralkodnak. Az, erős és magas lelket mutat, ki még akkor is, midőn a' sors' mostohasága vagy az emberek' igazságtalansága ötet üldözik,

ártatlan játékokon és képzelményeken mosolyogni tud, 's a' valóságot fogatkozásival egygyütt elhagyván, ideális világban menedéket talál.

Azonban a' képzelődesnek igen nagy szüksége van az okosság' vezérlésére; mert azokhoz a' tündérekhez hasonlít, mellyek kedveltjeiket bájos kertjeikbe ragadják, de egyszer'smind ha megharagittatnak, ezer vesszedelmekbe is döntik. Ha vak kényyre bízunk magunkat, szintén annyiszor megháborítanak bennünket szem-fény-vesztő játékaí, a' hányszor megörvendeztetnek, mert eggyeránt tudja virágokkal szépíteni mind a' vétek' útját, mind a' virtus' ösvényét. Az okosság' tisztje tehát az ő munkásságát kormányozni, 's az útát, mellyet szépítsen, eleibe szabni.

Az okosság' segedelme akkor is szükséges, midőn a' képzelődes' ideáljai e' komor valóság által semmivé tételnek. Olyankor hasonló állapotban vagyunk, mint az, a' ki valamely édes álomból felébred; de az értelmes ember a' helyett, hogy az elrepült álomképeken sópánszkodnék, hivatala' foglalatosságairól gondolkodik 's figyelmét erős lélekkel azokra szegezi. Sokszor azon kívánságinkat, mellyeket a' képzelődes megszépített, váratlanul bétejllyesedve látjuk; de reményünkben nagyon megcsalatoszottaknak érezzük magunkat; az a' boldogság, mellyet magunknak ígértünk, nagyon sok bajokkal van összekapcsolva, 's talán vissza-ohajtjuk elébbeni állapotunkat. Mindazáltal ha meggondoljuk, hogy az emberi boldogság soha sem egészen tiszta, sorsunknak igaz javait nem fogjuk elfelejteni, 's képzelő tehetségünknek ekkor is lesz' bájos ereje, annak kedvetlenségeit enyhíteni.

Mit panaszolkozunk, ha ideáljaink megcsalnak? Oh! a' valóság szintén oly sokszor megcsal bennünket. A' sorsnak egy bal-fordulása, vagy egy koronás kép-viselőjének komor tekintete elégséges arra, hogy egy gazdag vagy Nagy a' legmagasabb polcokról a' porba taszítassék. Azon búsuljak e hogy egy álom eltűnik? Azon kívül emez szerenczétlenek felett még azzal az elsőséggel bírok, hogy levegőbe épült váraimat, ha leomlanak is, könnyű munkával tetszésem szerint ismét felépíthetem, míg emezek az ő javaikat végtelmen élvezetik.

Leiki tehetségeink között egygyetsem kell figyelem nélkül hagynunk; mindnyájokat egyarányosan kell gyakorolnunk, hogy egymást költsönösen segítsék mikor boldogságunkat munkálni akarjuk. A' megérett férfi-korban mutassa okosságunk a' férfi-kornak nyugalmát és érettségét; de akkor is jó, ha szívünk és képzelődesünk a' fiatalág' tüzeből még némely fényes szikrákat megtartanak.

S. K. J.

3.

Próbák Socrates' nevezetességeiből.

Harmadik Könyv. — Második Rész.

Socrates úgy látszik a következő beszélgetés által sem kevéssé serkentette tanítványait az ételben, italban, a szerelemben, az álomban 's a munkának valamint a hidegnek 's melegnek ettürésében való mértékletességnek gyakorlására. Tudván azt, hogy tanítványinak egygyike az efféle vétkeknek nagyon neki adtamagát, így szólla egyszer hozzája:

Mond-meg nekem Aristippus, ha két gyermekeket kellene olly czéllal tanítanod, hogy közülök egygyik alkalmas uralkodó, a másik engedelmes alatt-való legyen, mikép szoktatnád mind a kettőt? Ha tetszik beszélgessünk a dologról 's kezdjük-el az eledelel mint első soron.

Aristippus. Nem bánom; 's az eledel az én ítéletem szerint is első helyet érdemel; mert a nélkül nem is élhet az ember.

Socrates. Ha tehát enni akarnak 's az evés' ideje jelen van, kétség-kivül illendő mindeniket az ételhez ereszteni.

Aristippus. Ugy nagyon, illendő.

Socrates. Mellyiket kell a kettő közül arra szoktatni, hogy mikor szorgos munkái vagynak, azokat minekelőtte ennék, véghez-vigye.

Aristippus. Kétség-kivül azt, a ki uralkodásra neveltetik, hogy a polgári közös dolgok az ő puhásága miatt hátra ne maradjanak.

Socrates. Mikor pedig inni akarnak, akkor is nem ugyan annak kell e a szomjúság' eltűrhetését kötelességévé tenni?

Aristippus. Igen is.

Socrates. Hát azt mellyiknek teszszük kötelességévé, hogy az álomban mértékletes legyen, tudjon későn lefeküdni 's korán felkelni; sőt egész éjjel is ébren lenni, ha a szükség kívánja?

Aristippus. Azt is ugyan annak.

Socrates. Viszont a szerelemben-való maga mérséklésre nézve is, mellyiket kellene úgy nevelni, hogy a szerelem miatt tisztí foglalatoságaiban ne gátolassék?

Aristippus. Ugyan azt.

Socrates. Mellyiket kellene úgy szoktatni, hogy a' munkát ne kerülje, hanem örömet felváltalja.

Aristóppus. Ugyan azt, a' ki Uralkodónak neveltetnék.

Socrates. Hát ha olyan mesterség volna, melly arra tanítana, mint kelljen az ellen-séget meggyőzni, mellyiket illetné ezen mesterség?

Aristóppus. Bizonyosan azt; a' ki Uralkodó akarna lenni; mert mit használna neki minden egyéb tudománya ezen mesterség nélkül?

Socrates. Elhiszed é, hogy az, a' ki e'képpen neveltetnék: nem-hagyná magát ellen-ségei által olly könnyen elfogni, mint egyéb állatok? mert ezek közül némellyek tor-kosságok miatt csalattatnak törbe, úgy hogy bármelley félénkek is, még is az evés' kíván-sága őket megfoghatja; mások ital által kerítettnek-meg?

Aristóppus. Ugy vagyom.

Socrates. Még mások nem a' szerelem miatt lesznek é rabokká, mint p. o. a' fűrjek és fogoly-madarak, a' nőtényeiknek azava és a' velek való szerelmeskedésnek reménye által annyira megszedítettnek, hogy minden veszeltyt elfelejtnek 's vaktában a' hálóba mennek?

Aristóppus. Ez is igaz.

Socrates. Vallyon hát nem tartod é az emberre nézve rútának, ha magát úgy meg-hagyja csálni, mint a' legoktalanabb állatok? ha p. o. a' házasság-török idegen házakba lo-pódnak, noha tudják; hogy a' házasság-törő nem csak könnyen azon büntetésbe eshe-tik, mellyel a' törvények fenyegetik; hanem lesekelnek is utánna, 's ha megkapattatik a' legnagyobb gyalázattal illetetik? Ha tehát valaki minden veszedelem és gyalázat mel-lett is, 's ámbár elég mód van is a' szerelem kívánságának máskép' eleget tenni—még is önként bele-fut a' veszedelembé, vallyon nem kell é azt eszelőnek tartani?

Aristóppus. Ugy látszik.

Socrates. Minthogy továbbá az embereknek sok-foglalatoságot szabad ég alatt kell véghez-vinni, mint a' hadi szolgálatot, a' mezsei munkát és egyéb nem kevesebbé fon-tos dolgokat, nem tartod é nagy gondatlanságnak, hogy olly sokan gyakorlatlanok a' hidegnek és melegnek eltérésében?

Aristóppus. Azt sem lehet tagadni.

Socrates. Nem szükséges é tehát azt, a' ki Uralkodó akar lenni az ilyenek' eltérésé-ben is gyakorolni?

Aristóppus. Igen is szükséges.

Socrates. Ha pedig azokat, kik az ilyenekben magokat megtudják tartóztatni, al-kalmasoknak tartjuk az uralkodásra; vallyon azokat, a' kik e' félékben mértékletlenek, nem fogjuk é arra alkalmatlanoknak tartani?

Aristóppus. Ezt is meg kell vallani.

Socrates. Minthogy e' szerént olly jól által-látod, mellyeket mellyik rendbe kell hely-heretni, gondolkodtal é már valaha arról, mellyik rendbeliekhez számlálhatod magadat igazságosan?

Aristóppus. A' mi engemet illet, én éppen nem számlálom magamat azokhoz, kik uralkodni kívánnak. Mert minthogy az embernek elég dolga van magára-névé is, ha

a' szükségesekeket megakarja szerezni, nagy esateléségnek tartom a' maga foglalatosságaival meg nem elégedni, hanem még azon felylül a' polgárokéit is magára vállalni, sok kellemesekeket magától megtagadni, és mint Uralkodó, azon esetre, ha az ország-
nak valamiben fogyatkozás van, a' számadás' terhét magára venni. A' polgári társaságok úgy akarnak uralkodóikkal bántani, mint én az én szolgálommal. Ezekről én azt kívánom, hogy mindent bőven szolgáltatassanak kezemhez, a' mire szükségem van, magok pedig semmihez hozzá ne nyúljanak. Hasonlóképpen a' polgári társaságok is azt kívánják, hogy az uralkodók nekik minden lehetségesjót megszerezzenek, magok pedig abban éppen ne részesüljenek. Azokat tehát, a' kik azt akarják, hogy magoknak is sok dolgok legyen, másoknak is sok dolgot adhassanak, az ilyen nevelés által az uralkodásra alkalmasokká fogom tenni; de magamat azokhoz számlálom, kik a' lehetőség könnyen és kellemesen kívánnak élni.

Socrates. Nem volna é kedved reá, hogy azt is megvígálgjuk, kik élnek kellemesebben, az uralkodók é, vagy az alatt-valók.

Aristippus. Vagyon.

Socrates. Elsőben tehát a' mi a' Nemzeteket illeti, azok között, melyeket mi eszmérünk, Ázsiában a' Persák, uralkodó; Syriának Phrygiának és Lydiának lakosai pedig meghódolt nemzetek: Európában a' Scythák uralkodnak, a' Moesia' partján élők szolgáltnak; Afrikában a' Karthágobeliék' fejedelmi, egyéb Afrikai népek pedig alatt-valói állapotban vagynak. Ezek közül kik láttatnak neked legkellemesebben élni? vagy minthogy Görög vagy, a' Görög nemzetek között az Uralkodókat tartod szerencsésebbeknek, vagy a' másoktól függőket?

Aristippus. Nekem részemről a' szolgáltságot sincs kedvem választani; hanem van egy közép-út, mely mind az uralkodás' mind a' szolgáltság' tartományát elkerülvén, a' szabadság' országán megy keresztül, 's legbizonyosabban boldogságra vezet; azon igyekezem járni.

Socrates. Igen, ha ezen út, valamint az uralkodás és szolgáltság' tartományain nem, úgy az emberek társaságán sem menne keresztül; akkor mondanál valamit; de ha emberek között lakván még sem akarszsem uralkodni, sem alatt-való lenni, sem az uralkodók eránt tisztelettel viseltetni; reményilem által fogod látni, mely igen tudják a' hatalmasok az erőtlenebbeket mind nyilvánosságosan mind titokban kínozni, 's az engedelmessegre kényszeríteni. Nem láttál a' még soha olyakat, kik azoknak, kik vetettek és plántáltak, gabonajókat learatták, erdeiket kiirtották 's az erőtlenebbeket, ha őket tisztelni nem akarták, mindenféleképpen addig gyöttrítették, míg meg nem győződtek a' felől, hogy tanácsosabb engedelmeskedniük, mint az erősebbekkel hadakozniok? Nem tudod é, hogy a' köz-életben is a' hatalmasabb és erősebb a' gyávábbat 's gyengébbet elnyomja 's hasznára fordítja.

Aristippus. Ugyan azért, hogy ez ne történjék rajtam, egy városba sem zárom-bé magamat mint polgár, hanem mindenütt úgy élek, mint idegen.

Socrates. Valóban derék fortélyt találtál-fel! Az idegeneken és jövevényeken mióta Sinis Skiron és Prokrustes meghaltak, azt gondoltod senki sem tess' már erőszakot. Azomban a' Fejedelmek az ő tartományaikban most sem szünnék-meg rendeléseket tenni, hogy rajtok erőszak ne történjék; ők rokonsáikon kívül más barátokat is keresnek segítségkre; azon kívül városaikat sáncokkal körül-veszik; fegyvereket szereznek az erőszaknak vizs-
F. M. O. Minerva 3. Negyed 1827.

szá-vezésére, sőt még külföldi szövetségeseket is keresnek: még sincsenek minden megtámadtatástól bátorságban. Te pedig, ki semmi ilyen védelemmel nem bírsz 's idődnék nagy részét az útakon, hol 'a' legtöbb erőszak történni szokott, töltöd; ki akármely városban is, melybe mégy, minden polgároknál alább-vető, egy szóval olyan vagy, 'a' műlyenek után az erőszak-tévők leginkább leselkednek. Te azt gondolod e, hogy azért, mert jövevény 's idegen vagy semmi bántásod sem lesz? Abban bízol e, hogy 'a' városok mind mikor jössz', mind mikor elmégy bátorságot igérnek? vagy abban, hogy minden esetre olyan szolga lennél, 'a' kívül egy ura sem nyerne semmit is? Mert ki fogna ezt gondolod egy olyan embert háznál tartani, 'a' ki semmit nem dolgozván még is igen jól akarna élni? De lássuk, mint bánnak az Urak az ilyen szolgálóval? Vallyon 'a' torkosságtól nem tudják e elszoktatni éhesetétessel, 'a' lopástól az olyan helyre zárással, 'a' hol semmit sem vehet-ei, 's az elszökéstől 'a' békóba vetéssel? 's restségét vallyon nem tudják e elfűzni veréssel? Vagy mint szoktál magád vele bánni, ha szolgálid között illyet találsz?

Aristippus. Mindenfélekep' büntetem, mindaddig míg kénytelen jól szolgálni. De tréfa kívül, Socrates, vallyon azok, kik az Uralkodásra neveltetnek, (melly élet-módot te legszerencsésebbnek tartasz) mivel boldogabbak másoknál, kik egyebektől szoktatottak: ha mind 'a' mellett ők is éheznek, szomjúznak, fáznak, éjszakáznak és mindenféle bajt önként tűrnek? Én legalább nem látom, miben áll 'a' különbség akár önként akár kényszerítve korbácsoltassa valaki magát; akár kénytelenül, akár szánt-szándékkal szenvedjen gyötrelmet; ha-csak abban nem, hogy az, 'a' ki az efféle bajokat önként szerzi magának, még felül reá eszelen is.

Socrates. Hogy-hogy Aristippus? Hát nem látsz e különbséget 'a' között, 'a' mit önként, 's 'a' mit kénytelenül tűrünk? Nem látod e, hogy azok, 'a' kik önként tűrnek éhséget és szomjúságot, azok cheznek és ihatnak ha akarnak, 's így van 'a' dolog egyéb önként való tűrésre nézve is; 'a' kik ellenben kénytelenségből éheznek és szomjúznak, azok nem szüntethetik-meg éhségeket és szomjúságokat, mikor akarják? továbbá, 'a' ki valamely fáradságot önként vállal-fel, az remény' fejében 's örömet dolgozik; mint 'a' vadászok ha azt reménylik, hogy valamit foghatnak 'a' vadászattal egygyütt járó bajokat jó kedvel eltűrik. Nyilvánosság pedig, hogy itt 's efféle esetekben 'a' nehéz munkának csak csekély jutalma van. Ha ki ellenben azért dolgozik, hogy magának jó barátokat szerezhesen, vagy ellenségeit meggyőzhesse, vagy lelkének 's testének erejét nevelhesse, vagy hízi állapotját jobb karba tehesse, vagy barátinak jöltévője lehessen, 's házaja eránt érdemeket gyűjthesen; vallyon, ki ne látná, hogy az olyan sokkal jobb kedvel teheti 'a' nehéz munkákat, és sokkal nagyobb örömsök között tölti életét, magában is megelégedést érezvén 's másoktól is tiszteltetvén és magasztatvatván? Azon-kivül 'a' hegyelés és az igen könnyű gyönyörűségek, 'a' testi gyakorlások' kormányozóinak itéletek szerént sem 'a' testet erőssé és egészségessé nem tehetik, sem 'a' lelket valami jó és dicséretes dolgok' tudására nem segíthetik. Ellenben 'a' tűrésnek gyakorlásai, 'a' bölcsök vélekedése szerént, szép és nagy tettekre készíttik-ei az embert. Hesiodus azt mondja: 'a' véteket mindenütt könnyen és utólagosan lehet találni; közel lagnak, és sima út viss' hozzájuk. De 'a' virtushoz csak izadás által engednek 'a' hallhatatlank' jutni; az ahhoz vezető út hosszú, meredek

's darabos eleinten; utóbb pedig mikor egyszer az ember a' tetőre felér, szintén olly kellemessé lesz', a' milylen vesződséges előbb volt.

Epicharmus is így szól: Az Istenek munkáért, és fáradsáért adnak mindent. Másutt ismét ezt mondja: Ne keresd, oh rest, a' légyásod, különben kemény fáradságot találsz.

Hasonlóképpen szól a' bölc Prodikus is Herkulesről írott könyvében, melyet mindeneknek mutatni szokott, a' virtusról; melyben a' mennyire emlékezem így ír.

Mikor Herkules a' gyermeki korból az ifjak' korába lépett — melyben ezek már magokra hagyattván kimutatják, ha vallyon utóbbi életekben a' virius' útján fognak é járni, vagy a' vétéken — egy magános helyre ment 's ott leült; kétséges lévén, melyiket válaszsza ezen két útak között. Ekkor úgy tetszett neki, mintha két jeles és nagy termetű asszonyokat látott volna maga felé menni. Az egyikik közülök díszes tekintetűnek 's nemes mivoltának látszék lenni; testi ékesége tisztaság vala, szeme szemérmes, magatartása illendő 's iltözeta fejér. A' másik kövér testel és finom bőrrrel, fejér és piros színre festett arczulattal, mesterséges sugárságú termettel, messza kitért szemekkel 's ollyan iltözettel, melly keeseit a' lehetőség által-látszatta; szímet nélkül nézegette magát 's körül-tekingetett, ha látja é őtet valaki; 's gyakran a' maga árnyékát is szemlélgette.

Mikor Herkuleshez közel érének, az előbbi az előbbi mód szerint folytatá memését; a' második pedig ezt megelőzni kívánván, Herkuleshez futá 's így szólla:

„Látom, kedves Herkulesem, hogy kétséges vagy, melyik utját válaszd az életnek. Ha engemet Barátnódnak fogadsz, én téged a' legkellemesebb 's legkönnyebb útra vezetlek; minden örömeiben részesítelök 's életed minden aggságtól ment lesz', sem háború sem országos foglalatosságok nem fognak bajt okozni; minden gondod abban fog állani, mikép' találhass jó ízű ételeket 's italokat, mivel gyönyörködtheted szemeidet és füleidet, mikép' lehes kellemes illatoknak 's édes érzéseknek bőségében, melly szeretőkkel köztölhass legnagyobb gyönyörűséget, mint elhassál leglágabb ágyon 's mikép' tehess mind-ezekre minden fáradság nélkül szert. Ha talám az ezekhez juttató eszközökről aggodnál, ne tarts attól, hogy testi vagy lelki sanyarúság és vesződség által szerzessem-mag ezeket veled. Nem, a' mit mások munkával keresnek, azzal te szabadon fogsz élni 's nem lesz' szükség semmit, a' minek hasznát veheted, magadtól megtagadnod; mért az én barátnódnak szabadságot adok mindent hasznokra fordítani, akárhol akármint találunk.

„Asszonyom, monda Herkules, midőn ezt hallá, kinek hívnak tégedet?

„Barátim, felele ő, engem Böldögségnek; ellenségeim pedig kissebbítésből Vétéknek hívnak.”

Az alatt elérkezék a' másik asszony, 's így kezdé szóllani: „Én is hozzád jövök Herkules, esmerem szülőidet, valamint gyermekségedben kitészett természeti indulatodat 's neveltetésedet is; azért reménylem, hogy az én útamat választván mind magadnak dicséretes és felséges tettekkel szép hírt-nevet szerezni, mind engemet azok által magaslatni és dicsőíteni fogsz. Nem kívánlak én téged' örömeik' álnok ígéreteivel hitegetni 's megcsalni, hanem a' dolgot a' valóság szerint 's úgy rajzolom elődbe, mint azt az Istenek rendelék. Az Istenek semmi szépet sem adnak az embereknek munka és fáradság nélkül.

„Ha az Isteneknek kegyelmekbe akarsz lenni, tisztelned kell őket. Ha azt akarod, hogy Barátid szeressenek, jót kell velek tenned. Ha valamelly polgári társaságtól tisztelt-

ni kívánsz, annak hasznára kell élned. Ha azt akarod, hogy érdemeidet egész Görögország csudálja, igyekezned kell egész Görög-oroszának jól-tévéjévé lenni. Ha azt akarod, hogy a' föld gazdagon teremje számodra gyümölcsöt, mivelned kell azt. Ha nyásjaid után megakarsz gazdagodni, gondjokat kell azoknak viselned. Ha háborúban akarsz nagygyá lenni 's oly állapotba jutni, hogy barátodat megsza badit'hasd 's ellenségeidet meggyőzhesd, nem-csak a' hadakozás' mesterségét hozzá-értőktől tanulnod, hanem magadat abban gyakorolnod is kell. Ha végre testi erővel is másokat felyül-haladni kívánsz, szükséges testedet az okosság eránt való engedelmességre szoktatnod, 's munka és izzadozás által tökélltetesítened."

Ezen szókat itten félbe-szakasztá a' Véték. „Látod é Herkules, monda, mely vesződséges és unalmas út mutat ez az aszszony az örömrre: én ellenben kellems, és rövid úton vezetlek a' boldogságra."

„Boldogtalm, felele a' Virtus, mi jóval bírsz? Mely örömt ésmérhetnél te, ki még azt sem várod-meg, hogy az öröm' kívánása benned támadjon, hanem még azon kívánás' támadása előtt magadat mindénnel megterheled; eszel, minekelötte éhes; iszol, minekelötte szomjas volnál; 's hogy jó iszón ehess, tanult szakácsokat keresel-hogy jó iszón ilass, drága borokat vásárolsz; 's nyáron jeget keresni ide 's tova futkosol; hogy édesden alhass, nem csak puha'párnákat, hanem még ágyad' lábai alá is szőnyegeket szerzel; mert nem azért kívánod az álmat, mintha a' munka miatt elfáradtál volna, hanem azért, mert nem tudod mivel foglalatokodjál. A' testi szerelem' örömeire kényszerít magadat minden kélhető mesterségek által, még minekelötte természetnednek reájok szüksége volna 's a' legtermészet ellen valóbb gyönyöröknek által adod magadat. Ekképpen szoktad Barátodat, 's velek az éjszakát rüt fajtalanságokra fordítad, a' nappalnak leghasznosabb részét pedig álomban tölteted-el. Halhatatlan vagy ugyan, de az Istentől számkivettve 's a' jó emberektől utálatva. Dicséretet (a' minél kellemesebbet hallani nem lehet) soha nem hallasz, 's azt a' minél szebbet látni nem lehet, soha sem látod, mert még soha nem láttál magad által véghez-vitt szép cselekedetet. — Ki hinne szávadnak, ki kívánna neked, ha mi nélkül szükölködtél; kedvedre jární? Mellyik értelmes ember merne barátod lenni; holott barátid fiatal korokban testekre nézve erőtlének, öregségekben értelmekre nézve tompák; az ifúságot tunyaságban 's kényességben; a' vénséget pedig búbán és bánatban töltik; szegyenelvén az elmúltakat 's elkedvetlenítetven a' jelenvalók által ifúságokban minden örömeiket kimerítvén, 's öregségekre minden bajokat össze-gyűjtven. Én ellenben társok vagyok az Isteneknek 's társok a' jó embereknék. Én nálam nélkül sem Istenek sem emberek között semmi jó cselekedet nem megyen véghez. Mind az Isteneknél mind a' jobb embereknél mindenek felett becsültetem, mint a' művészek' kedyes munkás-társa, a' házi gazdák' hűségese strázsája, a' cselédek' szíves segítője, a' békeségbeli foglalatosságok' hasznos elő-mozdítója, a' háború bajainak álhathatos osztályosa és a' barátságnek legjobb kedvellője. Az én barátimnak jó-ízűek a' nem keresett ételék és italok, mert csak akkor élnek velek, mikor megkívánják. Az álom édesebb nekik, mint a' henyélőknek; még is kedvetlenség nélkül félben-szakasztják azt 's nem mulatnak-el miatta semmi szükséges munkát. fiatal korokban az öregek' dicsérete gyönyörködöttel, öregségekben pedig az ifjak' tisztelete készi öket. Örömmel emlékeznek-vissza előbbeni tetteikre, örömmel

nekik jelenvaló boldogságokat; minthogy érettem az Istenek előtt kedveltetnek, barátjaiktól szeretetnek 's polgár-társaiktól tiszteltetnek. Végre mikor a' nekik tett czélt érik, nem temettetnek disztelen feledékenységbe, hanem emlékezetek fennmarad halhatatlan énekekben. Ekképpen, oh érdemes Szülék' gyermeke Hercules! huzamos iparkodás által a' legnagyobb boldogságra tehetsz szert.

Ilyen formán rajzolta Prodikus Herkulesnek a' virtus által adott oktatást; de még sokkal szebb szókkal felekesítette gondolatjait, mint én most. Ha ezeket meggondolod Aristippus, által fogod látni, melly szükséges legyen életednek jövendő sorsáról valamennyire elmélkedni.

S. K. J.

4.

A' Felosztott Szeretet.

Este volt, subgó szellő
Fujdogálta a' téreket;
'S egy új életet lehellő
Méjj csend lepte a' berkeket;

Boldog jövendőkön úsztak
Elmém hímes képzetei,
A' mint szemeimre csúsztak
Morpheus' kis szülőtjei.

A' Zelf' szeszegésével
Lágy álmokra andalódtam,
'S ah! hűs tél 's nyár eltűntével
Ily szépet még nem álmodtam.

Estüt az Angyal' üledém,
'S viszont üleltek karjai;
Rá ezer csókom lehellém,
'S viszonozák szűz ajkai.

Neki örök fogadással
Hív szívemet felszentelém;
Ismét egy hév csók-váltással
A' fogadást pecáztelém.

Hó kezét mellyemre tettem,
E' szív tied lesz' míg érez;
'S míg mozgását érezhetem,
Egyedül éretted vér ez.

Menjen más a' vér' völgyére,
Palma-galyt, babért aratni,
'S vérvél mázolt fény-tettjére
Cserfa-koszorút szaggatni!

Más a' Haza sorsán nyögjön,
És bibliként ümledexzen;
Vagy cájra horgon vergődjön,
'S fény-kereszt alatt könnyezzen!

Más esztét versbe temesse,
Ostromolja szűz Műsáját
Hogy Horátrként pengehesse
Gyalálatlan lantocskáját.

Törjön a' hír' Álpesein.
Ekképp útakat magának;
'S a' századok' lánca-évein
Legyen csillaga Honnyának!

Szived boldogiton engem,
Nem illy vágyok, nem a' Haza;
'S ha szerelem-dalom' zengem
Az csak csóкод jutalmazza!

Esztí csendes mosolygással
Vette heves szavaimat;
'S egygy édes lány ápolással
Kölcshözözte vallásimat.

A' mint egy nem-vélt jelenés
Előttünk alá szárnyala;

Egy Amazon Fél-isten és
Ez volt a' Haza' Angyala.

Mint galamb az ölyv' láttára
Egymástól szíjjel riadtunk,
'S tekintvén fény-pompájára
Neki tiszteletet adtunk.

Egy Heroica nézéssel
Mind kettőnket megtekinte;
'S méjre ható hang-ejtéssel,
Engemet ekképpen inte:

Gyáva szülött hogy Honnyodnak
Édes ölébe elhamvadj,
Hogy bölcsőt nyujtson porodnak,
Csak arra is méltatlan vagy.

Hát léte' csendes árnyéka
Hazád, 's ennek szeretete
Ön-kényeidnek játéka,
'S illy megvettetett lehete?

Nem, szivedet felforrásra
Illyen bábbá ne lányítsa,
'S Esztid' bájos mosolygása
Hazádtól el-ne csábítsa!

Jer! a' Honn' Szent Oltárára
Áldozd-fel vélem szivedet,

'S az Emlék' ércz-táblájára
Feljegyeztetem nevedet.

Mellyem' fent-érvés tölté-be,
Mennyei láng ömle belém,
'S érzésim felhevültébe
Itt van a' szív! ezt felelém.

Esztit sohajtni hallottam,
'S a' mint hátra tekintettem,
Lábaihoz tántorodtam,
Ott termett Ámor felettem.

Mosolyogva fenyegetett
Felvont nyilával, kebelem
Szűken alig lehelhetett,
Lángra gyulván a' szerelem.

Emitt a' hív kedves vára,
Ott a' köz-szerelmű Haza,
Adóssának válaszára,
-Hogy szívét kinek adózza.

Egy férjfiás tökélléssel,
A' mint magamhoz eszméltem;
Vidám fájdalom érzéssel
Mind két Kedvesem szemlélttem.

'S neki fásült indúlattal
A' szívemet kirántottam
Mellyemből, 's egy gondolattal
Két részekre szakasztottam.

Egygyik tiéd Hazám! a' más
Esztim' birtokába mégyen;
Kettőtök között választás
Hazafi szívben ne légyen!

Keblem érezvén fájdalmát
Álmom eltűnt, felébredtem
'S szívem ép; de indulatját
Két részre osztva érzettem.

Édes Albert.

A' M e l a n c h o l i a.

Angoly Nyelvből (John Ogilvieből) szabadon fordítva.

Áldassá! fellengző Ideák' kút-feje

Baj-hatalom! ki a' határ nélkül vadon

Térekén szállongol örömsé, 's éjjenként

Bókolsz halavány Hold' fényinél szabadon. —

Ó a' kalauzod, míg rezgő ságárit

Lugas' szent homályin ált' szökdécselteti;

Ó Istenné! engem is vig számolyodhoz,

Melly tán Heccá' felfős csúcsát ékegeti.

De mond-meg: Lybia' kietlen pusztáin

Lebegsz é? vagy magány-partokat keresel?

Vagy az Andeseknek szirtos hegyén lakván

Ott ülsz és Sphaerai zengéseket lesel?

Vagy egy függő szikla' meredekes ormán

Állván Eg övedzet' csendes morgásait

Fül-heggyel halgatod? vagy mohos sir' hantján

Várod a' fájdalom' epesztő jajjait?

Csüts! egy hörgő visszhang veri a' füleket

'S éjj' homály szőnyegi ég' sarkát burkolják!

Ég' kék boltján usznak hempelygő fény testek

'S lelkünk' képzeti a' Sphaerákat felmúlják! —

Lépésim' ezüstös Hold' fényein vezérlő!

Hol egy rozszant vár csak magán feketéllik,

'S barna mohtól kormos tornyában vad bagjok

Borzasztó hangjokkal vándort nem kéméllik.

Vezess holtakat is rémitő térekre

Hol fene tigrisek friss vért szomjúhoznak,

A' hol hajdan Babel dicsőn állott, 's mostan

Vad kegyetlenséggel hyenák oroznak.

E' Nemzetek' büszke Királynéja göggel

Szórta-szét táborit Nap-keletieknek:

'S semmiségbe rohant. — Vedd szívre: az öröm'

Rózsái keblében a' mikor feselnek.

A' hiú Negédnek rövid tarcsa álma

Bár fénylő homlokát borostyán keríti;

Csilapodott elme e' gőz várt lerontja

'S Idő' dőr szelleme a' földre teríti.

Mint felvettetendő Várak' fala alatt

Kaján alatt-ások láppangva dolgoznak

Úgy váratlan órák lopodíva, hallatlan

Nevekre 's Pompákra végt pusztítást hoznak.

Rajzoljon ecseted Caesárt képzet' tükrén

Legdelibb formában öntve, 's mintremeknek

Finom vonásra Kupidókat hints bár:

Egy két czirnos vonás véget vet e' képnek. —

Túri fényt lobogó kócsag tollak alatt

Gond gyilkos műv-szere marcsongak szivüket

Szemfény-vesztő sisak' csillogási között

A' dühös Erymnis gyötör hív mejjeket. —

A' szerelem' zászlós salka (a) kis serege

Tegzes Ámor' nyíla' sebeit megvetve

Tombol, míg az alatt irigység' férgének

Mérges fullánkjától rogy földre terítve.

Egy kiszáradt Nyár-fa' mohos gallyán függve

Holló képben néztem a' vonagló vétket, —

Reppenve simúl-el az Ég' kék boltjáról

Setét fellegekben, lévén menedéket.

(a) Salka az, a' mi deszká' rafa.

Csillámlott a' bércz is, mely a' feneketlen
 Öregéken fel az Aetherekben nyúlik,
 Melyről hamis dicső kíváncsból hó-tagja
 Sapphónak Faunért a' mélyiségbe omlik.

Tudománnyal kapcsolott képzeted' repülni
 Engedd, 's gyanús kétség' hálói bújtasd-ált: —
 Itten rózza színű szerelem' pamlagja
 Lány keblében féltést, mint scorpióvá vált

Egy vad szárnyeteket kémlel-ki; amott ha
 Fényes rangok' dicső polczán szemlélteti
 Beható erejű; harpyaként kínoz
 Gondok' mérgező kájját felfedve neveti.

Tornyozta a' vágyás felhőkig reménye
 Arany-várát, 's fejen zöld-ág fényljen: az ész
 E' tündér kárpitot szét-szedeli róla, (vész-
 's szobron állt nevérel, mely szintűgy tűnik 's

Mit ér uralkodás' fényes csillagzatja
 Vagy szerencse a' mít szarvából osztogat?
 Sphaerák más dalokra tanítják nyelvedet
 'S az ész e' lépcsőkön fontos'b titkokra hat!!

Midőn Véd-angyalod szivedből vért facsar
 Vagy könnyid' cseppjei a' sirra potyognak
 Nem a' kincs, de jó szív szűl nemes érzeményt
 'S könnyeket lelki kegy, nem erők árasztanak. —

Mond meg bús Andalgó! panész lepte boltban
 Hol már féreg hízik koronás homlokon;
 E' márvány oszlopú ormós tető alatt
 Mért borong egy fátyos álom e' tagokon

Hát gyengébben hever ez mint szelid Pásztor
 Pá'sit dombja alatt? mely hámvát nyugtatja

Kinek bús özvegye itt sorvad hívéért,
 'S könny-gyöngy harmatival sírját locsolgatja.

A' zordon szél előtt rejtett lilium-szál
 Kertész' rózza bokros ágát nem óhajtja,
 De csendes lapályán parány magányában
 Virít, 's fűszer-leplet Zephirrel szopatja.

A' fény oszlopok, 's dőlőt jegyző szobrok
 A' bú' csorgó könnyét kiszáraszthatják é?
 Midőn halál rakja bársony fényre kezét
 E' szárnyú órákban ezek használnak é?

Nem. — Fényes nevekre siket a' Természet. —
 A' fenn hajakó gőg, 's szépség' zöld viránya
 Tarka bábok, 's idő kis lepta-játéki
 Kérkedjen bár ilyen sír' vésett márványa.

Indulat' metelye-engem, 's ailyn álma
 Tornyozó gőz ködje el ne ragadjanak
 Gazdagság' mammonja gunyhómból ne csaljon
 Mély eszmélkedésim az Éghez szittsanak!

O! vezess! az öröm'hináros örvényén
 Ált, epeztő gondok' mirigyves fuvalmát
 Ösmernem, 's boldonság' üres csengéseit,
 Hiú nagyra vágyás' 's gőgösség' füst-álmát.

Setét csendben, midőn az élet' pulzusát
 Verni hallom, 's lélek' harangjai kongnak
 Hagyj Miltonnal az Éjj' ön-szárnyitól lepve
 Kulcsát keresni sok Mythusi homálynak.

Akkor is, ha éltem' himes álma lefoly,
 'S tántorgó koromra idő havát hinti:
 Érzés' forrásából Barátomnak könnye
 Gürdülvén szívemre dúza-malassját önti. —

Dukai TARKÁS ADÁM,
 Tíz-Yárnegyel Tábla-író.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Nyolczadik Füzet. ~~1818~~ Augusztusz 1827.

5.

Nagy-Daróczi Kovách Florián' Szatmári Püspök',
's Szent-Jobbi Apát' élete' rajza.

A^z tudomány, szív' jószágával párosúlva emeli Fél-istenné a' halandót. Ez azon kincs, melyet az idő meg nem emészthet; 's azon méltóság: melyet a' szerencse' változásai nem árnyékozhatnak-be. Hány sír-setét tájat tüntete-fel már ez tiszta fényben, hová a' nap' sugarai el nem hatának! Hány Nemest felfedezének felejtett magányában, e' vesér-lángnak messze-ható lobogásai valóítani azt: hogy az üres gögnek csilloghatni, de a' tudomány-nak uralkodni élet-köre.

Bár mint tesszekegék is a' hű gög, 's akármint meredezék kincs-halmain, 's széles uradalmaiban, csillogó nagysága' érzetében, a' tómpa 's párlagon maradt'f' elme; fel-ütött diadal-zászlóját, mosolyogva lerágadja az elme-láng; 's azon ezer fátylát, melyet Hősének sötét Savényei előtt, kényes ön-hittséggel gyűjta-meg a' hízelkedő felfavalkodás, a' való értelemnek csak egy gyöngö lehellete is eloltja.

Borsod Vármegyében fekvő, Diós-Győr Mező-városban az úgy nevezett Gyönyörűség' völgye (Vallis deliciarum) hajdani Királynéink' kedves mulató helye, hozá létre Kovách Floriánt, 1754-ik évben, Május' 4-ikén. Boldog középszerben élő, de nem származású Atyja, Nagy-Daróczi Kovách István, megyebeli Tiszt-Ügyviselő, 's több Fő-nemzetiség' Tellyes-hatalmazottja, 's szerzett érdemeiről emlékezetes Férjű, Anyja F. M. Or. Minerva 3. Negyed 1827.

38

Csak Anna volt. Életének már hajnal-kora, a' jövendő' boldog reményeivel nyílt-meg; 's nyiladoró ifúságának éveit, erkölcs-gyakorlással, elme-képzéssel, 's forró elő-készülettel az utóbbakra tölté-el. Minden kincseivel megáldá a' kedvező természet; 's így felkészülve, Egerben ugyan az alsóbb 's közép Oskoláját 1768-ikig; Logikai űsvényét pedig Kassán, az elsőség' díszes jegyével végzé-el. Itt gerjed'tt figyelemre íranta, a' Jézus' Társasága' Szerzete, hova Florián magát beiratván, Klobuziczky Péter Érsekkel 's Paintner Püspökkel Trencsénybe küldeték, 's e' próba-évben, 1769-dik October' 28-dikétől, kezdének szembetűnőleg fejteni elme-tehetségei. 1771-ben, az Ember-nemesítő tudományok' gyökeresebb tanulása, 's ismétélése végett, Szakolczára rendelteték; 's Bécsben, hol Bölcselkedési tudományait, 1772-ben folytatá, már az egyházi 4 alsóbb Rendet is felvevé.

Élete' hajnal-dele, terhes pályára batorítá őt; 's vallásáért, Honjától is czélja vala megválni egykor, 's ténitőt szándékkal az indiák' egygyikében, hirdetni a' Római Cath. vallást. Már övé volt a' Görög-nyelv; sajtjai az Egyházi, 's világi Ékesen-szólás', Föld-is-méret', Építés', Festés', 's Rajzolás' mestersegei, 's azon tudományok, és ősméreték, mellyek jövendőben, súlyos pályáját könnyebbé, elviselhetővé, 's cél-irányossá tehetik. De édes Hazája, a' Nagy-Theresia' anyai gondjai által, vidorább életre serkent, Magyarhon marasztá utóbb is kebelében, a' Nagy-szándék-út: betölteni azon-kört, mellynek sok ságára fényével, bokros érdemei, e' Nagy-lélek' eloszlásig küzdének.

1773-ban törölteték-el Sz. Ignátus' Szerzete. Floriánt még nem csatolá kötelező Rend elváihatatlánul a' Szerzethez. A' világba lép-ki tehát; 's polgári pályán volt czélja érdemet aratni. A' deli termetű, 's szende-vonással különböző Ifjú, Bécsot, Egret, 's Pestet választá tanulása' helyéül. Az ember' vég-czeljét, a' tökéletesedést szeme előtt tartva, 's honjához lángoló indúlattal vonzólvá; minden tudományban ugyan de kivált a' Hazai-törvényben, 1774-ben Egerben, koszorúkat érdemel, 's még az azon évi Sz. Istváni Törvény-folyamat alatt a' Királyi Ügyek' akkori Igazgatója' Szilágy Pál oldala mellé, a' Királyi-Tábla' előtt, Jegyzői esküvést mond. Itt avatgatá-be magát gyors-tűz lelke, a' Themisz' síkba, néhai hervadhatatlan érdemű Personális Székelyi Majláth Györgyvel, Hazánk' ingadozást nem ősmert derék oszlopával; 's ma is köz-kedvességben virágzó Méltóságos Dömötöri Németh János, Udvari Tanácsos 's Septemvir Úrral, az 1775-iki Szent-Mihályi Törvény-szűnetig; érezvén-szép-lelke: hogy a' Törvény-tudomány lehet egyik csalhatatlan űr, a' nemzeji Alkotványt megrendítő zaklattatások között; 's tudván azt: hogy egy Magyar-nemesnek nem-csak szép, és illő, hanem srükség is tudni, világ-irigyelte nemze'i igazait.

A' esinosódó XVIII-dik század'szabad-gondolkozású lelke, nem volt követésre vonó példa Floriánra nézve. Szíves, megszokott szilárd-alapjain' feküdt'tt; 's erős lelkét nem korcsosíthatá-mag az ál-politika. Futva mindentől a' mi testi, nem süllyesztheté halálsólomba a' szerelem' bája, 's a' dévajkodás' mámore, nem; mert az erkölcsiségnek di-vatjában diszlek. Hír-dicsősős tulajdonira, a' nagy Eszterházy Károly Gróf, és Egri Püspök, a' távolban is rá-ősmért; 's Nevenédék Papjai közzé ohajtja. Őrűmmel repül Florián, 1775. October' 28-ikán Egerbe; koszorúsan halad nemes űsvényén keresztül; 's az egész Theológiai tudományok' védelmével, Egernek örűm-tapsai közzé rekeszté-be Kis-

papi pályáját. Ámbár azomban maga Tanuló, 's Nevendék volt is; mindazonáltal 1778-dikban, Gróf Szirmay Antalnak, és Jánosnak Tanítójok, 's Nevelőjök volt; 's ezen év Mártiusa' 14-ikén Subdiaconussá, Aprilisze' 4-ikén Diaconussá, 18-kán pedig Pésbiterre szentelteték-fel, Eszterházy Károly által, az Egri Székes-Egyházban; 's ott is mutatá-be Május' 3-kán, első áldozatját az Alkotónak.

Itt formálgatá magát emberré Florián. A' képzett Kül-föld' nyelveit sajátivá tevé, a' hazait ápolá, 's gyakorlá. Őcs órájainak kedves foglalatosságai váltak egyebek között, Fenelon, Fleury, Bourdaloue, Flechier, Massillon, Bossuet, érzésinek mind meg annyi baráti, szép lelkének tanúji, 's könyv-tárjának ékei.

Munkás társat, Káplánt, el nem csüggedhető férjfiat nyert benne 1779-ben, Novembert' 7-ikén a' Jászberényi Lelki-pásztor. Tanítani, foglalatoskodni, szívet képezni, fáradhatatlan munkája vála itt, 1783-dik évnék Novembere' 1-sődjég. a) Ettől fogva, 1784-ikben folytatva, Ungváron diszlek Ő; b) 's tetteivel is bizonyítá azt, a' mi rendeltetésévé vált. Olympiája nyilék-meg most; 's Ungvárról Egerbe tétetik-át, a' Theologia' azon ágazatját tanítani; mely a' Nép-oktatást 's Lelki-pásztorságot tárgyozza. Itt egyszer'smind Könyvtárnoki Segéd volt, 1785-dik évnék Júliusza' 24-ikéig, midőn Novajba, (a' Borsodi Megyében) első Plebánosnak küldetik. Rendetlen felfordulásban talált mindent itt Florián, Szent-egyházának szolgáikra vála szüksége; de győzött az akadályokon. A' zivatarok' viszontagságainak kitétetve volt Plebánia-ház, felállítását neki köszönheti; 's a' vallásbeli dolgok' irányában tett költségei, 's önnön lakási, 's élelembeli szükségei pótlására, saját nemzetsegi jóvedelmei is reá voltak fordítva.

Meltalom követé béke-tűrését Floriánnak. Terhes vála az; de Nagy-lelke győzött az akadályokon. 1790-ikben Egerbe szóltatták, a' Püspöki nagyságos alkotású Lyceumnak vissza-állíttatása után, Egyházi Történetek' 's Törvények' oktatójának. Dissz-súgár köríté-itt fejté neki; 's lélekkel telyes tanításai, nagy Férjfiakat c) ajándékozának a' Honnak.

Tizenkét évig viselé e' hivatal' terheit; 's ezen idő alatt folytatá a' Sz. Széki, 's házassági Ügy-védletet, 's egyszer'smind 1804-ben a' két fiatal Báró Orczy' nevelésében is fáradozék. 1798-ban, a' Kassai Orsolya Szerzetes Szűzek' szazadi ünnepén, d) 's 1799-ben Június' 18-kán, Galanthalai Gróf Eszterházy Károly' Egri Püspök' hamvai felett e) mondott, itt ugyan Jafán, amott pedig ékes magyar, 's a' Jászaságban, Borsodban, Hevesben, Ungban, Szabolcsban, és Szatmárban, több alkalommal hallatott, szív-emelő beszédjei, bölcs ítéletének, mély tudományának, 's némés szívének, mint meg annyi tanúji. A' Szatmári, és Egri Sz. Széki Levél-tárok, Törvény-tudományát ma is hirdetik; 's egy volt Ő is azok

a) A' Boldogulnak az' időben későbbi-alap-raja szerint építeten a' Jászberényi Püchöle-kán.

b) Sz. Donát tiszteletére, az Ungvári szűkek által építeten Káplán' ünnepén, 1784-ben, igen jóba Magyar-beszédet tartott Florián. Látta e az saját vagy nem? erről N. J. László János Úr „Erdem-összeállítás” bizonyon állva sem tud.

c) Elvessék Nagy Mát. 's Fő Tiszt. Négyesi Báró Szepesy Ignác Úr, Pécsi Püspök, Ő Est. Mát. és Fő Tisz. Ném János Szathnai Püspök 's Fő Tiszt. Főm János Egri Fő Szerzetgyár; — Fő Tiszt. Kőszig János Kassai, — Mát. 's Fő Tiszt. Gróf Waldstein, Fő Tiszt. Szt József, Fő Tiszt. Szebea Márton Urak, a' Szatmári Székes-Egyháznak — Kánonokja 's többen.

d) Ezen beszéd nyomtatásban, 3-3-d részben, 1798-ikban jelent-meg.

e) E' Halotti-beszéd is napfényű látni, 1799-ben, Egerben, egész lelvén.

kiszűl: kiktől vélemény kívántaték, a Rosnyai Püspök' sajnós ügyében. Ennyi érdem után, 1801-ben, először ugyan Nagy-Kállói Plébánosssággal, 's ugyan azon évbeli October 6-ikán, Szabolcsi Fő-Esperestséggel tisztelteték-meg.

Ezután osztaték-fel a' széles kiterjedésű Egri Megye. Felségsé koronás Urunk I-35 Ferencz, a' nemes tulajdoniról ösmért Kovács Floriánt, 1804-ikben, November 24-ikén avatá a' Sztmári új Megye' Nagy-Préposti méltóságába; mellynek ő mély belátása, pontos ügyessége, buzgóssága, a' Fő-Pásztor mellett, annak Egyházi Látogatásai-
kor tapasztaltatott munkálkodásai, 's takarékos gazdálkodása által, magasabb dísz köl-
csönözött.

Ezen idő alatt, a' Sztmári Káptalant, törvényes hitolességre ohajtá emelni. Érzé ő felette nagy szültségét ennek; 's felszólította a' Káptalan' Tagjait: hogy bár az országos segedelmezés által megcsontult jövedelmöknek egy részét, az Intézet' czél-irányos valósítására ajánlanák-fel. Örömmel nyujta segéd-kezeket e' czélra minden Tag, de némely hi-
ség-vérű okoskodások, bal-vélemények, 's föltre csapongó mellékes szem-pontok, elnyomák a' Hon' Gyűlésén is már keményen vitatott szent ügyet, 's az, pusztá javallatban ma-
vadott.

Klobusiczky Péter, Sztmárnak második Püspöke, ajánlá maga mellé Floriánt, ki 17 évig, egyszer'smind a' Püspöki Helytartói méltóságot is, példás hűséggel, 's magas lélekkel viselé. E' méltóság' ideje alatt halmozott érdemeit, Klobusiczky' elő-terjesztésé-
czé f) nagy lelkű Fejedelmünk, Felségsé királyi tetszésére méltatá. g)

Kovács, már közel állá érdem-díjához. El is nyerte azt, a' Sztmári Püspöki méltó-
ságban; minekutána Klobusiczky Péter, Kalocsi Érsekséggel jegyezteték meg. 1821-dik
évben, December 18-ikán, már Fő-Pásztorá volt a' Megyének; 's nem soká Egyházi lá-
togatásait apostoli buzgóssággal el is kezdé, az Isten' tiszteletére Egyházi Szolgákat szent-
elt; 's a' Bérmálás' Szentségét híveivel közlé.

Floriántnak hanyatló kora, megohezíté lábait. Fájdalma miatt, a' Posonyi 1822-ik
Egyházi Sinatban sem jelenhetett-meg, hanem Nagy-Szalatnyai Báró Fischer István' má-
sodik Egri Érseknek halotti vég-pompája után, Orvoshoz, 's ércz-fördőkhöz folyamodék.
A' mit Po'sonyban kénytelen volt elmúltni, Sztmárban hozá helyre. Maga korhad't,

f) Sub hoc puncto prorsus Majestati Vestrae Sacratissime, humillime scias me, de Capituli mei Praepositi Majore, et meo in Spiritalibus Vicario, Cantoribusque Auditori Generali, Floriano Kovács, maxime cum Obsequio, mea propria manu adnotare. Vis ite, (quod jam sub mea Praesedessione, nunc Agilensi Archiepiscopo Barone Fischer, per certum tempus gesserat) sub me, ab eodem Episcopatus mei, praesentis officii Sa fungitur; ut Divinae Providentiae gratia in acceptis referat. Item in adjunctione, tenentis meae datum esse, nihil enim omnino, quod ad haec monia cum exactissime implenda requiritur, a et unquam desiderari potuit est. Est praeterea morum placidissimorum, vitae integerrimae, ac processu exemplaris, habet integram agendam veram vitam; Sciantis tam Recliam, quam Patria elementer excoluit, industriae omniaq' industriam. Haec Majestati vestrae Sacratissime, ex positiva scientia et conscientia (qui ante annos 50 cum eodem Nativitatem Jesuiticum Tranchilli simul ingressus sum, et ab eo tempore, maxime autem a tempore Episcopatus mei, vivo cum eo conjunctionibus) de illo refero, omni cum humillitate scitose. Ac idcirco (si Majestatem Vestram Sacratissimam hoc facto, nec ostendo, cum minor sit quae in illi foret possim) Eandem Majestati Vestrae Sacratissime Altissimi gratia, illud cum fiducia, de genu commendare praesumo etc. etc. Sztmariensi l-a 9-bris 1827.

g) L. E. G. Reverendissime Dominus Praepositi Major, et Vicarii Generalis: Sua Majestati Sacratissime. In hac erga Remissionem sectionis Regalis Manualibus, elementer praecipere dignatus: ut Reverendissime Dominos Vestros, inter Clericum meum maxime laudat, Magnis sua complacencia dignificet: quod haec possit cum aliis hujusmodi circum. Dat. Sztmar. 29. Novembris 1819 Petrus Klobusiczky Episcopus Sztmariensis.

's alacsony épületben; a' tisztes Dobiló' tövében voná-meg magát, csak-hogy Neven-dék-papjainak alkalmas lak-helyet nyújtson. Ő állapította-meg a' Szatmári, már felállott Gymnasium' 's Lyceum ingadozó lételet.

Gondjai kihatának gazdasági intézetekre is. Követésre gyűjtő példaként ragyoga eb-ben Ő. Gyapjas nyájait Hid-vég' 's Kömlő' áldott térein megneemesítvén, újjakkal váltata-fel Tizsa-Nánási Uradalomának h) több rendbeli épületét. Sarudon (Hevesben) a' roska-dozó, 's távol-lévő papi hajlék helyett, újat 's alkalmatos emelt; 's Zsérczen (Borsodban) példás vallásbeli türedelemmel, Helvétziai vallású Jobbágy-feleinek, 1813-ikban, tem-plom-helyet, 's építési segédet nyújtott. Ki nem fog Jobbágyainak szívéből szakadni a' Nemes, ki önön jövedelmé' csökkenésével is, ápolás, segíté azokat; 's a' haszon-bérlé-sekben azoknak elsőséget engedett. Nyavalyában símlődő Alattvalójának könnyebb építés végett, Uradalma' kebelében, kész pénzzel, telekkel, 's élelembeli szerekkel tulajdonából jutalmazott Orvost tartott; az Árvák', Özvegyek' inségeit enyhíthetgeté; 's némely részben rokonainak boldogításokról sem felejtkezék-meg. A' Szent-Jobbi (Biharban) Apátsg' igaz-gatását 1824-dik év' felderültével vette-áttal Ő; annak elalysodott malma helyett, jöve-delmesebbet állított; 's a' Szent-Jobbi vár 's Monostor' omladékaiból, a' Berettyó medré-be sodrott köveket, abból kitisztította. A' Szatmári új Püspök-palotának derekát, 's es-tinos homlok-részt, mint építési tudományának, 's nemes islésének csilhatatlan bizony-ságot, egy pár tavasz 's nyár alatt felépítteté; 's arra sajátjából is, több ezernyi segedel-met áldozott. Ki képes elő-számlálni azon áldozatokat, mellyeket e' Fő-Psp, kizárva ön-hasznát, 's a' dicsekedés' pörisséget, sírjásig tett. Nem feledé-el a' Jézus' Társasága' Szer-zetét sem. Annak, 's voltaképpen, a' Lengyel-határ-széleken virágozó magyar-születésű Tagjainak neveltetésökre, évenként, több százra hágoitt segédet nyújtott holtiság. Különös Intézetben nevelteté az árva, 's vagyonatlan Ifjakat; eszedéllel 's ruházattal tartá azokat, 's a' szelid tudományok' 's szép művészetek' ajtajit, sok szegény 's nyomorult előtt megnyitá.

Ennyi gond-és-önök, munka-súlyok, ellankaszták végre Kovách Florián' ere-jét; hanyatlása közelíte: 's Ő bátor lélekkel siet Szabadítója' elrébe. Sejté már: hogy el-váló órája lehalad. Még egyszer tesz' vallást a' Cath hitről, a' Tridenti Sz. Gyűlékezétt czikkelyei szerint, türedelemmel szívvel fogá-e' a' máskül-nélkül-való Bírányt; 's tiszta lelke, 1825-dik évben, Deczember' 11-ikén, estvéli 10 órákor, Szatmáron testétől meg-yált. Holt tetemei, méltóságához illő dísz-rendel, ugyan ott takarítottának-el.

Tek. N. és Vitézlő Bábai Bay Jó'sef Úr, Borsod, Heves, 's Békés Vármegyei Tábla-Bíró, 's a' megürésült Szatmári Püspökség' uradalmi Praefectusa; Bábai Bay Veronika, T. Kis-Alacsikai Bukovics Antal Tábla-Bíró' Úr élete' párja; 's Bábai Bay Juliánna, T. Szmertnik Jó'sef' Tábla-Bíró' Úr Házas-társa, következő sír-írással tisztelék-meg, Pü-spök-bátyjok' nyugvó hamvait:

h) Az Egeri Püspökségből, a' Szatmári, és Kassai Püspökségek alkottatták: 's maga az Anya-megye Érseke' M. A' Szatmá-ri Püspökségek jutott, Tizsa-Nána, Kömlő, Kis-Kőve, Sarud, és Tizsa-Határ egyaránt halottos Helységök Heves-ben; 's az ezek között felvő Hid-vég, Mígvasod, Havas-hát, és Várferencz-puszta. Ezekhez tartozik Borsodban Zafra Helység, 's a' Mátra-Értől illő este hold erősség.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐ-TISZTELETŰ
NAGY-DARÓCZI KOVÁCH FLORIÁN,
 SZATMÁRI PÜSPÖK, ÉS SZENT-JOBBI APÁT ÚR
 TETEMEI NYUGSZANAK E' SÍRKÓ MEGETT
 MDCCCXXV. X. HÉT XI-ÉKÉ VÉGZETT, LXXI. ESZT. VII. HÓNAPOS, ÉS VII. NAPOS.
 ÉLET-PÁLYA UTÁN.

A' HAZA', PÜSPÖK-MEGYE', TUDOMÁNYOS CSÍNOSODÁS', 'S EMBERISÉG'
 SZÍVES ÁLDÁSÍTÓL,

'S ROKONINAK KÖNNYES SOHAJTOZÁSAIKTÓL KÖRÜL-LEBEGVE:
 KI DIÓS-GYÖRT, MDCCCLIV. MÁJUS' IV. SZÜLETÉSÉVEL,
 JÁSZ-BERÉNYT, MINT KÁPLÁN IV. BORSOD-NOVAJT, MINT ELSŐ PLEBÁNUS V.
 EGERT, MINT EGYHÁZI TÖRTÉNET — 'S TÖRVÉNY-TANÍTÓ XII.

NAGY-KÁLLÓT, ÉS SZABOLCSOT; MINT FŐ-ESPERES II.
 A' SZATMÁRI MEGYÉT, MINT ELSŐ NAGY PRÉPOST, 'S HELY-TARTÓ XVII.
 MINT PÜSPÖK, MAJD IV. ÉVIGLEN.

Apostoli buzgóságával, lelkes oktatásaival, 's élete' példa-tükrével,
 's bölcs atyai kormányával, jó-tétivel, kegyeivel,
 dicsőíté, boldogítja.

Kesergő Testvér — Rokoni:

BÁBAI BAY JÓSEF, VERONIKA ÉS JULIANNA.

Kovách Florián, Istenéhez, Nemzetéhez, 's Királyához hű volt. Buzgó, roken-
 érző, példára gyújtó, nemes adakozó, könyörülő, tiszta lélkű, bölcs, jó-Felébúrát, szí-
 ves Rokon, nagy Pap, illendőségig takarékos, háládatos, mennyi érdem-disz! halhatat-
 lanná tenni nevét. Bizonyítják ezeket a' Hon' 's Vármegyék' Köz-gyűlésein, magas disz-
 szel megfuttatott követi pályáji; 's azon bizodalom, mellynél fogva a' mind a' Ciceró', mind
 Árpád' nyelvén egyaránt ékesen-szólló' nagy Pap, 's jó Hazafi Floriánt, több ízben
 választá a' Szatmári Káptalan Kép-viselőjének; melly tiszteinek, minden alkalommal,
 nemesen is felelt-meg. Magyar vendég-szeretése, távollott volt a' pazarló vesztegetéstől; 's
 társasági élete' módja, leereszkedés, nyájosság, 's épületes oktató példa volt mindenkor.
 A' Panaszosok' ügyeit elintézni fő gyönyörűsége, 's a' babonáság' gyomait kiirtani fő fog-
 lalatossága volt. Bekességés-tűrése csudálatra méltó; 's ezt, az Ötöt-több évig kinzó láb-
 fájdalomnak csenvedése, nyilván valja. Élete' fogytáig tisztelé a' Boldog Százat;
 ehhez tett könyörgése után tette áldozatját az Egék' Urához. Hosszszabbnak lennem
 csak nem lehetetlen.

Osztopodat, hű-érzéssel emelé-fel Szatmár Kovách Florián! Én vissza-zen-
 gem sohajtásait a' bánatnak, boldogult Földim' hamvai felett; 's csendes nyugtot ohaj-
 tok Neki!

Debreczeni BÁKÁNY ÁGOSTON.
 Szent-Györgyi Teremtő Vármegyében.

6.

Némelly Jegyzések a' Béviteli-tilalomról és a' Béviteli nagy Vámokról.

Füredék, Leusch János Károly' ezen Című Munkájából: Gewerbs- und Handels Freyheit, oder über die Mittel, das Glück der Völker, den Reichthum und die Macht der Staaten zu begründen. Lásd Allgemeine Handlungs-Zeitung 134, 135 Stück. 1826.

A' Béviteli-tilalomnak és a' Béviteli nagy Vámoknak az a' czéljok, hogy némelly portékáknak béviteleik által megakadályoztatódjék, már az akár azért történik-meg, mivel az azokkal való élést a' Kormány-szék ártalmasnak tartja, akár azért, hogy az által azoknak az országba lejendő természetek vagy készítmések elő-mozdítottassék. —

Ha az azokkal való élés ártalmas, akkor, látni való, hogy a' Béviteli-tilalom igazságos; minthogy azonban a' tapasztalás megmutatta, hogy a' bévitelt egy Országba sem akadályoztathatta-meg hűzamosan a' Béviteli-tilalom; tehát cél érányosabb lenne a' Népet azoknak káros voltok felől meggyőzni, vagy azok helyett jobb portékákat 's jobb azokkal való élés-módját béhozni. Csak így lehet legkönnyebben a' feltett czéft elérni. Még a' legkeményebb büntetések, mint példának-okaért az orr és fül-végés, palengár és fenytő-ház sem akadályoztathatták-meg sem a' Dohánynak (mellynek bévitele Franciaországba fejtétel alatt tiltott) és Kávénak Európába és Török-országba, sem az Opiumnak Chinába való bévitelét.

Ha pedig az által a' tiltott portékának készítése vagy természetése mozdították az Országba elő, legelőbb is azt kell tekintetbe venni, hogy vallyon annak bévitelét meglehet é valósággal akadályoztatni*). Vallyon a' Kormány-széknek az a' miatt okozott költség, vagy az a' kár, hogy a' nép a' nélkül ellenni kéntelen, és az a' gonosz, melyet a'

*) Azt nem lehet Schol sem akadályoztatni-meg, még a' legkeményebb büntetések is a' tilalmas bévitelt. Angliá a' Tenger 's fegyveres Vámszek veszik kényél, még is sok vívdók oda bé alattomban. Francia-országban háromszoros Vám-össze-jét 20000 Ván-Szék szétállíték és még is nem régen megvalloita egy Mínter, hogy a' legsúlyosabb vigyát mellett is, azok a' harminczadosok, a' kik egy évtől jőve földre vagyunk egyháztól kifizéve, az alattomban bévit portékáknak csak tíz részét foghatják-él 's tarthatják-él. Ausztriának és Berku-országban határain egy mára bélopott portékát 4-6 forintokat bet a' tiltott portékát bélopé, és még azon felül a' Tartományba jó áralon bélevároza. Az Orosz Birodalom minden tilalom mellett is tele volt idegen portékákkal, nevezetesen az előtt a' Magyar barokat az Orosz-birodalomba bévitő, először a' Pó Vámszekkel egygyezteté-meg, és ha azok sokat nem fizettek magoknak, akkor béviték, ha pedig meg nem egygyezteték, más Passus keresték 's úgy szállították-bé a' megtiltott Magyar Országú Bet — Ezekelőre Sültszék a' gyapjú kivételé halála büntetés alatt volt megállva, és még is a' Szaks-Politikák sem látták a' Sültszék gyapjának. —

népnek a' tilalom' által-hágása okoz, a' reménylhető hasznót nem haladja e' folyúl; a' vallyon a' kereset' ága bévitelenek lehet é' politikai vagy más hasznát reményleni, melyt az a' veszteséget felyúl-múlja, melyet a' Nemzet szenved, midőn ezen kereset' neme által egész summákat sok esztendőkre elveszejt 's más sokkal hasznosabb foglalatosságaitól eltartóztatódik?

Ha mind ezek tekintetbe vevődnek, úgy fogjuk találni a' dolgot, hogy fejlette ritkán esik-meg, hogy a' Bevíteli-tilalom hasznót hajtana.

Kereskedési tekintetbe az mindenkor káros. Ha valamely portékának készítése benn az Országban éppen olly olcsóba kerül, akkor azt önként fogják készíteni, ha 1-ör, az emberek hasznosabb dologra szorgalmatosságokat nem fordíthatják. 2) ha elegendő tőke pénz-el, és 3) szükséges eszméretekkel bírnak, és mindenkinek előtte ezeknek megszerzése lenne a' legtermészetesebb 's leghasznosabb út és mód.

Ha nem lehet olly olcsón készíteni, akkor annak készítésével az egész Nemzet veszt, mivel ollyan munkára adja magát, a' melly nem hajt-bé annyi hasznót mint az, melyet az alatt üzhethet volna. Azzal foglalatokodtatódnak az emberek, és e' csalta-meg eddig nagyobb részét a' Státus Tisztjeinek. De ugyan azon emberek, sokkal hasznosabban foglalatokodának azzal, a' mit eddig, mint kölcsönös értékűt, azon portékáért adtak, már az akár Gabona, akár Bor, akár Fabricátum, akár Pénz legyen; mivel ez az utolsó, példánnya egymás kölcsönös értéknek. És ez többre szaporodván annál, mint a' mennyi eddig a' cserére nézve megkívántatott, kereskedésen kívül tevődik 's annál fogva több nem készitődik. Akkor a' Nemzet azon Fabricátum' készítése által 1-ör magának teszen kárt, 2) elveszti a' készítménybeli nyereséget az elébbeni kölcsönös értékre nézve, 3) a' kereskedésbeli nyereséget és 4) a' tilalom feltartására megkívántató költséget.

Hogy ha pedig idővel valamely portéka a' Hazába is éppen olly olcsón készitődik el; akkor a' közvetlen veszteség megszűnik ugyan és a' felállított kereset' ága a' Nemzetnek hasznót szerez; hanem a' még itt a' kérdés, hogy az elébbeni kölcsönös érték készítményeiből 's a' kereskedésből származott nyereséget, szembetűnőképpen felyúl-haladja é' ez a' nyereség, 's éppen arra az időre minden tilalom nélkül is nem juthatott volna é' oda? Még ebben az esetben sincs semmi haszna a' tilalomnak, 's mind az, a' mit a' Nemzetannak a' kedvéért feláldozott, már azon veszteség.

A' Béviteli-tilalomnak és felemelt Vámoknak töb'nyire e' következendő fogatjaik szoktak lenni:

1-ör.) A' megtiltott és magába az Országba készített portékáknak megdrágulások. Ezen utolsóknak árrok felhág, minthogy a' tiltott portékák' készítésekre fordítódnak az emberek és tőke-pénzek. Ha a' megtiltott portéka, az abból készitendő Fabricátumok-hoz szükséges, akkor az azonnal megdrágúl, mivelhogy amaz is drága. A' Nemzetnek tehát mindent drágábban kell fizetni és a' portékák kivitelnek kevesebb lesz a' hasznok. A' tiltott portékák' készitői nyernek ugyan e' mellett, hanem a' mit ezek nyernek, azt a' Nemzet veszti-el 's azon felyúl még azt is elveszti a' mivel a' kivétel és haszn-vétel megkevesebbedik,

2-ör.) A' jüvedelem' kevesebbedése és a' Státus költségének szaporodása. A' Státus egészen elveszti azt a' Vám jüvedelmet, melyet a' tiltott portékákért nyert, valamint

az alattomos kereskedésre vetett egész adót is, *) mely csak a lopva-kereskedőt gazdagítja. Továbbá veszt annyiban is, hogy azon portékát, melyre szüksége van, drágábban kénytelen fizetni, és a tilalom feltartására nagy költségeket kell neki tenni. **) Ha a Vám-
mosók nincsenek elegendő számmal, úgy a tiltott kereskedést nem akadályozhatják meg; ha pedig nincsenek jól fizetve, akkor megengedik magokat megvesztegetetni, vagy magok úzik azt.

3) A *Tolvaj kereskedés' béhozása*, mely akkor systematica rendelődik-el, systematica úzódik, a Nép' erkölcsét megvesztegeti, és ha egyszer béhozódott, olyan portékákra is kiterjed, melyek annak nem voltak az előtt tárgyai.

4) A *Nemzeti munkásság' megcsökkenése*; minthogy 1) a' hasznos foglalatosságoktól sok emberek' elvonódnak a Vám-fel-vigyázókká tételnek 2) Mások a' szántás-vetés' s kézi munka helyett, az alattomos kereskedésre adják magokat ***). 3) A Vám megadásának el-küldésének s a' t. sokféle formalitásai, a' kereskedő' s fabrikás idejének egy részét ellopják. E' sokkal fontosabb, mint az ember első tekintettel gondolná, mert az időnek hamar használásától függ minden. Az Anglusok által-látták ezt és a' munkának felosztása, a' sebes posta Beszse-köttetés, útazás, sebes munka, szállítás s a' t. által véghetetlen sok idő kémélés hozódott-bé. A' munkára és fabrikai dolgozásra fordított költség' fele, arra megy-fel, a' mi az embernek 24 óra alatt az élelemre és ruházatra szükséges. Itt nincs miért takarékoskodni. De ha azon idő alatt két annyi készitődik, akkor annak a' fele, az adótól és költségtől egészen ment. Mind a' mellett is hogy az a' kenyér, melyet az Anglusok esznek, drága, még is sok ágakra nézve, olcsóbban dolgoznak mint mi, mivelők 365 nap alatt annyit dolgoznak, mint mi 2000 nap alatt. Azon idő alatt, míg bizonyos számú munka elkészül csak 365-ször eszik a' drága kenyeret, mi pedig 2000-szer az olcsót, és a' kenyér' hegye, melyet mi a' munka alatt megettünk, utóljára is-többsé van ménékünk, mint az, melyet az Anglus a' maga munkája ideje alatt megett ****).

5) A *kivitt' megcsökkenése*, részszerént azért, mivel benn az Országban minden drágább lesz, részszerént azért, mivel az Ország-lakosának, a' ki a' kivitt portékáért, csupán csak kész-pénzt kaphat, a' kivitelbe kevesebb haszna van.

6) A *Tereb-vétel-bérek megdrágulása és a' miatt a' kereskedésnek megcsökkenése*. Ha a' hajósok és fuvarosok vissza-jövet is kapnak tereb't, természetesen sokkal kevesebb fuvarbért kérnék, mintha ez meg nem történik, mivel akkor a' tereb-vétel a' vissza-térés' költségét is viseli. Ha az Orosz-birodalom, az Angoly portéka bévitelét megtiltja, úgy az Angliába kender, fagygyút sertét s a' t. vívő-hajósok, örösen térnek-vissza és a' víz-

*) Svédülde a' Vám Lázaron azévet 1809-dik Estendők. 116,507 font Kéfé vívódott-bé, halett pedig egy más, még pedig másévalit elő-adás azévet 2,855,855 font foggott-el azon esztendőben. Egy fontnak 12 Schilling volt a' vámsa és 195,381 tallérít hozott-bé; ha az 4 Schilling lett volna, és a' tükön bécsúlott réz, azda vám mellett hozódott volna be 255,217 tallér 30t volna be béülé, és a' Kereskedésnek megtarthatt volna egykéfény 100,000 tallér, mely a' Tenger-parfi béreknek felelődn.

**) Franciaországba 50,000,000 vám 36-velemből, míg az a' legjobb állapotban volt, 17,000,000 főtőlde a' vámsok-nak.

***) Milyen az egygyik azon igyekszik, hogy kerülje-ki a' Vám tartást, a' másik pedig azon, miképpen kaphassa a' elphosszeg amest, mind kettőn hasznosabb dolgok művelhetesek.

****) Ez a' megjegyzés Angliára nézve jó, de az olyan galona minden féle nemével gazdag Országra nézve, mint édes Magyar Hazánk, nincs helye.

sza-térsi költséget a' kender, faggyú, serté 's a' t. vitélre rójjak, mellynél fogva ezek megdrágúlnak, következőképpen Angliába kevesebbnek veszik hasznát 's annak kivitele megcsökken.

7) Általában véve a' kereskedés' megcsökkenése 1) a' fellyebb említett okoknál fogva. 2) Mivel a' külföldi vevő, a' ki gyskran idegen portékát is vesz' az Országba, azt illendőképben és elegendőképben nem válógathattya - ki. 3) Gyakran' nem tartya méltónak hogy a' honni portékáért maga jöjjön, vagy annak hozatala eránt rendelést tégyen. A' vevő mindég nagyobbra becsüli az olyan vásárokat, a' melyekbe, a' néki szükséges mindenféle portékák' neveit könnyű móddal és illendőképben kiválaszathattya és összevetheti, és a' hol a' néki legszükségesebb portékákát' megszerzi, azokon-kivül, inkább ott veszi-meg még azokat is, ha drágábbak is azok ott mint másutt, a' melyekre kevesebb szüksége van, *) Ehez járól még ez is, hogy ő legörömetesebb vásárol ott, a' hol a' magával hozott portékából legtöbbet eladhat és a' hol leghasznosabban árúlhat, és ez, az olyan tartományba, a' hol nagy a' vám, nem történik-meg.

Az az egyges haszon, a' mellyet ennél fogva olly nagy kárral kell megvásárolni ez, hogy az által

8) *Új Fabrikák 's Kereskedési ágak állítanak-fel, vagy a' régiébbek szélesebben terjesztetnek-ki.* Ez ugyan hasznosnak látszik, de koránt-sem pótolja-ki a' fellyebb elő-adott kárt. Ha a' Fabrikák tilalom nélkül felállhatnak, úgy a' tilalom káros, ha pedig fel nem állhatnak, úgy arra nincs szükség és idővel magoktól is felállának. De azt mondog, hogy a' tilalom sokszor idegen ügyes munkásokat vagy idegen tőke - pénzeket hoz-bé; úgy de más eszközök által is megeshetik az, még pedig könnyebb móddal. — Az, a' Monopolium bírtokossa' nyereségét neveli, és a' javítások' tevésére alkalmatossá teszi; e' megiehet, de még hihetőbb az, hogy az a' haszon, mellyet nem a' nagyobb szorgalom, hanem a' Törvény szerez, csak nagyobb luxusra 's gond nélkül való munkára szolgálhat alkalmatosságot, a' mint ezt a' tapasztalás is bizonyítja. Még Angliába is az ótilalom nélkül való Fabrikák jobban virágoztak, mint az ótilalom alatt lévők.

Egész helybe-hagyással trombitálódtak-ki azon egynehány Fabrikák, melyek a' tilalom és nagy vám által állottak-fel. De ezek, vagy mások is tilalom nélkül nem állhattak volna elő? Szakszónia legelső Fabrikás tartománya Német-országnak és a' tilalom nem esmerte, valamint Norimberga sem. Micsoda Fabrikái vagynak Ó Burkus-országnak, minden tilalom, pénzbeli segedelem, megjutalmaztatás 's a' t. mellett is? Micsoda Spanyol-országnak? Tilalom mellett állott-fel Petersburgba egy Kocsi-fabrika; de Varsónak sokkal előbb volt ilyen fabrikája, a' nélkül hogy a' tilalom esmerte volna 's az itt készített kocsiakat messzre küldözte-el minden-felé. Angliának volt tiltó systemsja, de még Smith megmutatta, hogy nem az által, hanem annak ellenére lett gaz-

*) A' Burkus Kézművesek tapasztalta ezt, midőn az Odeál Frankfurti vásárra, — hogy ott a' Munkák és Lengyelék cimpán csak Honni portékát veyenek, semmi idegen Fabricatumot bevisni nem egednek. A' Munkák és Lengyelék, a' kik az ott eszükökéért csak nem két milliót érő portékát vesnek, a' mellyek között csak volt a' Burkus-országi is, most nagyobb számban elszáradtak, minthogy ott nem választották-ki 's nem szedhetők-össze a' portékák mindenféle nézés 's annál fogva a' Burkus portéká' eladása is kinehezden.

daggá. Az ő Fabrikájába készült pamut portéka, mely kereskedésének legnevezetesebb ágát tette, tilalom nélkül állott-elő 's a' nélkül nevedett.

Sok esetekbe az új fabrikákra 's kereskedési ágakra nézve, a' felemelt vám és tilalom által nem érődik-el az a' czél, hogy azok szaporodjanak, minthogy elég olyan féle portéka-vivődik-bé titkon.

Az új Fabrikák' szaporítása legnagyobb kárt okoz azokban az Országokban, a' hol az emberek az ekétől vonódnak-el a' fabrikai munkákra, mert annál fogva a' kenyér is drágodik a' népesedés is csonkúl.

Az a' principium, hogy minden-nagy Ország a' maga belső szükségeinek kiptólására nézve maga-magának elegendendő legyen, nem igaz, minthogy a' luxus, ott nem termelt portékákat és természetmennyeket is kíván, millyenek p. o. a' Colonialis portékák, és így a' legnagyobb Orzágnak is ha másra nem is, legálább cserre kereskedésre szüksége van.

Mind ezekben a' következik, hogy a' szabad belső és külső kereskedés vezetheti a' Nemzeteket az industriára és gazdagságra. —

B. J.

7.

Folytatása

a' Minerva' 536-^{sa} lapján elkezdett Reminiscentiáknak.

Malherbe híres Francia Tudós, midőn munkájiról más Tudós embereknek akár jó, akár rossz, akár kedvező, akár nem kedvező, akár helyes, akár helytelen Itéletit hallotta, azt szokta mondani: a' szakdas nem a' szakácsoknak hanem a' Uraknak fős. Azt akarta jelenteni, hogy ő azzal legkissebbet sem gondol, akár tetszenek a' Tudósoknak az ő munkái, akár nem; csak az Udvarnak, és a' nagy Uraknak tessenek. Mindenkorozembe jutottak Malherbének ezen szavai; sőt egyszer másszor említettem is, midőn tanult Jó-akaróim előttem Reminiscentiáimról szóllottak. De ugyan miért is kellett volna nekem a' Tudósok előtt esmértes annyi sok nevetet elő-hordani, olly sok Fejedelmeknek, Fő embereknek példájával őket a' Tudományok, 's azoknak palástja alatt a' Nemzeti Literatúra' pártfogására serkenteni, a' kik magok is pártfogás nélkül szűkölködnek. Miért kellett volna az Orpheus és Gellert' példáját ő nekik a' végre említeni, hogy elhídjék, hogy a' Nemzetek' első culturája a' verselés? — Azt is jól tudják a' Tudósok, ha-én

nem mondtam volna is, és a' Grotius', 's más számtalan nagy Tudósok' példájával nem erősítettem volna is, hogy a' Nemzeti vers-írásnak 's minden képzelhető culturának, Tudománynak fundamentoma a' Görög és Deák Literatúra, és hogy Grótius az által lett nem csak nagy Hollandus és Deák Poéta, hanem a' legnagyobb Jurista, és legalább a' Protestánsok' vélekedése szerint, a' legnagyobb Szent-írást magyarázó, úgy szótóló nagy Minister. — A' többi is a' mit írtam éppen nem a' Tudósoknak való mert ők annál sokkal többet tudhatnak. Kiknek való hát? — Némely része a' Tanuló Ifjaknak; de nagyobb része az Uraknak. Mert ha Hazánk' Urai, 's Uri-asszonyai Magyarok nem lesznek, ha száz annyit írnak is az Irók, mint most; ha százszor mérészebben buzognak is a' Magyar Literatúra mellett, smint az elmúlt esztendőben buzogtak, 's még ebben is (a' Tud. Gyűjt. II-dik Darabjában) buzognak: még is csak oda megyen-ki a' dolog, hogy, a' mint már sokszor mondották, utóljára is csak a' legalábbvaló paraszt Magyar marad Magyarnak még egy darabig; 's maga maradván, valamikor akkor ez is kéntelen lesz' lassan-lassan valamely más idegen nyelvet felvenni. De onan, hogy 900 esztendeig megmaradt, koránt sem következik; hogy még 900 esztendeig megmaradhat; mert ha semmi történhető vesselemes változást fel-nem teszünk is (mellytől az Isten őrizzen!) számtalan Magyar Iróink és a' dolgok' rendes folyása mellett is, sokkal közelebb vagyunk most ahoz, mint ez előtt 350 esztendővel voltunk, mikor egy Magyar Iró sem volt. Száz nyomorult Irónál többet tesz' az, ha egy Deáktalan, irás-tudatlan nagy Ur magyarul beszél; még akkor pedig egy Pécsi Püspök, a' ki bizonyosan Deáku is jobban tudott mint mink, Jánus Pannonius, Magyar Grammaticát írt; a' Praelatusok, a' Horváthok Bánjai, Urai, Vezéri még azután sokáig a' Diétán is magyarul beszéltek, sőt Könyveket írtak; most pedig azoknak maradéki protestálnak a' Magyar-nyelv' közönségesse tétele ellen, a' kiket a' Magyar meghódoltatott, *victosque recepti In Gremium civisque vocavit, Quos domuit* (Claudianus). Nagy dicsérrel emlegetik a' Francia-nyelv' történeteinek Iróját, hogy a' X-dik Század' végén némelly Francia Praelatusok, p. o. a' Verduni Érsek Hapmó, igen Tudós Férjbü, az Egyházi Gyűlésben is Francia-nyelven beszéllett, és az újabb időkben is igen sok példáját hozzák-elő a' Papok' buzosságának, mellyel a' Hazai Nyelv' eránt viseltettek: de talán nincs annak nagyobb példája, mint a' mit ír Bollandus (Act. Sancto. Tomo 11. mense Martio pag. 612) hogy t. i. midőn 1412 körül Első-Ferdinánd Király a' Deák Nyelv helyett a' Spanyol nyelvet parancsolta bevételni a' közönséges dolgok' folytatásába; azon való örömeben egy született siket néma 8 esztendős Leány megszollalt, még pedig nem az akkori közönséges Paraszt Spanyol-nyelven, hanem az annál-sokkal magosabb Irás-nyelven. Ez a' História akár igaz akár nem, minthogy meg van írva, legalább csalhatatlan bizonyossága annak, melly nagy buzósággal viseltettek akkor a' Spanyol Papok a' Nemzeti nyelv' eránt; de talán nem is volt nekik Canon által megparancsolva, hogy egy más közt Deáku beszéljenek, mint a' régi Magyar Papoknak. — Nem minden Nemzetek dicselkedhettek ennyire az 6 Papiikkal: Ottfried, egy igen tudós és híres Barát a' IX-ik Százban, nagyon nehezítet az akkori némely Praelatusokra, hogy a' Nemzeti Nyelvet megvetették; így írt Luthert-Püspöknek: *res mira tam magnos viros, prudentiae dedidos, sanctitate praeclaros; usum scripturae in propria lingua non habere.* Maga Ottfried az Evangeliumot Német-nyelvre fordította, hogy a' Nép könnyebben megtanulhassa. — Az Anglusok két Aldelm nevű Püs-

püsköket, mint igen kegyes és nagy Poëta embereket emlegetnek; az egyik a' venerabilis Bedának, ki maga is jó Deák Poëta volt, jó barátja, mikor látta, hogy a' nép valami mulatságba nagyon elmerült, elébe 's közibe ment verseket énekelvén, 's mint második Orpheus azt tette a' bárdolatlan néppel, a' mit akart: két három száz esztendővel is énekeltek az ő halála után az ő erkölcsi verseit az Anglusok; bizonyosan szívre-hatóknak kellett azoknak lenni; magát pedig, szintén a' Reformáció' idejéig Szent Aldhelmnek neveztek, ma is megérdemlené hogy annak nevezték. Ellenben, egy másik tudós Pap, Walfried Strábó, még azt is véteknék tartotta, hogy az Isten' házát, a' Templomot, Domum Dei, Németül merik az emberek kimondani, 's Gotteshausnak nevezni. De rebus Ecclesiae nevé-munkájában Cap. 7-o. Alcuinus a' maga idejében leg tudósabb embernek tartott; ez olyan csudálatos ember volt, hogy maga Deák verseket is próbáztatott írni, igaz hogy igen rosszakat írt; de a' mellett, éppen úgy mint az előtt, némely a' felette nagy buzgoságtól elragadtatott Püspökök 's Pápák is, bosszankodott, hogy az Óskolákban Horatiust és Virgiliust magyarásták. Akarta a' Német nyelvet is pollérozni, 's valóság-gal ő volt Flaccus név alatt Elöl-ülője azon Akadémiának, mely a' végre állítottat-fel Nagy Károly Császár által, és a' mellynek a' Császár is Dávid név alatt, a' Császár' veje pedig, Angilbert, Homerus neve alatt tagjai, voltak; de azért azt jeyesolta a' Császár-nak, hogy a' Deák nyelvet végre-fel minden közönséges dolgok' folytatására; ebből osztán a' lett, mint mikor az ember két nyergen akar ülni, vagy két okulár tévesen az órá-ra, sem egyikik, sem másik nyelv elő nem ment; a' nép' culturája sok századokkal hátróbb maradt; a' valamire való, 's valamire menni akaró emberek csak a' Deák nyelvtől várták elő-meneteleket; — ki-ki gondolhatja, milyen Deák nyelv volt az, 's milyen emberekből állhatott későbbben, 's mire mehetett olyan környülállások közt az Académia, mikor a' hivatalok' viselésére csak a' Deák nyelv kívántatott! — Én csak azt írom, a' mi megesett. Az ellen, a' mit fellyebb mondtam, hogy a' Magyar Paraszt, ha magára less' hagyva, elmúlhatatlanul más nyelvet fog lassan-lassan felvenni, azt vethetné valaki, hogy a' mind egy. Itt azt kellene hát megdisputálni: Nyer é a' Nemzet abban, ha más Nemzet' nyelvet veszi-fel? Nyertek volna é a' Magyarok, ha ide jövelekkor, itten a' Tót-nyelvet, Erdélyben az Oláh-nyelvet felvették volna? Továbbá: nyer é valamely Nemzet-abban, ha egy szomszéd nála nál sokkal hatalmasabb, 's talán terjeszkedő nemzetnek nyelvet beszéli, vagy vess? Több ilyen kérdéseket is lehetne tenni a' nyelv iránt. Én az ilyen kérdésekre csak úgy felelek, hogy: azt írom a' mi megesett. A' Hayti Szigetbeli Feketék az általok felvett 's naponként terjedő Francia nyelv által fognak mind ezen a' világon, mind a' másikon holdogolni. Az Otahaji Szigetbeliek is bizonyosan nyertek az által, hogy az Anglus nyelvet felvették; mert már most egy síncs köztök 20 esztendőn-alól, ki Anglus nyelven olvasni és írni nem tudna. Nyertek az Amerikai és Európai Anglusok által a' rabságból megsabadítottak, 's imitt amott meglepítettett Feketék is; mert tanítatnak; nyertek az Irokézsek, kik Észak-Amerikában a' Catechismust ugyan magok nyelveken, de Törvényeiket Anglus nyelven nyomtatattják, 's ezen perlekednek, ha perlekednek, pedig még 70-80 esztendővel ez előtt az Anglust is megették, ha megkaphatták; már most nem is protestálnak azoknak nyelvek ellen, nem mondják hogy az Anglusok Americában csak Usurpátorok, mint némelyek mondták a' Magyarok-

ról, hogy szintűgy ki kellene őket innét hajtani; mint a' Törököket, ha lehetne; holott ő nállok is előbb laktak itt a' Farkasok és a' Medvék. Egy Magyar-országban született, magyar nevű, de magyarul nem tudó Német Iró, veszedelmessen jövendőt ugyan, mérgelődven azért hogy a' Magyarok Jó'sef-Császár' halála után a' Német ruhát és nyelvet elhagyták; de még is, több emberséget mutatott, mert a' Magyarokat csak a' Tatar-országi pusztákra utasította-vaszra szép móddal. Ha vagy az Ausztriaiak magyarul, vagy a' Magyarok németül beszéltek volna, nem olyan könnyen szorítottak volna ezek ki a' Mátyás halála után Ausztriából; de a' volt baj, hogy Zápolya Deák Istvánra (a' ki a' János Király' Attya's Palatinus is vott) jóllehet 7 vagy 8 esztendeig commandirozott Bécsbe 's Ausztriába, egy Német szó se ragadott. A' Török Commendánsok Magyar-országon annyiba okosabbak voltak ő nálla, hogy igyekeztek magyarul tanulni, de azon ezek sem mesterkedtek, hogy a' Magyarok Törökül tanuljanak. Sőt, mind e' mai napig, mintha irigyelnék a' Törökök, hogy némely Kereszténynek az ő nyelveket értik. Azt írja Hammer Úr, hogy nem régen egy tudós Franciaát megpirongatott a' Nagy Vezér, hogy előtte igen szép Török-séggel beszélt: — *Miért beszélés úgy, miért nem beszélés paraszatosan, elég a' neked, ha úgy beszélhets: mint a' legalább való Török.* Hogy Nagy Károly Császárnak nem tovább, hanem csak 30 esztendeig kellett a' Németekkel hadakozni, míg őket meggyőzte, az is lehetett az oka, mert az ő Frankjai is németül beszéltek. A' Kozákok azért hagyták-el olyan könnyen a' Lengyeleket, 's azért ellottak a' Muszkákhoz, mert nyelvek egy-él nyelvéhez jobban hasonlított. A' Csehek, a' kika' XV-dik században Hazánkban hatalmaskodtak, a' velek egy nyelvű Tótok közt fészkelték-meg magokat, 's ha a' Magyarokhoz közelítettek, mindenkor szerencsétlenek voltak; utóljára is ott verettettek meg a' Mátyás Király' vezérei által, a' hol a' tiszta Magyarság kezdődik Sáros Patak várossa alatt. Miért taníttatják Finnlandiában az Orosz nyelvet az Oskolákban, 's miért fizetnek a' Moskva-várossában Muszka nyelvet tanuló Finnlandiai válogatott Ifjaknak hónaponként száz-száz Rubl? bizonyosan azért is, hogy Finlandiai születésű emberek is lehessenek Ministerek, de e' mellett azért is, mert ha Finnlandiába a' Muszka nyelv elterjed, még kevesebbé kívánkozik vissza a' Svédkekhez. Nem-szükség említenem, mit beszélt egy nagy Fejedelem II-dik Rákóczi Ferencznek Lengyel-országban, mert meg van írva az is; igaz hogy akkor esett, mikor hőrpülgették a' Tokajit, a' melyet Rákóczi vitt; de azt tartják: in vino est veritas. — Ha a' győzedelmes Arabok a' Spanyolok' nyelvét felvették volna, nehezen maradtak volna olly vitéz, olly munkás, olly szorgalmatos emberek; ellenben a' Spanyolok az Arabok nyelv' felvétele által megtanulhatták volna ugyan a' Mathesist, az Orvosi-tudományt, a' mesterségeket, de örökösen az Arabok' jobbágyivá, és meglehet, hogy Muhamedanusokká is lettek volna. A' bílcs Virg. illy' eszedő szavakat ad a' Junó szájába Jupiterhez: *ne kényszerítse az Olaszokat nyelvek', 's ruhájok' változtatására.* Nem is tette Aeneás az Olaszokat Trójsaiakká; hanem inkább a' Trójsaiakat tette Olaszokká; különben meglehet, hogy az ő maradéki, a' Rómaiak, nem lettek volna olyan derék emberek. Ellenben: mi lett a' régi világ Urainak maradékiból az ujjabb Olaszokból? a' kiknek, a' számtalan jövő-menő erős Nemzetek által össze meg össze lett gázoltatások miatt, jó darab ideig, mind addig t. i. bizonyos nyelvek sem volt, míg nekik Dante egygyet nem teremtett, a' kinek munkáját an-

*) Azt vocem bellare videri ab. ortore vocem. Ann. L. XII.

nyira nem értették, hogy azokat megazután szás esztendeig is magyarázni kellett az oskolákban, egyszer osztán közönségesse lett az új nyelv; az előtt az Olasz Irók, ha Deákul nem, főb'nyire a' Provensai nyelven írtak. A' Német Császárság' virágzásakor pedig, kivált az Ottók alatt, a' Német nyelv volt nállok a' jobb társaságok' nyelve. Azokban a' Tartományokban, a' mellyekben a' Görög nyelv uralkodott, kissébb ellent-állásra találtak a' Rómaiak, mint másutt; mert Karthágó' elrontása után ő köztök is csak hamar közönségesse lett az a' nyelv, nagy politikával bíró vezérek pedig mindenütt a' hová érkeztek a' Tudós Görög Férjfiakat keresték, azoknak hízlekedtek. Már a' Németekkel, Olaszországon kívül, semmire se mehettek, sőt utóljára ott is ezek vettek rajtok erőt. Talán a' Parthusokkal is azért nem boldogulhattak. Galliával is tíz esztendeig kellett Caesárnak vesződni; mert annak is csak igen kicsiny része volt Görögös. Talán a' Dánusok sem hódoltathatták volna meg Angliát olly könnyen, még pedig két ízben, ha a' két Nemzet' nyelve elannyira nem hasonlított volna egymáshoz, hogy a' Kanót által a' Dánusok' megtérítésére küldött Anglus Papoknak predikállását a' Dánusok megértették. Ritka történet ad a' Historiákban a' nyelv' befolyását vizsgáló Filozofusnak nagyobb okot a' gondolkodásra, mint a' Normannok' példája. A' hideg Északnak ezen fiaj Francia Ország' északi partján megletelepédvén, nem csak egészen felvették a' Francia nyelvet igen rövid idő alatt, hanem azt Tudosok' és Irók' nyelvévé is ők tették leginkább, a' nélkül, hogy erős vitézi Nagy-lelkűsegekből legkissebbet is vesztettek volna. Onnat Angliába által-szállván, kevésbe mult, hogy azt az Országot is Franciaivá nem tették. 200 esztendeig a' Francia nyelv volt ott nem-csak az Udvari, hanem az Ország-gyűlési, a' Törvénykezési, a' becsületesebb Társasági nyelv; mert a' Gyermeknek az oskolákban arra tanították, nem is szabad volt nekik egymás közt Anglus nyelven beszélni, hivatalt senki Francia nyelv' tudása nélkül nem viselhetett. Az akkor írott Francia munkákról főb'nyire meg se lehet határozni Angliában írták é vagy Francia-országban. I-ső Eduárd idejétől fogva tusakodni kezdett az Anglus Nemzet' erős karaktere az igazgatás' igyekezetével, 's jobban-jobban gyarapodván a' városi Közönségek, itt is (mint másutt is mindenütt megszokott történni) annyira erőt vettek, hogy ezeknek Képviselőji III-dik Eduárd alatt a' Francia nyelvet az Ország-gyűléséről, 's Törvénykezésekből egy kissorították, hogy csak némely formulák maradtak meg mind ez ideig belőlle; ki is szoríthaták, mert a' *Francziós Fő Nemesség és Fő Papság találta az Anglus nyelvet is.* Ekkor tétetett le Anglia Nagyságának talp-köve. A' már elébb meghódoltatott Irlandiának is Anglissá kellett lenni; a' Cumberlandi Herczegség bírása által a' szomszéd kis Scotiában az Anglus-nyelv udvari nyelvé lévén: idővel ezen Országnek is szükségesképpen össze-kellett a' nálánál hatalmasabb Angliával olvadni. Már most az a' nyelv, a' melly olly közel volt ahhoz, hogy a' Föld' színéről eltöröltessék, minden Európai, sőt az egész világon lévő minden nyelvek felett legszelesebben uralkodik, 's legtöbb ember által beszéltetik; még a' Khinai nyelvet se vévén-ki; de külömben is ebben a' Birodalomban éppen a' Nyelv teszi a' rohadás' magvát; mert itt, más a' Nemzet' nyelve, más az Udvaré, melly azt utólatba tartja: természeti következés tehát, legalább némely Irók' vélekedése szerint, hogy a' *Mennyei-ország*, valamikor akkor, ismét annak a' legelső ellenségnek prédája legyen, a' melly hozzá fér. Efféleket sokat lehetne a' Historiákból beszélni, de Sapienti pauca.

Az Urak számára írtam tehát én a Reminiscentiákat, még pedig akkor írtam, mikor még nem tudtam, hogy a Diétán a Magyar Acemiának fundálásáról szó lesz, annyival kevésbé azt, hogy némelly jó Hazafiak arra a végre adakoznak. Minthogy pedig hallottam, hogy a nagy Urak nálunk is Franciaúson élnek, én is a többi csemegék közt leginkább Francia eledelkkel kínálkoztam (az az Francia példákkal kívántam őket a Hazafütségre serkengetni). Ha ugy nem assasonnirozhattam (fűszerszámozhattam) mint a nagy Urak ízlése kívánta, arról nem tehetek. A Francia könnyű elmés és kellemetes írás módját, melyet a Nagy Urak jóvalta teremtett, még semmi Nemzet utól nem érte, talán nem is szükséges. Csak az a baj, hogy a kiknek szóll, vagy nem értik, vagy nem olvassák a Magyar Minervát; meglehet mindazáltal, hogy történelmből bele tekintvén, és Francia neveket a verseket látván benne, sejdítik hogy nekik szóll. Ezeket előre-bocsajtván, már most folytatom a Reminiscentiákat. Sok nagy Fejedelmek kimaradtak azokból, kimaradtak az egész közép időbeli Ritter Poéták, azok pedig mind Urak voltak; mert akkor Miles, Ritter, Eqves, Chevalier, mind egygyet tett; ezek pedig, egy bizonyos idő-szakaszban, mind Poéták voltak. A későbbi időből is, ha a Remiscentia segít, említeni fogok némelly Katona, kivált Francia Poétákat, a Országos és más Tádós Férjfiakat, sőt talán Asszonyosságokat is.

Közül egymáshoz éltek, de az Uralkodók hosszú során talán éppen a két ellenkező Póluson állanak Nero és Titus Római Császárok; mert az egyik az emberi Nemzetségnek mocskja, a másik annak gyönyörűsége volt. Svetonius mind a kettőt nagy Poétának írja. Néróról úgy emlékezik Seneca is mint hatalmas Poétáról; említi a szívárványról írott verseszetét, elő is hoz belőlle némelly verseket p. o. *Colla Cithariacae splendent agitata Columbae*. Plinius bizonyossága szerénat Titus is a maga idejében feltetszett üstökös-csillag-ról szép verseszetet írt; mind a két materia természeti, egygyik pedig még Csillag-vi-ságálati esmereteket teszen-fel; meglehet, hogy-ha el nem veszték volna, általok is bizonyosodna, a mit Neuton maga mond: hogy abból a kevésből a mit a régiek Fizikai, és Astronomiai esmeretéről tudunk, sokkal többet lehet feltenni hogy tudtak, mint sem a mennyit miink bizonyosan tudunk felállók. Előbb élt ezeknél a Fejedelmeknél Maucenas, az Augustus' Ministere, ez maga is verseket dolgozott, nevezetesen Tragoediákat, melyeket midőn Horáziussal közlött, az őtet arra kérte, hogy csak folyó-beszéddel írnia-meg az Augustus alatt történt dolgokat; alkalmasint által-látta, hogy az ő jó barátja a Poésis-ba nem szereszet magának nagy hirt, nevet; de hogy a nagy Úr, a ki őtet Úrrá tette, meg ne haragudjon, hirtelen más olyan dologra fordította ez a fán udvari ember a levelet, melyben, mint látszik, mind ketten gyönyörűségeket találtak. A Római Birodalomnak később idejében nincsen a mi célunkra szolgáló nevezetesebb idő, mint a melyben Ausonius, és Claudianus éltek. Az első is hires ugyan arról, hogy vers-írói tehetsége után Császári Nevelő, és Római Consul lett; de kivált Claudianus olyan ember, kihez hasonló kevés találatik; született nyelve Görög volt, azon is kezdett verselni; de Olybrius és Probinus Testvér atyafiának kérésekre és kedvekért a Deák Poésisra adta magát, a legelőször is említett jó Barátinak egygyütt viselt Consulságról írt, azután Honorius Császárt, továbbá Poétai kötelességből, a katonai subordinázióból (officio vatic militis obsequio) a Fő-vezért Stilicót, a Császár Ipát, a ki alatt katonáskodott, és még a két Serenát, a Császári-Familiából való Asszonyosságokat magasztalta, a mind ezek után,

ez az igen tudós, és minden katona viselt emberek közt, ha talán az egy Horátiust kivesszük, legnagyobb Poéta, Urrá lett. Midőn a Nagy Fejedelmekről úgy gondolko-dom mint Poétákról, egyszerre jut eszembe az Anglus Alfréd és a Török Sulimán, a kiket a Historiában majd 7 száz esztendő választ-el egymástól. Alfréd, ez az Anglusok Frídrikje, Nagy Károlyja, Mátyása, vagy talán mind ezeknél is nagyobb ember; még 13 esztendő korában a betűt sem eszerte. Ő volt a legelső Nemzeti Poétájok az Anglusoknak (ha a fellyebb említett hasonlóképpen Királyi vérből származott Aldelm Pü-pőköt kivesszük) Deakül úgy beszélt Alfréd, mint a maga született nyelvén, jól ér-tette a régi Görög Poétákat, hatalmas Orátor, éles Philosophus, nagy Mu'sikus, nagy Mathematicus, nagy Építő-mester, nagy Hadi-vezér; egy szóval minden nagy volt. Solimánt a Magyar, csak úgy képzeli magának mint barbarust, mint vért szomjú-hozó hódotlatót; de a maga Nemzete úgy tiszteli őtet, mint egy bölcs embert *). Csak II-dik Mahomedet, a ki Stambult megvette, nevezik a Törökök *hódotlatónak* (Alfatih) Soliman a ki fegyverrel is mind szárazon mind vizen a legmagossabb pontra vitte a Birodalom' hatalmát, a kinek Hajós-seregi a Keresztyének' Hajós-seregit sokszor eltörölték, 's még az Indisi Tengereken is verkedtek a Portugallusokkal, csak Törvény-adónak (Al Kanuni) nevezetik általok; 's úgy látszik, hogy (valamint Napoléonról írják) ő is ezt a nevezetet tartotta legnagyobb dicsőségének. Mikor legelőször Magyar-ország felé elindult, útjában egy igen derék, és szép Hidhoz érkezett, melyet Mustafa Basa az előtt kevéssel építtetett vala, és a mely mind e' máj napig Mustafa Hidjának nevezetik; meg-állapodik a hid' végén, dicséri azt, 's mondja Mustafának: engedje meg, hogy az a hid, az ő nevével Soliman hidjának neveztessek. A Basa irigyelvén azt a kis dicsőséget a Császárnak, kikerülte az egyenes feleletét. Akkor a Császár, mint a Német mondja, igazán a kengyelből (aus dem Stegereif) egynehány verseket mondott, napkeleti módon allegoriába tévén ki, hogy a dicsőségre, 's becsületre nem csak egy út van (Ha a rószk fának töltel, magokhoz intenek a Liliomok 's a t.) és hogy szebb dolog a vízbe fúlni, mint az ilyen embertelen ember' hidján által-menni, 's azzal a habok között beugratott, 's a sebes vizen, Hazánk' veszedelmére, szerencsésen által-úsztatott. Az ő idejében élt Sidi Ali Egyiptomi Admirál, nagy Mathematicus és Poéta; ez is, mint ő előtte Piri Reis so-kat hadarúsított az Indisi Tengereken, utójjára a szélveszek által megrongosolt hajóit el-adván, hajós népével egygyütt, mintegy másodk Xenophon, a szárazon gyalog haza ment Constantinápolyba. Ezen útját pedig versekkel elegyítve megírta. Valamint Alfréd legelső Poéta volt a maga Nemzetében, úgy a Provensál Poéták közt (a' kikről alább lesz' szó) legelsőnek, 's legrégibbnek esmertetik Vilhelm Poitiersi Uralkodó Hertzeg; megírta a maga történeteit, midőn a Keresztes-háborúból 1102-ben haza érkezett. Don Diénes Portugalliai Király is legelső a maga Negzete' Poétái közt, a kiket a Historia ismér. Mikor Don Dienes Portugalliába született, már akkor Castiliában híres Poéta volt

*) A Zsidók Salomonjához hasonlítja; Mithemben is: Salimán név. Salomon, Heshim, Abrahamot, Josef, József, Moza, Mózesi nevem ő adták; csak hogy a Zsidóknak is Keresztyéneknek sem szabad p. e. magokat Ibrahimnek neve-zni; és Ibrahimnak néhéz. Jfűt Castilán sőt ismételték arra hogy Jussufnak nevezik vala, hanem Diplomatiáj is Józsefnek nevezik. Ha Salomon nevű Zsidó a Török vallású is, akkor lesz' belőle Soliman.

X-dik Alfonsus, a' kit bölcsenek is neveznek; ez is legelsőnek tartatik a' Spanyol Castiliai Poéták közt. Írt Énekes-könyvet, Satyrát az Udvari Tisztjeire, és az Alchimiáról is egy verszetet. Arragoniában II-dik Alfonsus a' 12-dik százban, II-dik és III-dik Péter a' 13-dikban a' magok idejében híres Poéták voltak. Első János Király Barcellónába 1390-ben egy Poétai Académiát fundált de Gaya Ciencia nevezet alatt, a' Tolosai (de Jeux Beuraux) Academia' formájára, mellynek Üléseiben ő, és következő megszoktak jellenni. Midőn 1378-ban IV-dik Alfonsus Arragoniai Királynak koronázott, az őcske Péter Herczeg arra az alkalmatosságra nevezetes Comodiát dolgozott 18b'nyire versekben. Ezen jeles Poéta unokájának fija Don Enriqve, a' Calatravai Rendnek Nagy-mestere, nem-csak sok Poétai munkákat, hanem még a' Poésis' mesterségéről is egy Könyvet írt, de la Gaya Ciencia neve alatt. Filep Poitiersi Herczeg, azután Francia Király csak olyan Urakat tett Udvari Tisztjeinek, a' kik Poéták voltak, hogy akár-mikor tetszák, Poétai vetélkedéseket tarthasson. Navarrai Király és Champániai Gróf Tibód a' 13-dik Száz' elején az Észak Francziái Poéták (Trovverek) között talán legrégibb, verseibe énekelte az őzvegy Francia Királyné a' Sz. Lajos' annya eránt vonzó szerelmeit, a' kit Házastársul kívánt vala. I-ső Fridrik Császár tudós Fejedelem volt, sok nyelveken írtt, verseket pedig Provençali nyelven. IV-dik Henrik Császár az ifjú Conradus, a' Cseh Király Venczel, 's ennek atyjafia a' Brandenburi Márk - Gróf Ottó, Bécsben VI-dik Leopold Herczeg, (a' ki alatt ez a' Város a' jó islés' oskolájának tartott, de a' melly becsületét az utánna uralkodott Fridrik alatt elvesztette) a' magok Rittersikkel versent verseltek.

A' Vallás eránt való buzgóság, és az Asszonyok eránt való czerimoniás tisztelet (ma Galanterie, régen Courtoisie) volt a' Lovagi-rendnek (Chevalerie) eredete. Ez a' Rend a' XI-dik Század' közepén már minden gráduival (Ritter, Knappen, Edelknaben) tökéletesen fennállott, 's egészen a' Papi Rend' formájára volt útve. Az Oltár előtt szenteltetett-fel a' Ritter a' Pap által, ott adatott neki által a' szentelt Kard, ott tett fogadást, hogy igazságot fog szolgáltatni, az árvákat, őzvegyeket, minden nyomorultakat, nyomattakat fogja gyámolítani; soha se fog hazudni, szavát 's ígérétét megfogja állani, a' hitet, vallást, az ártatlan asszonyoknak jó hírét-nevét oltalmazni. Ha ezen fogadása ellen vétett, színt olyan gyászo czerimoniákkal degradáltatt a' Ritter mint a' Pap. Ekkor kezdődött a' pallérozodás az Urak' Váraikból 's Udvaraikból a' népre terjedni. Ezen Lovagi-rendnek 's léleknek származására 's terjedésére sokat tett az Islamismus mellett buzgólkodó vitéz Arabsoknak példája, kik Afrikából Spanyol-országba által-jövéen, ottan magokat megfundálták, 's onnan egyszer 's mászor Francia 's Olasz-országokba is elfordultak. Nevekedett pedig a' Keresztes-hadak által, mellyekben az akkori legelső Ritters: Gottfried Buillon, később: a' veres szakállú Fridrik Császár, a' Francia Király Filep Augustus, az Anglus Királyok II-dik Henrik, Richárd az orosz-lán szívú, 's ezeket követő Nemések, a' vitézségben, nemes lelkűségben magokhoz méltó Hősökkel p. o. a' minden tekintetben nagy Saládinnal megmérkeshettek. Jó 's rossz sok ragadott vala már ez előtt is Európában az Arabsokról reájok. A' Nap-keleti Birodalom pedig és Constantinápoly éppen olyan volt akkor, a' vándorló barbarus Népeknek pusztításától még helyre se állott Európaiakra nézve, a' milyen most Páris-vagy Dresda

Afrika' belsőjéhez, 's az ott a' rab' emberekén hatalmaskodó fekete Fejedelmeknek rongyos falukhoz, 's kunyhóikhoz hasonlítva. Onnét becsület-tudást, emberséget, társaságoskodást, Á'siából pedig a' Nap-keleti csuda mesék által felmagasztalt elmebeli fantáziát, csudás állatokról 's dolgokról való képzelődést hoztak vissza, 's ezekkel nevelték hazai babonás vélekedéseiket a' Ritterek. Ide haza osztán, a' fellengés gondolkodással tele tölt, 's a' képzelődésbeli szerelembe elmerült egyik országból a' másikba szüntelen kóborlott, 's vesszedelmeket keresve keresett, 's néha azokat szerencsésen kiállott Lovagoknak fantáziája annyira felhevült a' Poésisra, hogy az egész Lovagi-rend csak-hamar Poétává lett, 's az Európai nyelveket lassan-lassan pallérozván, Danténak, Petrarchának, Boccacchiának, 's más Tudósoknak útát készítette arra, hogy a' régi Irók által izléseket formálván, a' magok nyelveken azokat kövessék, 's a' Ritter-Poésist eltemessék. Ez az egész Ritter-Poésis Rimezésből állott, melyre némelyek szerint az Arabok' példája, igazábbán pedig az adott alkalmatosságot, hogy azok is, a' kik a' Deák-nyelven akartak verselni, azon setét időkben, sőt már a' 8-dik Századtól fogva, nem annyira a' prosodióra, mint a' cadentiára vigyáztak, 's Rithmusokat írtak. Verseltek pedig a' Ritterek mindenféle dolgokról, szintűgy a' vallásról, mint a' szerelemről, szentekről, 's harminákról, angyalokról, 's boszorkányokról, tündérekéről 's sárkányokról, orjásookról 's törpékről, satyrásak a' királyokról 's a' papokról; de legtöbbet énekeltek a' vízei dolgokról 's az asszonyokról. Valamint bizonyos időkben a' vízei viaskodásokra összegojultak a' Ritterek, úgy azoknak vége lévén, de másszor is igen gyakran, verselési vetélkedések tartattak, 's valamint amazokban úgy ezekben is, magok is az Uralkodó Fejedelmek részt vettek; mind két rendbeli viaskodásokban pedig a' legfőbb rangú Asszonyok 's Leányok voltak a' Birák, 's ezek osztották a' jutalmakat. Hazája a' Lovagi-rendnek Provence Gallianak Déli Tartományja, a' melyben a' régen magát megfészelt Görög-cultura, a' Rómiai nyelvének, 's minden további eszmélésnek, culturának elfogadására az elméket régen elkészítette. Ezen a' szép földön, a' legszebb ég-hajlat alatt, sokkal jobban virágzott a' tudomány 's a' mesterség, 's jobban gyakoroltattak az emberek minden külső belső tehetségeik, mint másutt akárhol. Változott ugyan itt is a' Népek szájában a' Deák-nyelv; de koránt sem romlott úgy még, mint az igazi Franciaországban. Északi Gallian a' Frankok által. A' Provencai Nemesség' pallérozására tehát sokkal többet tehettek a' Görög-országi 's Á'siai tapasztalások mint más akármelyeknek. Hozzájárult, hogy ezt a' szép Országot, valamint Spanyol-országnak legszebb Déli részét, a' más-fél száz esztendeig, a' Tudományok', a' Mesterség', a' Mu'sák' örökös pártfogója, az Arragoniai Berengár Familia bírta, 's mintegy örökség szerént vele született bölcseséggel boldogította. Kihalván a' Férjfi-ágon ez a' dicsőséges Uralkodó Ház, a' szép Provence, (más névvel Albigeisium) a' pallérozotságnak sokkal alsóbb lépcsőjén álló, 's egészen más nyelven beszélő, a' Provenceieket gyűlölö Franciaák alá esett; szép nyelve, a' sokkal számosabb Franciaák' még akkor bárdolatlan nyelvével megzavartatott, 's attól elnyomattatott; Jázminnal illatozó mezeje a' rajta született Eretnesség' üldözése, 's attól fogva éppen a' XIV-dik Lajós idejéig tartott vallásbeli hadakozások által vérnek mezejévé változott; az akkori világnak legpallérozottabb része egészen elvadult; sok Tudóssai 's Poétái, hazájok' sorsán elszomorodván, 30-dik 's utolsó Berengárjoknak s. Kf.

rályne Leányi közzül a legkissebbeket, a Siciliának Királynéját, a Mu'sákat ápolgató Nemzettség utolsó caemetéjét, Neápolisba kísérvén, annak szárnyai alatt vonták-meg magokat. — Hazája a Lovagi-rendnek, mint mondám, Provense volt, s ugyan a volt a Ritter-poésisnak is; itten származtak a Provensáli Poéták, a nemes Trovbadurok, ezektől a Spanyol Trovaderek, a Francia Trovérek, innét ragadt-el Anglia, Olasz, Német-országokban egészen Islandiáig a Lovag-rend között a verselés, és a mesés Románózás, innett lettek a Schwäbische Dichter, Minnesänger, Nibelungen, - utóljára pedig Angliában a sokkal alább való Menetriérek, Franciaországban a Jongleurs (Joculatores) 's a t. Hogy múlt-ki e világból egy vagy más Országban minden Poésisével a Lovag-rend, elbeszélteni nem ide való; közönséges oka volt az; mert olyan írók állottak-elő mint a Párisba tanult Dante, Petrarca, Boccacio, a kik ugyan mind a régebb Francia Poétákból boldogultak, nevezetesen az utolsó majd mindent a Fablierekből dolgozott s fordított. Továbbá oka volt a régi Nemességnek vagy kihalása, vagy elszegényedése, s Jószágainak az új Nemések' kezére lett jutása; utólyára oka volt: a Városi népek a nemességgel vetekedő nevedése, gazdagodása, s az állandó Katonasság' felállítása. *) Nem is lehet tagadni, hogy a Lovagi-rend, mikor elszegényedett, első eredetétől elfajult, de csak ugyan igaz marad az, hogy minden későbbi culturának, tudománynak a volt a Hajnal-csillaga, mely a felkelő napot megelőzte, s annak útát készítette. Természetes dolog az, hogy minden Nemzetnek első Poésisa csupa Fantázia legyen, aután jön a Tudományok' Epochája, utóljára az igaz Poésis. Külömben is feltétlen hibás vélekedés az, mely szerint a Közép idő' vadságát annyira nagyítják az emberek; számtalan Ritter-poéták a betűt sem esmerték az igaz, de annál többet tudtak könyv nélkül, annál többet gondolkodtak; a gazdagabb Urak s Fejedelmek' hosszas szolgálatjában sokat tanultak, sok nyelveken beszéltek, szüntelen az Udvarok körül forogván, az egész Európa Nemessége' színével szüntelen közönsülésben lévén, az egész Európát esmerték, a közönséges dolgok' folytatására szükséges világi bölcsességet hosszasan tapasztalásból megtanulták. — Az ilyen Ritter érdemlelte-meg a becületet; nem az, a ki valami ross' Deáksgot talán tudott, vagy az inassától talán parlironni is megtanult, de Hazája' nyelvét nem értette, sőt annak Országossá-tételét ellenzette, s egy két esztendei Dicasterialis de charta in papyrum lett érthetetlen írás vagy íratás által magát országos dolgok' igazgatására alkalmatossá lettnék vélte. De, sok Ritterek voltak tudományos emberek is; az Aeneid, a Metamorphosist, az egész Bibliát még a 12-dik Században Ritterek szedték Német versekbe. A II-dik és III-dik Ottó Császárok **) nem-csak sok Európai nyelveken, nem-csak Deákul, hanem Görögül is beszél-

*) A Ritter-Poésis megjelent a 15-dik századdal; de a vitái visszakönnök még azóta sokig sokakban voltak; jellehet a Ritterek nem gyűltek olyan messziről össze mint az előtt; későbbit nem tudok mondani arról, a mely ifjú László Királynak' idejében Bécsben tartatot, és a melyben, a véres' régi Kronikája szerint, Hunyadi László, a Mátyás Király testvére, a kirak azóta Bécsben fejt vették, kihányta a vitáikat a nyeregből.

**) Hunyadi Ottó, ifjúkorában, és a híres Borát, a maga idejében legudasabb ember, Gerbet is tanította; ez, ifjú korában, szemjébevérs a tudományokat, kévédsen a Párisi Kétreből az Arabokhoz tanult Spanyol-oroszga; nem beszélt; elszakított; darab idő múlva vissza-jövetén, tudományja miatt üldözött szorvott; csak-ugyan a Francia Udvarnál megölt a Római Ének lett; még se maradt-hatón Ottó Császárhoz ment, az által Párizsra segített, ez a II-dik Szentest.

lettek; kissébb rendű Ritterek is voltak ilyenek (mert meg kell jegyezni, hogy a régi Fő-nemesek, az uralkodásra jutott házakkal stafsíságban vagy sógorságban voltak; az uralkodók tehát, sőt a Császárok is azoknak fiai is nem gyolázatnak, hanem becsületnek tartották forma szerént, 's grádicsonként a Ritterségre felvételtetni, még pedig sok szemvedések, és próbák után). Sok Fejedelmi Asszonyok, még Apátrák is tudtak Deákul és Görögül jól. Roszvitha nevű Apáca igen jól követte Terentius 6 Comediájában; ezt Görög és Deák nyelvre Gerberga Abbatisa tanította. Az I-ó Ottó Császár Testvérjének, a Bavariai Hercegnének Henriknek Leánya, és a Svecziai Hercegnének Felesége, Hedvig, Deák és Görög nyelvre tanította a Férjének egy atyafát, a ki azután Abbás lett, 's mikor elbűszözt tőlle, egy Horatiust ajánlékozott neki, 's ajánlotta, hogy azt szorgalmasan olvassza a Klostromban. A mai tudós világban sokan vagynak é ilyen Dámák, Anglián kívül, nem tudom. — A mostani Ráczok esmeretes Anacharsias Európának mindon Tartományait tudós fővel keresztül utazván, Angliában vette észre, még pedig az Asszonyok' társaságában, hogy egy szót se tud Görögül; ott kezdett osztán tanúlni egy Fő-asszonyoságnak vezérlése 's út-mutatása szerént. Az ilyen dicsőség csak olyan Asszonyosághoz illik, a' kinek más kötelessége nincsen; más volna, ha a' fiai' nevelése kívánna, mint Angliában, a' hol egy Parlamentális Tag sincs, a' ki a' Görög-és Rómái Literatúrának titkaiba be nem volna avatva; talán ott is meglehető az olyan tudós nevelés az Anyák nélkül is; nálunk nem is módi; itt más dolog van. Láttam én egy Fő-nemes Úri-asszonyt, a' ki mellett a' kertben két felől két Szoba-leány vart az ő igazgatása szerént, egy gyermekét szoptatta, a' másiknak a' fejét fűsülte, harmadikat íráskoztatta, a' legnagyobbikat a' fákra csimpajkodásért, küszásért, pirongatva; jön a' Szakács, rendelést vár az ebéd felől; az Úr nincs itthon, jön az Ispány, beszélő micsoda baj adta-elő magát a' nagy dolog időben, parancsolatot vár; jönnek a' vendégek vagy hívtalból, vagy látogatól 's a' t. Láttam olyat, a' ki 75 esztendő korában újra kezdte árván maradt unokáji, 's unokáinak gyermekei körül azt a' kötelességet, melyet 30 esztendő előtt már egyszer híven elvégezett. Ez a' szép, és igazán asszonyi dolog! Az igaz, hogy a' melly asszonyoságnak egyéb dolga nincs, jobb annak a' tudományok körül forgolódni, mint fiatalosságában bujálkodni, tetszőskedni, vén korában kátyásni! De; a' tudományoskodásban annyira bujálkodnak többnyire a' Nagy Dámák, hogy minden örökségek utánna veszt. A' többek között a' szép és tudós Madame Hoviera a' Ricovrati 's Arlesi Acemiáknak tagja, a' Filozofában a' Gassendi Tanítványa; az Erkölcsei Idillikának híres szerzője, mind a' mellett is hogy fedhetetlen erkölcsű személy volt, 's szép Jószággal bírt, a' XIV-dik Lajostól tudós munkájért nyert pensiójánélkül csak-ugyan nagy szorultságra jutott volna. Mert az ő házában szintén egy kis Akademia volt, a' legtudósabb, 's leghíresebb Irók ott gyakran össze-jöttek p. o. a' két Corneille, Quinault, Menagnus, Flechier 's a' t. (sokan a' legnagyobb Urak is) ott olvasták munkáikat, 's többnyire a' Ház-asszonya üllete-alá bocsátották, 's azt, ha mindenkor nem követték is, mindenkor dicsérték, mert tudott is hozzá, jól is vendéglét. Még rosszabb Gazd-asszony volt a' Marsal Coligni szépségéről, tudományáról, és Poésisáról híres Leánya, Campániai Gróf de la Süsének felesége; ez elváltván férjétől, gazdag örökségén már virágzó idejében által-esett, 's mindene a' hitelesők' kezébe került. Még az ágyban feküdt, mikor a' Szobá-

leánya jelentí, hogy eljött a' Biró a' Palotát foglalni; behívátja, kéri, hogy várakozson 10. óráig, hogy még utóljára egy keveset alhassék a' maga házában. A' Biró galant ember volt, várakozott, a' Grófné elalszik; tíz óraker felkél, felöltözik, kimegy a' folyosóra, megköszöni a' Birónak emberségét, megengedi magát az által levezettetni a' grádicsra, kocsiját, lovát, 's mindenét ott hagyván, gyalog elment. Sok példái vagynak az ilyen rosszul gazdálkodó tudós asszonyoknak; az igaz, hogy van férfiaknak is, kivált a' kik a' Szép-tudományok körül fáradoztak. Crebillon, a' kiról sokat beszéltem Reminiscentiáimban, minden örökségét elvesztette gondatlansága miatt, nevezetesen 65 ezer tallérról egész életében nálla hevert kötelező levél mellett, elmulatta kérni, vagy pörbe fogni az adósságot, 's idő-multa (praescriptio) által elveszett. Lafontainnak is, (a' kiról hasonlóképpen sokat beszéltem) szép falusi öröksége volt, minden nyáron kicsalták őtet oda Páriából sok Poéta pajtási; mindenkor eladott egy - egy részt belőle, 's míg az árrába tartott, vendégeskedtek rajta; e' mindég így volt, míg tartott benne. Pliniusz egy a' Szép - tudományok' Nagy - mesterei között, *sordida curának* nevezi a' gazdaságra ügyelni, 's inkább vesztett, mint az arra tartozott számadásokat vizsgálta volna. Voltanak ilyenek mindég vagynak most is. De, akár tudósok, akár nem tudósok a' Fő-asszonyosságok, csak-ugyan ő tőlők várnák a' Szép-tudományok, 's a' Nemzeti-Literatúra a' nevelő dajkázkodást, ha a' Nemet' nyelvét értenék; a' nem kifogás, hogy a' Magyar Irók nem tudnak az ő inyek szerént írni; fognak tudni, csak kezdjék-el a' Dámák őket serkengetni, pallérozni, mint a' Francia Dámákról írtam a' Reminiscentiákban. Az Asszonyosságok legcompetensebb Birái a' szépek, és az illendők; az ő helybe-hagyások, útmutatások, jobbítások, sőt dorgálások is elevenítik, élesítik, közösrülük az elméket, ők tudják a' hibának kitételét is dicséretté változtatni. Az Aigvilloni Herczegné egykor sok emberek mellett elmenvén, észre-vevé kőztök Prévot Urat (a' ki az elmúlt században igen nevezetes Iró volt) megállapodék egy szempillantásig meödván: *Obstam a' munkáját, maga azt jobban is kidolgozhatta volna, mint most van.* — Prévot elcsúszad; a' Herczegné egyszeribe utánna teszi: Igen igen, maga azt jobban is kidolgozhatta volna, *de ilyen jól, a' mint most van, senki sem más.* Már ekkor Prévotlat maradarat lehetett volna fogatni. — Ilyen Magyar Dámáknak kellene először teremni; azután lehetne Prévotokat várni; külsőben, mint fellyebb mondoztam, nem vissza-felé megyünk (még a' jó volna, mert Magyarok maradnánk, ha semmi egyéb nyelvet nem tudnánk is) hanem, addig irkálunk magunknak, hogy egyszer csak-ugyan megszűnünk Magyarok lenni; egyebet se fognak tudni semmit. — A' Ritter-poésiznak is, melyet fellyebb leírtam, az Asszonyok voltak a' Birái, elevenítői, 's jutalmazói azokon a' Törvény-székeken, melyek Cour d' Amournak nevezettek, de csak a' Fejedelmi-asszonyok' Udvaraiban tartattak. Szándékom volt ez úttal az ujjabb időkbel sok Poétáskodó híres Katonákat, 's Fő-dámákat, Fő-hivatalokba lévő Urakat elő-hordani; de félvén, hogy egyszerre sok unalmas dolgoknak olvasása terhes lenne az Olvasóknak, most azokkal megkíméllem, 's a' Reminiscentiák' további folytatására halasztom; mely megtörténhet, ha az eddig írtakról eljlesztő vélekedést nem veszek észre. *) Azomban, mivel a' Remini-

*) Némely Jé Vasm. ut a' Kedvese is, mint értem, Juridicumot vértnek tölten, a' mellyek a' Tud. Gyűj. Szégy kijelöl van. Eze voltok sokan. Most csak azt mondóm, hogy talán több Jurlaték van mint Literatorknak.

scentiák is részszerepét az olyan Ifjak számára íródtak, a' kik Magyar Poéták, 's Irók akarnak lenni, illő volna, hogy itt is nekik valót is beszéljenek; de, mit mondanék egyebet, mint a' mit már Reminiscentiámban mondtam? hogy t. i. az ő csejlokra, nagyra nagy Tudományos készület, 's a' régi Irók' szüntelen-való tanulása kívántatik; mert igazi originális Iró már csak-ugyan senki se lesz', ha új Hollandiában születtek is; mert oda is csak Európai könyveket fognak az Anglusok vinni, visznek is már. Ki győzné azt várni, míg magoktól kifejődének az oda való emberek? — Sok Francia, Anglus Poétákat számlálhatnék, a' kik először Deák 's Görög, azután Nemzeti-nyelveken verseltek. Racine, a' kiről a' Reminiscentiákban szóltam, először próbálgatott Deákiul írni, azután írta a' *Sequans' Nympháját* Franciaúli, mellyel XIV-dik Lajostól pensiót nyert, 's bétusületének talp-követ letette: Cassagnes is először Deákiul írt, — azután írt egy híres Odát a' Francia Academia' dicséretére, mellyért hasonlóképpen Pensiót és Királyi Bibliothekáriuságot kapott, és 27 esztendő korbán ugyan annak az Academiának Tagja lett. Driden 's Adisson, mind ketten a' leghíresebb Anglus Poéták közül valók éppen úgy cselekedtek. Sokáig tanulta Adisson a' Deák Poétákat; leírta Olasz-országi útazását, melly egyedül csak a' Római Classikusoknak értésére szolgál; ott helybe tanulta ő érteni azokat a' Munkákat, mellyek a' Tiberis és Eridanus partjain ígattak, 's mánek-utánna azoknak lelkét magáévé vette; azután írt gyönyörű Deák verseket, mellyek *Moss Anglicanae* nevű Könyvben ki vagnak nyomtatva, mellyeket midőn a' Francia első Criticus Despreaux olvasott, Anglus nyelven írt munkáit is, mellyeket ő nem értett, dicséretet hallotta, azt mondotta, hogy: az olyan Nemzet, mellynek Iróji a' Rómaiakhoz annyira hasonlítanak, a' maga Litteratúráját sokra viheti, a' mi bé is tellyesedett. Nem Ministerségéért, hanem Poétai érdemeiért emeltetett ennek a' Filozofus Poétának a' Királyok' temetője helyén a' Vestmünsteri Abbatia' Templomában emlék-oszlop, valamint más híres Anglus Poétáknak is: Spenternek, Schakespearnak, Miltonnak *) Dridennek, Buttlernek, Thomsonnak, Goldsmítnek, két Jonsonnak, és más némelyleknek; a' mellynél a' Nemzettől nagyobb megtiszteltetést kívánni se lehet. Swift az éles Filozofus, a' mély politikus, a' nagy prédikátor, a' régi Irók' tanulásával, 's Deák írásokkal élesztette elméjét, 's nemzeti tollát, mellyet osztán Irlandia úgy nézett, mint az ő oltalmára rendelt, 's ellene állhatatlan örvő-szaggatásnak fegyverét. Gelléri a' Mesék' az Énekek' Irója, a' Filozofus, soha ki nem ment a' Városból Horátus nélkül. Austria bölcse Sonnenfels, a' Német Geschäftshilt tanolni kívánókat olyan vastag kifejezéssel útastja Quintiliánushoz, hogy talán meg is nehezelték reá a' Német úgy nevezett szép Leikek. Gassendiről azt mondja Bayle, hogy ő volt a' Filozofusok között legnagyobb Humanista; a' Humanisták között pedig legnagyobb Filozofus; ez a' Gassendi egyszerűsmind híres Predikátor is, tíz-ezer Deák és Görög verseknél többet tudott könyv-nélkül; ez írta a' legerősebb munkát, mellyel a' lélek' halhatatlansága bizonyítottatik, mikor osztán a' mély gondolkodásokban elfáradt elméjét vidámitani akarta, sétálás

Engedjék meg hogy úgy legyen a' literatúrával, mint a' melly bejődnek évszázadok 50 esztendőig kiderülése, szilárdították 's növeléséért helyet vissza-magy meghal. Itam en Juridicum is két darabot, 24 k van nyomtatva.

*) A' mit előbbeni munkáiban írtam, hogy mostanban kioldni kezdtem a' Franciaák Miltonról, azt már az előt 150 esztendővel is szolgálatok ék, ugyan az ott említett nyomozott Olasz munka után, melly két Járásban adja elő az-étek emberek' esetét.

közben, változtatva, 6—7 száz verset naponként elmondott, 's abban nagygyönyörűségét is találta; 's emlékező-tehetségét is épségben megtartotta, sőt holtig nevelte. A' ki Predikátor, Professor, Orátor akar lenni, annak jó emlékező-tehetséggel kell bírni, arra pedig nincs könnyebb, kellemetesebb 's bizonyosabb mód, mint minél több verset Ifjú korában könyv nélkül megtanulni. Tudják ezt a' titkot az Anglus Parlamentális Urak; igen különös dolgot beszéltem Foxról a' Reminiscenciákban. — Nem minden a' beszédbe bele-zsakadt Orátornak akad olyan szerencséje, hogy más segítsen rajta, mint a' Lioni Birónak egyszer találkozott. Francia Királyi vérből való Conti Herczeget útazása közben a' Tanács a' város' kspujában várta; a' Biró elkezdte a' küszöntő Oráziót, csak hamar elakad, Sarrassin, Udvari tudós és Poéta Secretarius név alatt lakott, utazott 's ült a' Herczeg mellett; a' mint a' Biró megakad, Sarrassin, könnyű legény lévén, csak kiugrik a' kocsiból, a' nélkül hogy az ajtót kinyitatta volna, mellé áll a' Birónak, folytatja annak beszédjét, 's egy igen szép Orázióval, -mellyben a' Herczeg' érdemeit, (mert azokon kezdte volt a' Biró 's) és a' város' nevezetesebb történeteit elbeszéllette, megküszönti a' Herczeget a' város' képében; e' meglévén nagy öröm-kiáltások közt bekísértetett a' Herczeg a' szállására, — Sarrassint pedig a' város, hogy a' Birót kihozta a' sárból, jól megajándékozta. — Az a' szerencséje, vagy tehetsége sincs mindennek, hogy ha megakad, úgy kivágja, 's feltalálja magát, mint a' Görög és Deák Litteratúrájáról, 's országos esméreteiről, Filozofijáról híres Schafterburi; ez a' Lord igen ifjú korában Parlamentális Tagnak választatott. Akkor még az a' szokás volt Angliában, (mint ma is sok országokban) hogy a' Felség-bántással 's Ország-háborítással vádolott bűnösöknek nem engedtetett meg, hogy Prokátor óttalmazza, egyedül magok tartoztak magokért felelni, a' mint tudtak. Mikor az Ifjú Lord legelőször a' Gyűlésben megjelent éppen ez a' kérdés forgott-fenn: engedtessek e az olyan embereknek Prokátor vagy nem? A' Lord is feláll, ő a' vádoltattak mellett akart szólni, hogy t. i. Prokátort kell nekik engedni; elkezd beszélni; csak hamar felakad, 's leül; az Öreg Urak, a' kik esmerték nagy tehetségit, neki biztatják, álljon-fel, ne léljen, szóljon! az Ifjú feláll, 's az Elöl-ülőhöz (a' ki ellenkező értelemben volt) intézván beszédjét, -est mondja: *Látja Uraságod, én semmi veszedelmebe nem vagyok; azok mellett a' szerencsétlenek mellett kívántam szólni; de annak a' rettenetes állapotnak megdondása, a' melyben azok vannak, úgy annyira elnémított, hogy egy szót sem tudék mondani: ugyan hát azok hogy tudnák magokat oltalmazni, kiknek a' hard a' nyakuk felett függ?* Sok dicséretet kapott a' Lord, egyszer-smind Oratóri becsületének 's az országos dolgokba hathatós és állandó befolyásának talp-kövéit is letette. Ennek a' Lordnak legkedvesebb könyvei voltak a' Xenophon', a' Horátzius', az Epictetus', a' Marcus Antoninus Császár munkái, 's mind ezekre tudós jegyzéseket is írtt.

Kövy Sándor.

8.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Nyolczadik Levél. Polykletus Theophaneshez, a' második Archonhoz.

Istenek. — Vallás. — Templomok 's a' t.

Melly nagy köszönettel tartozom néked, érdemes Archon, az Athenai Isteni tiszteletnek Kormányozója! Már eddig is tapasztaltam jó foganatjokat azon buzgó imádságoknak, melyeket érettem Minervához bocsátottál. Ezen Istenné' közben-járáására megnyihültek bajaim, a' mi több itt a' holcsak üldözöket vártam, jó barátokat is találték. — Honnom' Istenei, kik legelső fogadásimat hallottátok, kiknek forró könyörgéseim utolsó helyetemen szentelve lesznek, mely édes tinéktek szolgálni, titeket tisztelni!

Azon oktatás, melyet elbuczásomkor adtál, nem ment nállam feledékenységre. Míg az Atyám a' Római polgári igazgatásnak természetéből kívánja ezen birodalom nagyságának okait kifejteni, te más úton az égben akarod azt felkeresni, a' mit a' földi életből meg nem lehet magyarázni, 's a' minden hatalomnak forrásához felemelkedvén kinyomozni, ha vallyon nem valamely más nemzetekénél tisztább Isteni tisztelet tetted é a' Rómaiakat méltókká arra a' mindenható védelemre, melynek segítségével uralkodások oly szépen virágnak.

A' Római Isteni tisztelet belső mivoltában megegygyez, a' miénkel; mert a' mint te nékem mondtad az Istenek igaz tisztelete nem azon nevekből áll, melyeket nekik adunk, hanem az erántok való belső imádságban, fiúi félelemben, és azon Sz. törvényeknek, melyeket ők az embernek szívébe béirtak pontos követésében. Az igaz Istenek az Olympusz tetejéről belátják a' halandók' lelkeibe, meghocsátják ezen erőteleneknek, ha bennek olyan tulajdonságokat gondolnak, melyek az igazsággal ellenkeznek, 's kegyesen fogadják azon tiszta szívből származó hódolásokat, melyek trónusaikhoz különböző úton járólnak.

„Ezen tekintetben Görög-ország talán folyó-baladatik Rómától, hol a' vallás nyilvánosságosban 's felségesebb formában, vagy inkább ügy-mutatja-ki magát, a' milyen nálunk akkor lehetett, mikor tőlünk Itáliába által-ment. Az Arkádiabéliek, Oenothrus, a' Pallantinusok Evander alatt Honni Isteni-tiszteletjeket Latumba bevitték, és azt Albából, Rómába plántálta-álta Romulus, kiről, a' Történet-írók azt mondják, hogy városának fundálásakor Herkulesnek Görög, egyéb Isteneknek pedig Albai szokás szerint áldozott. A' jótéteményeknek legnagyobbikát tehát a' Római nép neki köszöni. Numa jobban kiterjesztette, 's rendbe-szedte az Isteni-tiszteleti szer-tartásokat; az Innepeknek nagyobb fényt, 's az áldozatoknak nagyobb pompát adott, az egész Isteni-tiszteletet lelket emef. F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1827.

13 titkokba takarta, 's olyan méltósággal vette körül, mely századok viszontagságai között is sérelem nélkül megmaradott. A' nép vallás által nemesítettén, 's tisztítottván eredeti paraszti erkölceiből nem tartott-meg egyebet, hanem csak a' becsülésre gerjesztő egyszerűséget, ezen olly 'sok virtusok' kútfejét: a' haza-szeretet legszentebb érzésévé vált. Így a' fiatal pálma-fa annál mélyebb gyökereket ver az anyai földbe, mennél magasabban emelkedik teteje az ég felé!

A' Rómaiak bölcsőbbek lévén mint mi, nem esméri az Istenekről szöllő azon tudományt, mely az Istenségeket az által, hogy őket emberekké teszi, lealacsonyítja. Ők megelégesznek azzal, hogy az Isteneket imádják és tisztelik, távol van tőlök az az esz-telen viselkedés, hogy azoknak titkos eredeteket fessegetnek. 'S vallyon nem vétek é ollyan teremtényeknek, kik a' magok megismerésében is olly sokszor hibáznak, 's olly kevés ideig élnek, az Istenek' természetéről félni! Rómában az Istenek láthatatlannak, meggyőzhetetleneknek, megvesztegethetetleneknek, és ollyanoknak tartatnak, kiket csak lélekkel kell gondolni, minthogy test nélkül valók. Numa szüntelen azon igyekezett, hogy az Istenség test nélkül gondoltassék, 's ezen célzásának következtében Rómában az Isteneknek két századokig sem álló-képeik, sem mely-képeik nem voltak; még a' Palládium a' Római birodalom' tartósságának ezen szent záloga is, mely homályba volt el-rejtve.

Mely magasán állának minden népek felett a' Rómaiak, ha magokat ezen határok között megtartoztatták volna! De ha egy felől a' Fő-istenekre nézve a' részben tartózkodók voltak is, más felől az alsóbb Istenségekre annál szilajabb képzelődéssel ruháztak mindenféle tulajdonságokat, az eők által megfittott képeket minden mérték fel-telt megsokasították. Most Rómában nem lehet egyebet látni csak templomokat, 's számtalan esmeretlen Istenek' szobrait és mely-képeit, ezek között a' legbüszgőbb Isteni-félelem is megtéved, 's a' képzelt Istenségek az oltárokat megfosztják a' tömjénytől.

A' Rómaiak leg-főbbképpen Jupitert, Neptunust, Marsot, Merkuriust, Apollót, Vulcanust, Jánót, Minervát, Cerest, Dianát és Vénust imádják, kikhez még Testát is hozzájuk számlálják. Ezeket tizenkét Fő-isteneknek (Dii maiores) vagy szövetséges (Con-sentes) az az Jupiterrel együtt tanácskozó Istenségeknek hívják.

Ezek után következnek a' választott Istenek (Dii selecti) mellyeknek mint amazok-nak különös templomsik, Ünnepeik 's rendes Isteni tiszteleteik vagynak. Ilyenek Saturnus, Janus, Rhea, Plátó, Bacchus, Sol és Luna. Azután vagynak az alsóbb rendű Istenségek (Dii minores), millyenek Pán, Vertumnus, Pomona, Pales 's a' t' némely hős-ekkel együtt, kiket tetteik az Istenek közé emeltek, p. o. a' nagy Hercules, Castor és Pollux. Ezen két testvérek együtt tiszteltetnek egy templomban, de a' mellynek mellette lévő szent liget csak magáé Castoré.

Ezek a' Római Isteni-tiszteletnek tárgyai. De a' Római birodalom mennél tovább férjedett hódoltatásai által, annál több Isteneket nyert, minthogy a' meghódoltatott népek Isteneit is bevette; megengedvén minden népnek a' maga szer-tartásait követni, 's megelégedvén azzal, ha a' Római törvények bévették. Azomban új Isteni tisztelet Rómában csak a' Senátus' engedelmével kezdődhetik mint p. o. midőn Róma városának

464-dik esztendejében Itáliát egy rettenetes pestis pusztította, Aesculápiusnak Rómában Isteniszteletet rendeltetett, 's számára a Tiberis' egyik szigetén templom építetett.

Az új Istenek' szaporodásához e'képpen a' Rómaiak kicsinyenként hozzá szokták, 's azokat oly esztelenül megsokasították, hogy még az esmeretlen Istenségeknek is templomok szenteltettek; azóta kények szerint teremnek új Isteneket, kiken eredetek igen szembe-tűnik. A' megvilágosodott Rómaiak magok is mosolyognak azoknak sokaságán; azt szokják mondani, hogy Városokban, az élet nélkül valóknak népessége nagyobb, mint az élőké, és hogy abban többszer lehet Istent mint embert találni. Ezer váratlan környülmények számtelen elő-mozdítja ezen ártalmas szaporítást, mellynek megszünését nem könnyen lehet reményelni.

Midőn Tátius Király Róma csatornáit tiszlogallatta, szokban egy esmeretlen Istenségek álló-képe találtatott; minthogy senki-sem tudta milyen név alatt keljen azt imádni, azon hely után mellyen találtatott, tüstént Cloacina Istennének nevezetett, és ezen név alatt tiszteltetett.

Tullus Hostilius látván, hogy egyikükbőlben serégei az Albaiak elpártolása miatt elhalványultak, a' halaványságnak (Pallor) templomot ajánlott 's tökéletes győzedelmet nyert.

Midőn Hannibál a' Rómaiaknak Cannae mellett történt megveretetések után Róma elfoglalását elmúlatta, ezen hibának emlékezetére a' kinevetés' Istennének (Ridiculus) egy kő-kép állítatott-fel.

A' Gallusoknak Rómába beütések előtt kevés idővel a' Vesta szent ligetéből egy szózat azt jövendőlte, hogy a' város egy idegen nép által el fog foglaltatni, ha annak falai sietséggel magasab'ra nem építetnek; de ezen jövendőlés' fontossága csak a' szerencsétlenség megtörténeése után vétetett észre; mindazáltal, hogy annak emlékezete fennmaradna a' szóllás' Istene ezen név alatt Aius Locutius egy templomot nyert. Az Orátorok ezen Istent szokták segítségül hívni.

A' Rómaiak a' virtust, a' segedelmet, a' győzedelmet, a' szabadságot, az egyyet-értést, az igazságot, 's a' sorsot is Istenségekké tették. Náluk a' boldogságnak, a' történetnek, az egységnek, a' béke-szeretésnek is templomok vagyon, a' reménynek pedig több is mint egy. A' kereskedés a' hűségnek (fides) védelme alatt áll; ez hívattatik a' kötések és kötelezetések alkalmatosságával bizonyossággal, 's legazentebb esküvésnek az tartatik, melly a' Jupiter-Fidiust hívja bizonyossággal.

Találtam Rómában oly tanult embereket, kik az Istenek' ily szertelen sokaságban, megbotránkosván, azoknak tiszteletéről lemondottak, 's lételeket tagadták, a'őt még a' legfőbb Istenségeknek lételet is megtámadták, 's kételkedtek, hogy az egy Napon kívül más Istenség volna. Így a' babonáskodás az embereket az istentelenségre vezeti, 's benne a' költött Istenek behozása az igaz Istenség eránt való tiszteletet is kiirtja.

Itt Rómában az ember mindjárt születésétől fogva az Isteneké, kik őtet életének minden lépcsőin kísérik. Alig fogantatik már is Viturnus és Sentinus Istenek neki életet és érzést adnak; a' Natio-név Istenné születését segíti, Nundina őtet kilenczedik napjáig vezeti, midőn születéstől nevet kap, Vagitanus sírását szünteti, Eduzus enni, Potina inni tanítja, Paventia felelmet enyhíti, Ossilago csontjait erősíti; Virginicurus és Hymaeneus apródonként ifjúságából a' megházasodásig kísérik, 's Senius az öregséget segíti viselni.

Ezen Isteneken kívül, mellyek az embert az élet minden lépésőin védelmezik, van még minden embernek egy saját Véd-istene vagy őrző-angyala, ki őtet soha sem hagyja el. Ezen Istenségeket a nálunk úgy nevezett Daemonokhoz vagy Házi lelkekhez lehet hasonlítani; a férfiakéi Geniusoknak, az Asszonyokéi Junónak hivattnak. Az ilyenek szüntelen vigyáznak azon személyre, kinek őket a sors melléje rendelte, annak szerencsésjén örülnék, szerencsétlenségén szánakoznak, 's mintegy közben-járók ezen személy, és az Istenek között. A népeknek, tartományoknak 's városoknak is hasonlóképen vagynak Geniusaik, kiknek álló-képek különbözőféle jelentésűek. A Római ember soha sem mulatja-el születése napján Geniusának áldozni tömjénnel, virággal, és bortal. Eleven állatot a Geniusok nem szeretnek áldoztatni.

Mint hogy a Rómaiak a falusi életnek nagy kedvellői, ellehet gondolni, hogy a természetet is különbözőféle Istenek neveik alatt tisztelik. Sogetia a csárazó veteményre vigyáz, Nodotus csomókat ad néki, Tutilina a csűrűket védelmezi, Pilumnus a gabonának őrlését könnyebbíti. Még a barmok sincsenek elfelejtve, Hippona a lovakat, Bubona a szarvas marhákat, Mellona a méheket oltalmazza 's a t. Ezeknek képei foglalatosságokra mutató formában azon helyeken vagynak, mellyeken parancsolnak.

Feronia a gyümölcsös kertek Istennéje, 's egyszer'smind a szabadon bocsáttatik Istenségeinek is tartatik, úgy mint a kinek templomában ezek a szabadság süvegét kapják. A mezőn mindenfelé lehet a Határ-Istennek (Terminus) képeit látni, mellyek négy-szeletű kőből vagy fa-tör'sökből állanak, 's a megyék kijelölésére szolgálnak, ezeket helyekből kímőzditani, egy fő vétek. Így a vallás a tulajdonnak oltalmazásául szolgál. Azonban ezen képzelt Istenségeknek képtelen sokasága még úgy nézethetnek, mint az igaz Isteneknek hódoló tisztelet szüleménye. De még a legcsömröltesebb, legocsmányabb, legigazságtalanabb cselekedeteket is Istenségekké tette a Rómaiak esztelensége. Így vagynak Crepitus, Mephytis, Sterculus nevű Istenek, van Pertunda nevű Istenné; végre a gyalázatos Laverna a tolvajok Istennéje még templommal is bír Rómában 's Volupia, egy a szemérmetlenséget lábával tapodó fiatal leánynak képeben közösen tiszteltetik.

Nem, a Görögök soha sem alacsonyították-le magokat ilyen ocsmányságokig; ha szintén Isteni tiszteletben talán hibáznak is, 's Isteneknek a magok erőtlenségeit kölcsönözik is; de legulább azokban a minden jónak, igazságnak, és virtusnak kátfejűt tisztelik.

Mindazáltal meg kell vallani, hogy az esztelenség és romlottság ezen szüleményeinek legnagyobb része nem rendes Isteni tisztelet tárgya. Különbözőféle jelentésű képeik a háznak csak nem minden részeiben találtnak mint szükséges házi ékességek; jól-lehet nem-csak szent gondolatokat nem-ébresztenek, hanem még a gazdának figyelmét sem vonják magokra. Inkább szokásból, mint áhitatosságból hivattnak segítségül, holmi csekély áldozatok vitetnek nékik, 's többnyire meg kell nékik elégedniük egy egyszerű virág-koszorúval. Ellenben a Fő-isteneknek 's a második rangúaknak, sőt még az alsóbbaknak is Rómában sok templomaik vagynak, és számokra mind különösen, mind közösen vitetnek áldozatok. Az ilyen templomok száma többre megy 400-nál, mellyeknek legnagyobb része a Consulok, és Fő Hadi-vezérek fogadásának következtében építetett a Se-

nátusnak és a Nép-szószóllőjainak megegyezésekkel. A' leghíresebbik; és egyszer'smind leppompásabbik a' Capitolumi Jupiteré, mely azt mutatja, hogy minden vallású, és minden nemzetségu emberek' lelke, az egyyellen egy Istenhez, a' természet' Teremtőjéhez, és Attyához igyekezik felemelkedni. Ezen Jupiter nem csak legelső Istenek a' Rómaiáknak, hanem azt különböző nevek alatt is tisztelik sok templomokban, mellyek különböző alkalmakkal építettek. Legrégibb templom Rómában az, melly a' vivő Jupiterének hivatlatik (Jupiter Feretrius) ez a' Capitolinus halmon áll, és egész hosszúsága csak tizen-öt lábnyi. Benne minden arra az időre mutat, mellyben a' város még kezdetében volt, és szegény. Szent ligetében csupán egy vén cserfa állott, mellyre Romulus a' Caeninusoknak általa egy kettős viadalban megöletett fejedelmének levgyevreit felaggatta. Ezen eredetével megegyező mód szerint ide vitetnek mint ajándékok a' fejedelmi prédák (spolia opima) az az olyanok, mellyeket a' Fő-vezér az ellenséges fejedelemtől saját kezével a' harcban elvesz, és meg van mutatva, hogy ezen megtiszteltetésben még csak két Római Fő-vezérek részesültek. Midőn egy ütközetben a' Római sereg megfutamodott Romulus a' futást-gátoló Jupiteret (Jupiter Stator) hívta segítségül, és a' győzelem után ezen templomot építette a' Palatinus domb' alján. A' Látiumi Jupiter (Jupiter Latiaris) a' Látiumi 47 népek össze-szővetkezésének emlékeztetése tiszteltetik. A' kevély Tarquinius ennek tiszteletére nagy inneplést rendelt, mellyről ezen 47 népecskék' követjei közül ki-ki vitt haza magával az ezen Istennek áldozott bika'-húsból egy darabot. A' győzedelmes Jupiter Temploma (Jupiter victor) azon fogadásnak következtésében épített, mellyet Papius Cursor a' Gallusokon, és Samnitéséken nyert győzedelemé alkalmával tett.

Júnó hasonlóképpen több oltárokat számlál Rómában. Mint Pronuba a' háziaszszonyokat védelmezi, 's mint Cinxia a' férjeknek segíti meny-asszonyaik övét megoldani. Júnó Lucinát a' vajdó asszszonyok hívják segítségül, Júnó Matrona a' házi-gazdászra vigyáz, Júnó Jugu a' házasságot teszi szerencsésé, Júnó Moneta az országnak az ő templomában tartott pénzét oltalmazza. Az Aventinus dombon a' Királyné Júnó temploma (Juno regina) emelkedik-fel, mellybe Camillus Júnó képét Beji városából vitte által.

Mársnak Fő-temploma a' város' kerítésén kívül van. Midőn valamely Hadi-vezér a' hadi-sereghez akar menni, ebben megjelenvén az Istennek dárdáját erősen megrúzza ezen szókkal: "Vigyázz, Mars, néped boldogságára."

A' had-Istenének gyermekei Bellonától sem felejthetettek-el. Ennek számára a' kerítésen kívül a' Carmentalis kapuhoz közel van egy pompás templom építve; ott fogadják a' Senátus az olyan követeket, kiket Rómában fél beereszteni; ott kérik a' győzedelmes Hadi-vezérek a' triumphus' dicsőségét, minthogy míg hadi-vezérségek tart, Rómában nem szabad megjelennek.

Jánusz Itáliának legrégebb esmeretes fejedelme még most is szüntelen tiszteltetik attól a' néptől, mellyet szőlő- és gabona-termesztésre, 's kenyér-sütésre tanított, 's az Istenek' számára oltárokat készíteni oktatott. Ő ennyi jótéteményeiért az Istenek közzé szám-láltatott 's a' jeles innepeken főképpen segítségül hivatlatik. Mint az elmúltaknak, és jö-vendőknak mely eszű vizsgálója, a' müllyennek tartatott, kettős ábrázattal festetik. A' házak' ajtai (januae) különösen neki vagynak szentelve 's az esztendő' első hónapja is róla Jánuszának nevezetik. Templomát, melly a' Forumhoz közel van Romulus építette:

Numa réz kapukat csináltatott rája, mellyek háború idején nyitva állanak. Midőn ezen szokásnak eredeti felől tudakozódtam azt a feleletet kaptam, hogy a templom azzal a kére-
réssel nyitattik-meg, hogy ezen Isten a katonákat hozza vissza a táborból, 's a hábo-
rú-végével azért zárattatik-be, hogy a békeesség, minekutánna ezen templomba mint
menedék helyre vissza-tért, azt többé ne hadja-el.

Ezen fogatlan hódolások nem igen különbek mint azok, mellyek az esméretlen
Istenek számára tételnek. Bizonyos is az, hogy Numa idejétől fogva Jánus temploma
csak egyszer volt bezárva, még pedig az első Punicus háború után.

Lehetetlenséget próbálnék, ha minden templomokat, mellyek a világ pompás vá-
rosát ékesítik le akarnék írni. Élég legyen azt mondanom, hogy semmi fontos történet,
semmi közös szerencsétlenség, semmi rend-kivül való cselekedet nem volt, melly al-
kalmat nem szolgáltatóit volna a pompázás, és Isteni féjelem' e'féle emlékeinek felállít-
ására. Romulus halálakor csak kettő volt; Numa a kitudakozás Jupiterének (Jupiter
Elicius) a Vestának a Hűségnek 'a' t. építetett templomok. Néki köszönik a Rómaiak
Romulus' templomát is ezen fejedelemnek tiszteletére, ki mint Minós az emberekkel tett
jótéteményei által az Istenek között helyet nyert magának.

A tulajdonképpen való templomokon kívül sok olyan épületek is találhatók Rómá-
ban, mellyek valamely alsóbb Istenségnek vagynak szentelve. Ezek szent kápolnáknak ne-
vezetnek (aedes sacrae,)'s bennek az Isteni-tiszteleti szer-tartások öly formán vitetnek
véghz mint a templomokban, de a templomok felszenteltetnek az Agurok által, a
kápolná pedig nem, mellyek amazoktól fekvések', és építések' módjára nézve is különb-
öznek. A templomok t. i. magánosan 's többnyire dombon állanak, vagy legalább úgy
fel vagynak emelve, hogy grádcison kell beléjük menni, a kápolná pedig völgyben is ál-
hatnak 's gyakran házaktól körül vagynak véve.

Az áldozatok' nemei az Istenek' természetéhez képest különböznek. Az égi Istenek-
nek három, a föld-alatiaknak csak két oltárok készítetnek; az elsőnek tömjén és bor, az
utolsóknak tej áldoztatik. Az égi Istenek' számára fejér, és pártalan számú állatokat kell
áldozni, mellyeknek nyaka a levágáskor fel felé csavartatik, 's felülről vágattatik-el, 's
vérek edényekbe vagy az oltárra eresztetik.

A segítségül-hívás senn szóval 's ég felé fordult ábrázattal vitetik véghz. A föld-alatti
vagy alsó-világi Istenek' számára fekete, és páros számú állatok választatnak, mellyeknek
nyakát a föld felé hajtják, 's alutól vágják-el, 's véreket gödörbe eresztik. Ezen áldozat-
nál az imádságot lassú szókkal, 's lesütött szemekkel viszik véghz 's az imádság közben
időről-időre lábakkal a földön topognak, hódolásokat akarván a föld-alatt lakó Istenség-
nek tudtára adni.

A tengeri Isteneknek a parton hol fejér, hol fekete állatokat szokás áldozni 's azok-
nak belső részeit öly meszsze valamint lehet a vízbe vetni; ezen áldozatnál bor is ün-
tek nekik.

A föld Isteneinek oltárjai olyanok mint az égiekéi 's áldozati barmaik fejérek. A le-
vegő Isteneinek csak tömjén bor és méz áldoztatik. Némely Istenek egyikik áldozatot, más-
sok a másikat becsülik nagyobbra; Ceres kiváltképpen hasas-disznót kedvel, minthogy
ezen állat a vetésekben kárt tesz; különös esetekben róka is áldoztatik néki; minthogy

egykor egy róka, melyet egy gyermek elszalasztott, történetből a képeket meggyujtotta. A kakas is igen kedves áldozat az Istenek előtt.

Általában véve a Rómaiak Isteni tisztelete hasonló a Görögökhöz, s ritkán lehet valamely nevezetes különbséget közöttük találni.

Ugy látszik ugyan mintha némely a helyhez alkalmaztatott szokások, s régi csaknem megmagyarázhatatlan hagyományok ezen nép vallására különös bélyeget nyomnának; mindazáltal az eredeti vonások ebben is ugyan azok, melyek a Görögökben vannak, s a Görög ember a Római templomokban a maga hazája Isteneit véli tisztelni, mihelyt az Isteni tisztelet szentségétől el van foglalva s a mellyékes környülményekre nem ügyel. Az Istenek, az áldozatok s a hit ugyan azok, csak a régülák aprólékosabbak; a mi szükségese következzé a jóvendőlés-mesterségnek, mely a Rómaiaknak minden beszédekbe, cselekedetekbe, és szokásokba béhat.

De a nagy veszélyekben, melyek az országot gyakran végső romlással fenyegették, a Rómaiak egy különös Isteni tiszteletből cselekedettel különböztetik-meg magokat, mely Görög-országban példa nélkül való, mely szerint t. i. azt fogadták, hogy minden házi barmaiknak a következő tavasszal leendő szaporodását az Isteneknek fogják áldozni. De ezen rendkívül-való áldozat csak a Senátusnak, és a népnek engedelmével mehet véghez. Az ilyen Tavasz szent tavasznak hivattatik (Ver Sacrum) s az utolsó Fabius Maximus Dictátorsága alatt volt a második Punicus háborúnak szerencsétlen idejében. Az ilyen áldozatoknak gyakori tétele a fenyegető veszedelemnél könnyen még nagyobbat okozhatott, s az Isteneket inkább ingerelhette, mint eszeselhetette volna; mert mi módon lehetne őket az jójótéményeiknek semmivé tévése által tisztelni.

De hát azt a kegyetlen áldozatot milyen névvel nevezzük, mellyel a Rómaiak olyankor vélték az Istenektől fegyvereiknek szerencsét nyerni, midőn megmenekedhetések eránt kétségbe-esetek. Bátorkodjam e néked megmondani hogy Rómának egy piacán a Galuszok közül egy férfi, és egy asszony, s a Görögök közül is egy férfi, és egy asszony mindenek láttára megáldoztattak. Illyen iszonyú áldozat, mely Taarjának vad lakosaihoz illenek, Rómában több ízben is ment véghez; az Róma kezdetétől fogva szokásban volt, ezen Nemzet legszébb virágzásakor is, egy Paulus Aemilius, egy Marcellus idejében is helyet talált, s csak az előtt kevés esztendőkké törtöltetett-el a Senátus által. Mikép vihettek ezen külömben felségés gondolkozású nagy emberek illy utálatos vallásbéli cselekedetet, s a népnek képzelt javára illy undok vétkeket véghez! Így lesznek az emberek a legszentebb dologgal való vissza-élés által az emberiség nevében hohérokka s az Istenek nevében Isten-káromlókká.

S. K. J.

9.

Egy tekintet a' Magyar-oroszági Culturára a' XI-iki Században.

Hogy Magyar-oroszágon már a' 11-dik Században t. nem-csak a' három tenyésztés-és tartás, 's nem-csak a' mezői gazdaság, úgymint, föld-mívelés szántás, vetés, szőlő-plántálás 's a' t. divatban volt; sejdíthetni azt csak azon intézetből is 1) hogy a' Vármegyék katonáinak minden napi zsold helyett élelmekre bizonyos mívelni való földek voltak rendelkezve 's adva; mellyeket mívelni vagy műveltetni nekik kötelességükben állott. Sejdíthetni 2) azon rendelésből, melly szerént a' birtokosok gabonájokból, bérékből, 's harmaikból a' tizedet természetben tartoztak kiadni. Hogy pedig azon kívül —

2. több-féle hasznos és szükséges kézi-mesterségek is divatban voltak 's gyakoroltattak, világos azon régi Ok-levelekből, mellyeknél fogva elsőbb kegyes Királyaink a' Keresztén vallásnak gyarapítására, 's a' nemzeti cultura' elő-mozdítására Monostorokat, Abbátziákat, Praepostságokat állítottak-fel, és azokat királyi módon nem csak fekvő jószágokkal, hanem külömb-külobbféle ingó-bingókkal is megajándékozták; a' honnan az lett, hogy mindenféle fennállhatásokra szükséges dolgokkal bírtak. p. o. a' Péts-Váradinak Batányi-Vármegyében, mellyet Sz. István fundált, 's gazdagon megajándékozott, 110 vintzlécjén, 36. szántóján, 's 12. méhészszen kívül, volt még 1116 szántó-földje; ezek mindössze 41. Falut tettek, mellyek minden termékeikből tizedet adtak az Apátságnak. A' Sz. Anján Tihányi Abbátiajának András Király már egy 34. darabból állott Ménes adhatott 's adott.

Kálmány alatt pedig még jóval fellyebb kellett hágnia a' föld-mívelésnek 's culturának; mert külömben meg nem foghatni, hol vette volna Álmos Herceg azon tamédek sok jószágot és vagyont, mellyel a' Dömösi Prépostságot megajándékozta. Ugyan is az ő adta Ok-level szerént bírt ez a' Klastrom 59 Falut, mellyekben 761. részént Jobbágyok, részént szolgál laktak, bizonyos csapatokra felosztva. Ezen 59 Falu adott esztendőnként a' Klastromnak, a' rendes tizeden kívül 1522. kőből (cubulus) búza lisztet, 4 hizott ökröt, 1522 juhót, 30. kővér ürüt, 50. sertést, 70 ludat, 120 tyukot, 81 kő-sót, 1522. akó sert, 175. akó méh-sert.

A' Királyok 's Hercegek' Ok-leveleiből látni azt is, melly sok-féle mester-emberek találtattak már akkor az Országunk minden részeiben.

Adott Sz. István a' Péts-Várad Apátságnak fazekasokat, molnárokat, arany-műveseket vagy ötvéseket, bodnárokat, tímárokat, écsokat, kovácsokat, kép-faragókat, kenyér, sőt édes csemege-süteket is. A' Sz. Márton-hegyi Apátúrságnak is meg voltak adva többnyire a' most neveztek 's azokon kívül még méh-ser főzők, csizmadiák, 's tímárok is;

az András Kir. Ok-levele szerint egyebek mellett asztalosok is (dolatores); az Almos Hercege szerint esztergályosok (lagenarii) kerek-gyártók, 's szőcsök is (pelliparii) ajándékoztattak.

Hihető hogy timárokat Ásiából hoztak összeink magokkal; mivel ott — a' mint tudva van, a' bőr kikészítés' mestersége előbb ment valami tökéletességre, mint Európában; a' timárok fűin gyenge tapintású fehér bőrt készítettek, mellynek neve magyarul *óho*; innen osztán a' név is a' mesterség is által-ment Német-országba, a' hol hajdan a' timár *óherné* alatt jött, és Nórimberga városában az az útsza, mellyben a' timárok laktak, több mint 450. esztendő óta *Izher-Gassé*-nek írha készítők úttazójoknak hívatik; sőt végre Francia Országba is által-ment es a' mesterség a' Németektől; a' honnat az a' fűin készületű bőrt, mellyet a' Németek 'Alaun-ledernek neveznek, a' Franciaok magyar bőrnek hívják. Lásd: Murr's Journal zur Kunstgesch. und allg. Literat. 5. Th. lap 107. és de la Lande die Kunst das Leder auf ungrische Art zu bereiten. Leipzig. 1767. Cornides Bruchstücke zur Geschichte der Städtisch. Cultur in Ungarn, herausg. v. Engel.

Azok a' sok drága készületű papi és mise-mondó ruhák, 's templombeli ezüst és arany edények 's bútorok, mellyekről az Ok-levelek emlékeznek, mind arra mutatnak azok, hogy abban az időben számosan voltak Hazánkban ezüstséttel, arannyal, 's drága-kövekkel dolgozó *derek* *ívesek*, és hogy sok-féle kézi-mesterség divatjában volt. A' már többször említett Péts-Vársdi Abbátság templomának több papi ruhákon kívül 29 mise-mondó ruhát, 9 Keresztet, 11 Kelyhet, 4 Temjénezőt, 4 Ezüst-kannát, és 6 Gyertya-tartót ajándékozott Sz. István, Úgy a' Székes Fejér-vári pompás templomot is, mellynek falai márványból, oltárai pedig fűin alabastromból készültek, ugyan-csak Sz. István, Isten dicsősége eránt viseltető buzgóságából, sok ezüstséttel, arannyal 's drága kövekkel ékesített ruhákkal, edényekkel 's bútorokkal, és azok között két oly drága püspöki ruhával ajándékozta-meg, mellyen csak az arany 74 márkot, (5920 aranyat) nyomott.

Továbbá említést érdemelnek még itt e' következők —

1. Az a' koronázáskori öltözetek (Paludamentum) a' Magyar Királyoknak, mellyet Gisela Királyné saját kezével tűdzött 's ékesített-fel.

2. Azon gyöngyökkel 's drága kövekkel kirakott arany Crucifix, mellyet a' most nevezett Királyné a' *Bepensburgi* templomnak ajándékozott.

3. Azon arannyal tűdzött három, és drága kövekkel kirakott két mise-mondó ruha, mellyet Magdaléna egy Márton nevű Grófnak Hitvese a' Teatári (Szalában) Monostornak ajándékozott.

4. Az az arányba foglalt drága-kő fűlön-fűggő, és 3t arany nyak-szorító, mellyeket a' nevezett Grófné a' maga leányainak testamentomban hagyott.

Ha már mind ezekben nem csak a' *matéria*' drágaságát, hanem a' *tsinálást* az az, a' mesterséget is — a' mint illik — meggondoljuk, hinnünk kell, hogy már abban az időben jó mester-emberek voltak Hazánkban, és hogy több-féle mesterségek voltak divatban és —

5. Hogy ezen nevezett Grófné a' Szalavári Abbátságának 20 rőf fűin gyolcsot ajándékozott egy Takácsai-eggyütt és végre —

6. Hogy ezen Abbátságának a' Sz. István Ok-levele szerint, a' Királyi Kamarából (vagy talán Fábrikából) 200 rőf fűin posztó adatott a' Papok' ruhászatjokra; arra látszik F. M. O. *Minerva* 3. Ngyel 1827.

mutatni ez is, hogy a' len természetés, fain gyolcs és posató szövés nem volt esmeretlen Hazánkban.

A' Sz. Benedek Rendének, mellynek szorgalma 's érdeme az Ország culturájára, és a' mesterségekre 's tudományokra nézve megbecsülhetetlen, már az időben 15 Abbátziaja volt, mellyek közül mind-egygyik gazdagon meg volt ajándékozva, birtokokkal, földekkel 's egyéb fennállhatásokra szükséges dolgokkal. Az úgy nevezett Vas-hegy tövében fekvő Sz. Benedek Abbátziaja, melly születésére nézve ugyan 2-dik de nem a' leg-gazdagabb, a' fundálásáról szóló Ok-levél szerént, birt a' Klastrom' védelmezésére a' támadható lázadás' idején, 200. szabad embert, lovon szolgálot 156-ot, szekert 's 16 mellett szolgálot 409-et, vinczét 110-et, majort 36-ot, méhészt 12-öt, vas-szolgálatot 20-at, halászt 50-ent, kovácsot 10, bodnárt 6, kép-faragót 12, kenyér-sültöt 9, szakácsot 10, faxekast 8, vargát 6, édes-cseméget-sültöt 5, őtvest 5, ácsot 8, molnárt 3 juhászt 13, lovász-mestert 3, sertés mestert 3, a' vendégek' szolgálatjokra szolgát 3, betegek mellett szolgálot 4, harangozót 5, Fördő-melegítőt 6; és mind ezek 41 Faluban 116 Telken laktak, melly Faluk minden termékeikből a' tizedet a' Klastromnak tartoztak adni.

A' Domsosi Prépostság — a' mint feljebb láttuk, 59 Falut birt, mellyek a' tizeden kívül még egyebet is tartoztak adni, annak felette kötelesek voltak némelly építés 's gazdaságbeli szolgálatokat is tenni a' Klastromnak. Az ott fenn elő-számláltakon kívül tartozott még a' Klastromhoz kerek-gyártó 12, kenyér-sült 6, szakács 6, kapun-álló 5, kép-faragó 2, lovász-mester 2, harangozó 12, szűcs 1, halász 32, halászó hely 5, Erdélyben Telek 30, só szolgálatásra, szőlő 138, major 12, malom 6, eggy 70, darabból állott ménes, eggy 80, darabból állott nyáj-juh, eggy 64 darabból állott csorda, eggy 94 darabból állott nyáj-sertés, 60 kőpú méh, és még 47 szabad ember minden föld birtok nélkül. *Lásd* „Die Geschichten der Ungern, erzöhlet von. Dr. J. A. Fessler Erster Abschnitt des ungr. Reiches 2-tes Jahrhundert. Leipzig 1815. lap. 390, 604 — 689.

Ezek így lévén, ítélje-meg már a' részre nem hajló Olvasó, há van é igazok azon Tót Tudósoknak, a' kik azt tartják 's állítják, hogy a' Magyarok minden mesterség esmeret nélkül jöttek-ki Ásiából Pannóniába; és hogy ők még a' föld-mívelést, szántást-vetését is csak itt, és pedig a' Tótoktól tanulták-meg. Hiszen a' földmívelés általjában, 's nevezetesen a' szántás-vetés Ásiában kezdődött, és ott terjedett-el, 's jött legelsőben is gyakorlásba, 's onnan ment osztán idővel, a' világ más részeibe is által az Ásiából kívándorlott nemzetekkel 's népekkel egygyütt. 'S hát nem volt é a' Magyarok Ásiában oly sok Századok alatt, ott laktában annyi-féle hatalmas nemzetek közt forogván, 's velek esmeretességbe jövéen, elég alkalmatossága föld-mívelést, szántást-vetését, 's némelly ott-gyakorlott szükséges marterségeket látni, tapasztalni 's tanuini, ha bár maga ott, nem szorúlván rá, nem gyakorlotta is? Hol van 's ki az a' Tót Tudós, a' ki ezekre eggy, meggyőző okokkal jól meg támogatott *Nemmel* tudna felelni? Szeretné tudni Beregszász Vég-Ardóban

E. Nagy Pál.

10.

A' MŰVÉSZSÉG' BARÁTJAIHOZ.

I. *Magyar Pantheon. Az 1825. 1826. 1827. Pozsonyban tartott Ország-gyűlés' emlékezetére.* Résszént kiadta Ponori Theuresok József, Magyar-országi és Erdélyi híes Ügyész.

II. *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern.* Von Aloys Freyherrn von Mednyánszky. Mit zwölf Ansichten. Pest, im Verlage bey Conrad Adolph Hartleben. 1826. gedruckt bey Ant. Strauss. 123 lap. 4.

III. *Zweyhundert vier und sechzig Donau-Ansichten nach dem Laufe des Donaustromes von seinem Ursprunge bis zu seinem Ausflusse in das schwarze Meer. Sammt einer Donaukarte.* Herausgegeben von Adolph Kunike, Historienmaler und Inhaber eines lithographischen Institutes. Begleitet mit einer topographisch-historisch-athnographisch-pittoresken Beschreibung von Dr. Georg Carl Borromäus Romy, emeritürtem Professor der classischen Literatur, der Philosophie und der historischen Wissenschaften, Mitglied der k. k. Societät der Wissenschaften zu Prag, der k. k. Landwirthschaftsgesellschaften zu Wien, Prag, Brünn, Klagenfurt, der königl. grossbrit. Societät der Wissenschaften zu Göttingen, der kön. preuss. Academie der nützlichen Wissenschaften und Künste zu Erfurt, u. s. w. Wien, bei Leop. Grund, 1826. — Atlas formában, kiterített egész lyben, minden lapra három szlop 42 ilyen lap.

Nro I. — E' profil-arczokat igen nagy gonddal és igen nagy szerencsével rajzolták, metszette is Báró Lütgendorf Ferdinánd. Nem azon törekedett, hogy a' fejnek az idealizálás által több nemességet 's kedvességet adjon, a' mit az első rendű Művészek mindég tesznek; hanem hogy ezen historiai tekintelben nevezetes arczokat a' szerint adhassa, a' hogyan őket a' tükör kapja-fel; 's a' ki azon gondra tekint, mellyel Lütgendorf mindenikének nézését, haját, ruháját, álmélkodást érdemlő külömbözésekben adja, érzeni fogja, hogy az arczok tellyesen elvagnak találva; 's így Lütgendorf, 's Ponori, ki őket tanácsolgatta, a' most és később élőknek szives köszöneteket érdemlik. Az arcz magán hordja a' mit az emberről mondhatni, 's gyakrabban mint a' figyelmetlen gondolná; 's ezen állításnak való voltát hány fő bizonyítja itt! ide étvén némelly kép mellett még a' haj-fésülést, öltözetet, és kéz-írást; mert a' lelkes Kiadó a' képek alá kinek-kinek többi

don kéz-írás szerint metszeté-fel neveiket. Ki nem ismér péld. a 'Kajdaci', a 'Bittó', a 'nagy csánban gyönyörködő Szallopek', a 'Császár' lelkéikre? 's mely jelentő vonás péld. a 'Bittó' arczában az alsó rész, a 'száját' addig, a 'hol tokját elfogja a ruha. — A 'Jelentéstevő' Gyűjteménye ezeknek képeiből áll: 1. Asztalos Pál, Máramarosi; 2. Bezeredy Ignác; Győri; 3. Bitto Albert, Aradi; 4. Brogyányi Gábor, Trencsényi; 5. Császár Sándor, Temesi; 6. Döry Vincze, Tolnai; 7. Fascho József, Aradi; 8. Földváry Ferencz, Hevesi; 9. Hegedűs Pál, Verőcei; 10. Kajdaci Antal; Baranyai; 11. Maithényi Antal, Honti; 12. Mihanovics Antal, Fiumei; 13. Miskolczi István, Bihari; 14. Gróf de la Motte Károly, Gömöri; 15. Nedeczky Ferencz, Tolnai; 16. Osegovics István, Dalmát, Horvát és Tót-oroszági; 17. Oláh Mihály Hajdú-vidéki; 18. Palóczy László, Borsodi; 19. Pázmándy Dienes, Komáromi; 20. Rohoncz János, Veszprémi; 21. Szallopek János Udvarnok és Consil, Verőcei; 22. Szerencsényi István, Ungvári; 23. Szainyey László, Sárosi; 24. Sombory Imre, Bihari; 25. Szmracsányi János, Arvai; 26. Takács Gáspár, Pozsonyi; 27. Torkos Mihály, Mozsonyi; 28. Zmeskal Jób, Arvai; 29. Ifjabb Báro Vécsey Miklós, Szathmári; 30. Végh Ignác, Fejér-Vármegyei követsék. — Mindenik kép mellé vagyon téve két lapnyi nyomtatvány, 's az bennünket a 'személy' Élet-írásával gazdagít. Egy képnél ára ezüstben harmincz xr, papiros pénzben hetven-öt és fél. — Nem ezen Gyűjteményben, hanem külön, 's nagyobb formában, 's köre metszve, jelent-meg a 'Gróf Rétsházy István Excell. és a 'Sopronyi második Követ Felső-Büki Nagy Pál Úré, a 'mit itt azoknak kedvéként jelentünk, a 'kik e' nemben gyűjtögetnek, az illy gond' becsét értik. Bár az érdemes Kisád sokaknak pártfogásokkal dicsekedhetnek, 's azoknak képeiket is adhatná, kik elmaradtak.

Nro II.— A 'Festői Útazást a 'Vág-vízén kerélykedve pillantja-meg minden Magyar, Gyönyörűnek a 'rajzolatok, kívánt azon nyomtatványokban, mellyek színelve vagynak; igen szép: a 'rajzolatokhoz illő a 'Typographus' munkája; és nem árvend e minden Olvasó, hogy a 'textust hozzá a 'tudományai, 's lelke és nemes szíve által köztünk annyira tiszteltes Báro Mednyánszky Aloys dolgozta? 's úgy dolgozta, hogy ne a 'Munka láttassék a 'Rajzolatok' kedvéért készölve lenni, hanem azért ezek. A 'textus nem csak a 'holt természetet festi előttünk, hanem mind azon nevezetesbb történeteket, mellyeknek emlékezőt e' varázs völgyön lebeg. A 'táblákat a 'Bécsi Művész-Akadémianak Professora, a 'megholt Fischer, dolgozta, kinek ügyessége közönségesen meg van ismerve, és itt is kívánja símelködésünket, mint azon olajban festett két táblában, mellyet 1800 körül Báro Orszay László Kamarai Al-Elő-Ülé' számára dolgozott; az első az 'Orszay-képf' egyik part-táját adja, a 'másika Pestnek és Budának tornyait, a 'mint azok a 'nyári meleg' estveli gőzéből kiemelnek.

A 'Könyv' cím-lapja előtt áll Váralja, Thuróc Várm. egygyike a 'legbájosbb táblának. Jobbra emelkedik a 'kősziklás oldalú, és kékellő fenyők által elborított hegy, mellyek orrán a 'lévegőben lebeg a 'még nem minden részeiben elhagyott Vár, 's annak alatta fekszik a 'Helység a 'maga Klostromával, a 'Vág' bal szélén. Ezzel áll-ellenf' nyúl be egy föld-nyelv, 's nyesett topolysájnak képe játszik a 'víz' tükörében. A 'kép' fene-

kében egy bokros, erdős szigetcské, 's ez megett egy viola-szín hegy, és legtávol-lyabb egy rózsaszajnnal előntött rengeteg. A' lég estvelgyést mutat; a' kép' elején pedig egy Sáfányos vezeti portékákkal megrakott lovát, míg neki egy itt-lakos az útát mutatja.

2. Hradek, Liptóban; lapályon, de hegyek között, a' Morgensterni Visner Ferenax' szorgalmának 's lelkének örök tropéuma. — 3. Rosenberg, igen kies tábla. A' Vág a' képek elejét egészen elfogta, 's játszik a' hegy', a' liget', a' város', és a' felhők megé rejtett nap' sugárainak színeivel. 4. Krpelán. Gyönyörű éj-tábla. A' hold telyes karimá-jában a' hegyként elvonult felhő felett, 's rezeg a' tengerré vált Vág' habjain. Elöl a' szállakat-hajtó. Tötek-tüzet raktak, 's ennek fényében a' szőlők 's a' körüljők forgók veres színt vettek magokra. 5. Margita, szők és vad vidék. 6. Óvár. Meredek szikla, 's annak tetején a' rom, a' gyalog-fenyő bokrai között. Túl rajta viola színbe csapkodó renge-teg-oldalak. 7. Illava, Mező-város Trencsény Várm., három tornyával 's a' Gróf Kö-nigscech' familia' Kastélyával. Túl a' helyen varázs-gőzben emelkedik egy vakmerően költ hegy, és még egy másik, melyet a' szem a' felhők' bitorában sejtetget. Elöl, a' Vág' jobb szélén veres zászlójakat lebegtetik a' fehér felső és kék alsó ruhájú búcsú-tá-jarok. A' Vág vissza-adja a' lég' és a' hálszélén emelkedő domb' világos és tiszta színeit. 8. Sztracsénnek Vára; egy pusztá szírt-hegyen, elrémíti a' szemet, 's megette bal kéz-re két egy hóval elfedett Schweitsi-hegy. A' felhő új hóval fenyegeti a' vidéket. 9. Ha Sztracsén rettegést vete a' néző' lelkébe, Becakó abba nyugalmat önt, és álmétködsít. Szelid téren fekszik a' hosszan elnyúlt 's gyümölcs-fái között elrejtett Falu, de innen két-ki egy lapos tetejű, 's perpendiculumból balnak dűlni indult meredek és felőlről alá-repedezett iszonyú szikla, de a' mellynek tetejét a' Vár' romjai egészen ellepék. Mint írt a' játszó Természet, hatóbb képet a' magát kimerítő mesterség sem tudna alkotni. Elöl kérdőz fejez marhák a' Vág' dombos szélén. 10. Luka, a' Sándor' ház Kastélyával egy nem közel fekvő domb' oldalán. Fischer gyönyörű egyszerűséggel ülteté-be hol sárgá-ba, hol veresbe, hol barnába csapó bokraival a' viz' jobb széléit. Az estve' párása meleg. A' kép' jobbján szarvas marha legel két terepély tölgy' árnyékában, 's a' Vág minden szí-neit ellopta a' szírványoknak. 11. A' Póstyáni Erdők. Pusztá lapály; de a' lelkés Mí-vész elzetet önté bele. Ott lábon áll a' vízbe bemenő, 's ott elálllyedi hid; onnan kétél megen a' másik szélig, melly a' hidast hozza. A' Vágon hat szél, 's ennek mindkét végén egy-egy evező legény. 12. Szered, Posony Várm. Végig a' képen a' kar-fás hid, ti-zen-öt lábszával, 's a' kertek' lombjai között csak a' templom' tornya, és egy négy-szögű széles bástya áll. Innen a' hidon Salétrom-főzők' lakásai. A' kép' elején a' szál, az úta-zó' kocsjával. A' képeket metszette Schlotterbeck, 's a' Könyvnek egybe-kötött példánya, a' 12 színekben nyomtatott képekkel, házz for. árúlatik papírosban. Bár minél több ve-vő: szajpon, mind hisztoriai mind artístai érdeme miatt, 's a' melly atyák' gyermekei raj-zolgatnak, 's gouache nemben, ezeknek nem adhatnak méltóbb példányt.

Nro III. — A' ki a' Kunike' munkáját látja-meg, elálmélikodik a' szerencsésen végre-hajtott gondolat' természetességén — a' Rajna' mellékétől a' Fekete-tengerig! — A' Pome-

rániai születésű Bécsi lakos a' nagy út' megtételére, Donauschingentől Belgrádig Alt Jakab, onnan a' Tengerig Ermény Lajos Urakat kötelezte-le; 's ezek a' tárgyakat portréi hűséggel rajzolták; a' staffirozás' figurájának megválasztásukban pedig az forga szemek előtt, hogy a' kép a' maga Nézőjít a' hely' lakosainak ruházatjaival és foglalatosságokkal is megismértesse. Így látni az Esztergomi, most még csak félig épült Érseki Templom és még épülni sem kezdő Érseki-lak előtt egy innepi ruhájába öltözött Magyar ifjat és egy épen úgy öltözött Asszonyt, 's közel hozzájuk egy kert-mívest, kerek kalapjával 's vászon ruhájában. De a' magyar inak nincsenek a' szerint eltágitva mint ezen ifjú lötyögő térdei gondolatják, 's a' kert-míves tisztelkedve mégyen-el ugyan az Uraságok mellett, de nem lesüllyedt és felpillantani nem is merő tekintettel, mint az Algíriai martalék. A' Magyaroknak vigaságai nem nagyok, de viszont ő. terheit is vig bánat közt viseli.

A' Duna a' Magyar földre is hoz áldást és átkokat, 's így a' Kunike' társai a' mi vidékinket is rajzolták. Imhol azok: a' Dévényi Vár' romjai 2 tábl., Pozsony 2, Komárom 4, Neszmély 1, Karva 1, Moci, Süttő 1, Esztergom 1, Temploma és az Érseki lak 2, Vízsegrád 3, Vác 1, Ó-Budá 1, a' Margit-szigete 1, Buda-és Pest 1, Kis-Máriaczell 1, ismét Pest 1, Hanzsabég 1, Ercsény 1, Pentele 1, Apostagh 1, Duná-Vecse 1, Paks 1, Tolna 1, Mohács 1, Erdőd 1, Dálya 1, Vukovár 1, Opatovác 1, Saringrád 1, Ilk 1, Nestin 1, Rakovác 1, Cserevics 1, Begest 1, Kamanicz 2, Pétervárad 3, Uj-vidék 1, Karlovicz 1, Zimony 1, Pancsova 1, a' Buziási Klastrom 1, Ujpalánka 1, a' Néra ömlése a' Dunába 1, Boscsána 1, Uj-Moldva 1, az Uj-Moldva környéke 1, Babakaj 1, Lúpko 1.

A' magyarzó textus' dolgozására Dr. Romy György Károly Úr kérttetett-meg, 's jobb kezekbe az nem juthatott, mind azért, mert ezen tudós és szertelen munkásságú hazánk-fija, ki Magyar-országnak Történeteit is dolgozta (a' munka még kéz-írásban áll) erre elő-adásának eleven és kedves volta által is tellyesen el vagyon készítve, mind különösen azért is, mert a' megírandó útnak nagy részét, Német-országban kezdve Belgrádig (hol volt, 's az Európai kimiveltéssel nem egészen ismérőtten Basánál ebédelt) látta. Minden hely' artikulussában felleli az Utazó a' mit, ott elmenvén és a' helyet megjárván, látni óhajthat. Egy exemplár' ára 260 fl. ezüstben; de a' ki azt magától kívánja Kunike Úrtól (Bécsben a' József-városi Glacin Nro 44) a' summának egy harmad-részét ajándékal kapja, és így 173 forinton ezüstben.

A' textus sűrűen van nyomtatva, német betűkkel, egy ivre csak két lapot vévén: úgy hogy, negyed-rétben is nyomtatva, tizen-kétszer lehetett volna vastagabb mint itt. Mi kik előtt az kiterítve áll, bizonyosokká tesszük azokat, kik azt megvenni óhajtják, hogy várokozások nem megcsalva, hanem gazdagon felül-múlva lesa'.

Kazinczy Ferencz.

I I.

GRÓF KORNIS MIHÁLYHOZ.
1821.

Hijába omlanak, barátom, könnyeid;
 Atyád nem hozhatják vissza nyögéseid.
 Ércz sarkai a' vad Halál' kapujának
 Soha nem nyílnak meg halandó' jajának.
 A' vadnak ebből áll egész felelete:
 „A' ki lett, ide jut; Zeűsznek ez végzete.”

Tűrd a' mit tűrni kell; 's feljen' fájdalomában
 Lelked vigasztalást 's erőt önmagában.
 A' mi elmúlt, tekintsd örökre elmúltnak;
 Így kiált a' Szűkség 's az Ész a' búsúltnak.
 Jó, de mig elfásúlsz, áldd a' Természetet,
 Hogy b' szenvedőnek lágy sirást engedett.

Élt már Prometheusznak agyagból gyúrt mive;
 De csak verni tudott, nem érzeni szive.
 Homlokát illette Pallász világával,
 Kűprisz, a' szép, keblét rózsáló ujjával;
 'S im a' buta agyag lát, eszmél, és ítél,
 Sohajt, szeret, gyűlöl, vágy, utál, fél, remél.
 Igazán emberre csak az által leve,
 A' mit e' keletől ajándékul veve:
 Észet, melly oltogassa a' Szív' vad égésit,
 Érzést, melly fenyítse az Ész' tévedésit.

Tedd te is, bár nehéz, a' mire intenek,
 'S midőn fájdalmaid el-el-süllyesztenek,
 'S az Ész veszetésed' nagy voltát rajzolja,
 'S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja;
 Képd a' szívtől, mit sug egy homályos szent hit,
 'S derítsd-fel elmédnek komoly képzelményit;
 Csald-meg szemed', 's tagadd, a' mit az tisztán lát,
 Hajlass barátodnak ha fogadni szavát.

Mondd, hogy atyád még él, mert még él szívednek,
 'S vége az halálban nincsen az életnek.
 Mondd, az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
 Hol porond-hajlékát a lélek leteszi.
 A' mit egy szép álom feste Scipiónak,
 'S Plátó 's Virgil költött, nézzd te is valónak;
 'S meglátod a Szív csudát, 's igen nagy csudát tész'
 És hogy az nem rosszabb birtokunk mint az Ész*).

Úgy van; még él atyád, barátja lelkednek,
 Körülötted lebeg, 's tanúja tetteidnek.
 Lát midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól eredtél,
 Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél;
 'S bár Teleki Károly volt anyádnak atyja,
 Nevedet csak véreid' fénye ragyogtatja;
 Nem az ön-magadé! Lát, 's örül sorsának,
 Hogy illy fiat ada házának 's honjának.
 Sírj, 's ha barátodnak intését tűrheted,
 Szeressd a' ragyogást, 's valljad hogy szereted.
 Így sirt, 's nem titkolá nagy szíve' sirását,
 Ki a' Marathoni Vezér' ragyogását,
 'S a' ragyogást csak a' tettért irigylette,
 'S később élte 's veszté által érdemlette.

Két út viszen oda, a' hova szíved vágy;
 Ne nézz csak vakító példát; nézzd, ez mit hágy.
 Homály is adhat fényt, és a' házi élet,
 Ha érdemek védik és a' köz ítélet.
 Feledve lesznek majd hazánk' sok Nagyjai;
 Ném soha Festerics, soha nem Ráday.

Néked osztály-részül az a' fényes juta,
 Mellyen sok rosz' kényén, sok jó vészszel futá,
 Járd, de a' Szirenek ellen óvd füledet,
 Ne tagadd-meg sóha csillámért tiszteted.
 Haladj-elő, 's borits homályba másokat,
 Nyugtod mütja-felül hármás' halálokat.
 De bukj is, ha hagyja szíved' szent érzése.
 Atyádnak, kit siratsz, erre hí intése.

KAZINCZY FERENCZ.

*) Lásd Czuczorszáknak szép és példás életrajzát a' Gondviselőtől, a' Tudom. Gyűjtem. 1827. Kötet VII. lap. 5.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Kilenczedik Füzet. 1827. Szeptember 1827.

12.

Gáspár Süllyedése *).

Térj-vissza a' hajdan-kor' bús-óráihoz, te borzaszaton haladó Emlékezet! 's intsd-elő a' feledés' sötét homályiba temetett honni veszélyeket! kétkedő érzéssel vegyes édes vonzódással bájjold-vissza a' kérielhetetlen halálnak hajdan szét-szört vad-pillantásait, midőn a' Hős, jel-szavára a' Hazának, villám-fegyverét felvédé, 's midőn előtte leg-szentebb volt a' Hon!

Bú alkony lebegett a' Haza' egén, midőn IV-dik Béla Magyar-Király, a' Sajó vizé-
hez szállított hadait, véres üdöklésre rendelé.

Valkó, a' kiellenben épült vára tornáczain Kún Gáspár ifjú Barátjával, legdicsebb hazafői érzéstől lelkesítelve, köz-túrést fogadott; 's a' jelen-álló veszély' hírére, kezet nyújtva egymásnak, néstek-le a' még akkor nem fájdalomz Mohi téreire.

„Fegyverre Gáspár! mondá fojtott hangon Valkó, a' Haza-int, lá'sd jó Fejedel-münk, majd halálnak átkozza a' rest Hazáfit. Irigy vissza-vonás' lelke gyújtá a' tüzet; lobbol ég az, 's csak Nemes-vér párologhat annak eloltásában.”

„Megyek. — Felel Gáspár. — Ó engedj egy titkot atyai kebledbe Szentem! Csú-pán egy két pillantat teremti boldoggá a' halandót; 's azontúl sötét bizonytalanság fá-tyolozza sorsunk' érájít. Boldogan folytak-le napjaim, az istenesült szerelem légy ömlede-

*) E' hely fekszik, Borsod Vármegyének Egri Járásában elhelyezett Kis-Győr Csermelyi Helység' határában, az egy neve-
sett Valkó vára mellett.

zésein váradban. Ilka' a' Te Leányod' erő-hatalma, hódítva csapott felém, visszazonozott tiszta szerelme alkota baj-társoddá engemet. Add nekem őt' a' kedvest, 's Hazám véres oltáránál vivom-meg érte adósságomat".

Hős-tűz', 's meleg érzés' egymással küzdő érzelme között, szorítá kebléhez Gáspár eljegyzett Ilkáját, 's villámként nyargaltak kised, de lelkes csoportokkal a' Sajó' 's a' kimulhatás' tére felé. Gáspár' egész valója Ilkáján lebegett; 's csak emlékezetére is ezer halált szórt fegyvere; a' szép Ilka pedig, az elválás' bánatiba merítve, a' viszonzítás' boldog pillantataért esdék.

Haj! de ritkán van hiány nélkül az élet. Gáspárt 's Ilkát zordon pályára várta a' jövendő, mellyet most a' boldogtalanok, mint reményeik' valóságának vég-pontját, olly esdekelve óhajtottak.

Nem a' berohanó Tatár-sereg, 's nem is győző fegyvere ásott sírt a' Magyar-hazának, hanem a' Kún, és Magyar-ellenkezesek. IV-dik Bélát részre-hajlónak hitték a' Magyarok, Kúnok foglalák-el ezeknek áldottabb téreit, 's javait; 's e' részbeli panaszoknak Birája nem volt. A' Magyar' szokott hűsége, lankadt kőtelességgé vált; 's Dienes Nádor szemének ok nélkül történt kitolatatása, 's több fő Magyar-Úrnak halálos üldöztetése miatt, a' Királyt utálattal tekinték.

Hol félszeg czélatokon alapúl a' meghasonlás, megosztva áll ott a' köz-ügy' szentsége; lassanként szét-bomlik az egész, 's áldozattá válik.

A' véres áldozatnak így lobogott lángja, a' Mohi-pusztá' legázoltatott térein. Őseink, véres ajakkal húltak a' porba; 's a' Nemzet' virága, disse, halomba rogyott. A' veszély' nagysága férjfiúi karokat kívánt; 's Gáspárnak Kún-voltát elfelejteté hős-lelke. Valkónak, csak a' Béla' táborában jutott az eszébe; 's meghorradva a' Haza-árulók' csemetéjétől, épösen taszítá-el Gáspárt barátsága elől; 's e' részbeli eltökéltét, azonnal tudtára adatá Ilkának. A' megvetett Gáspár, itt a' köz-élet' szűk határaiba vonúlva, kárhóztatá a' gondatlan Kúnokat, kik különzésekkel a' romlást siettették; 's nemes meggyőződéssel csatlá magát a' hív magyarokhoz.

Behozák végre, 1241-ikben, Borsod Vármegyében fekvő Mohi *) Helység' síkjára, Kuthen vezérök' meggyilkoltatása' megboszszulása' tekintetiből a' Kúnok, az iszonyú számú-Tatár-sereget. Bathus volt ennek Vezére. Boldog földje' hantjaiért, eiszánással küzde itt a' Magyar, 's a' szerencsétlen ütközet'-bomlása között a' Tatár-csoporttól körül-velt Valkót, öröm-érzéssel szabadítá-ki Gáspár éppen akkor, midőn Bulzó Csanádi Püspök, a' Tatárok által felkonczoltatott. Valkó csak kevesed magával menekedhetett-meg. Béla a' meghasonlás' gondatlansága által megverettetve, Pestnek élébb 's utóbb Dalmatiának futott. Gáspárt rab-szifra fűzé a' Tatár; 's bár életet ajándékozott Ő szabadsága' kockáztatásával. Valkónak, ennek első lélekzete is háládatlansággá vált; 's Gáspárra, mint Kún-fajtátsá utállattal emlékezett.

*) Mohi Helység végei pusztára jutott. Feldől Templomának omladoái, még is láthatók. Úgynevezik: nem igen messze, a' Szent István-kőnél.

Szomorú csörgése Gáspár rab-lánczainak, nem hallott Valkó várág. E' lett a' hőszerelem' hő-lelek' jó-tét jutalma: 's alkalom volt arra: hogy legszebb reményeit szét-zúzza. Cseleit, a' Valkó' fegyver-hordozóját, rég' megszébzé Ilka' kelleme: 's könnyenjutni e' mellett a' szép szűz után Valkó' birtokához, oly gondolattá vált benne: hogy ő Ilkának egy szomorú elandalodásában, a' Vár-erdő-mezején *) titkos gerjedelmeit megvallá. Néma hideg tekintet visszazonozá Cseilem' érzését; 's a' most képzet eleibe tűnt Gáspárja, könnyet sejtolt a' Szűz' szeméből. Ilkának kellemei hervadozni kezdének. Marokkal dől a' bú virágkorán, 's a' virrasztott éjnek csendes óráiban, hő-vágygyal sohajta Gáspár' nevét. E' történet' súlya, forrón szeretett egyetlen Leánya miatt, egészen megzavará Valkót. Viszsa-óhajta, ha bár a' sír' gürűngyei közül is Gáspárt, a' megütált Kúnt; 's Cselei is, bánattal szánléd fedelni megvettetését.

Hosszas szenvedései után a' Mindenható, újat módot nyitott arra: hogy Gáspár is, a' Hazában végtelenül elterült Tatárság közül megszökhetett. A' sorsnak kedvezése úgy rendelé: hogy Gáspár, több bujdoslása után Valkó' vára' táján bukkant-ki: kétes érzések szorongaták őtet most. Valkóban kemény Biráját képzelé; de ellent nem álhatott az indulatnak; vakmerő leve, 's csak imádott Ilkája láng-ölelései között, fejték-ki majd borújikközül. Épen Ilkától lett megvettetése miatt bosszút-forralva járt, akkor e' vidéken Cselei. A' Tatár-köntösbe burkolt fegyvertelen Gáspár felett, már lebege a' halál, de szólása távoztatá-ei Cseleinek halálos csapását. A' két vetélkedő, mint egymás előtt idegen, béke-érzéssel lépett-fel a' vára: Ilkának öröm sikoltása előrűlá személyét, Valkó és Cselei előtt. Valkóban győzött a' hála-érzés: 's megengesztelt lélekkel áldá-meg Gyermekei' tiszta szerelmét, melyet az egybe-kelés, oly boldoggá látszatoit tenni.

Megelégedés' öröm-angyala lebegett már Valkó' vára felett, midőn az irigy Cselei eltűnt. Ilka gyanús sejtéssel vevé a' hírt; 's az idő megmutatta hogy gyanúja nem volt helytelen. Nem sokára Gáspár, ki saáguldoit kevesed-magával, a' Magyar-honnak tűzzel lángal kipusztított vidékeire, a' marczona Tatárok' fekvését kémleni, 's e' foglalatoságában ei is maradt. Cselei, több Magyarral, utóbb, Valkó' várába érkezett vissza; 's Valkóban feleleveníté a' hamis gyanú' hamvadozó saikrájít. Nyugtalan érzéssel járt Ilka' Atyja a' sánczokon; 's a' szívében gyökezni kezdé gyanút, Cseleinek benyomást okozó zűz-sűrés, 's Gáspár föld' álnokul állított Kún-hite, 's a' Tatárokkal kötött titkos szövetsége annál jobban erősítélte.

Egy ily komor pillanatban, hadi lárma esik. A' véletlen esetre ki-ki fegyvert ragadott; 's Cselei megréműlve, Valkó' osztályába törtet. „Itt az ellenség monda ő, az átkozott Kún Gáspár vezeti a' Tatárt. Ilka alétan rogyik e' szókra le, Valkó, egy fájdalmas tekintet tön Leányára, dühödten a' sánczra fut; 's harssány hangon kiáltá: hogy még a' poklokot is dúlnák őszve vitézei.

Rettenetes! A' kő-szírtok alatt elterült Tatárság-előtt jó-lával, Gáspár már a' meredeken mint út-mutató gyalog járt; bosszú-lángal pillantá-meg őtet Valkó; 's bójának hártalan hatalmától besztönöztetve, a' sánczon állttában, a' szerencsétlen Gáspár' mejjét átkok között nyíllal szegesz-álta. Méltatlan elhúnyának vég-fohászai között rohant, az

*) Így nevezték egy hely, Valkó vára mellett.

alatta folyó patakba Gáspár, 's elsüllyedve az iszapban találá-fel sírját. Érdem közt hűny-mél, ha bár megalázott soroban is: dicsőség!

Gyözött a vad-kény. Tűz-láng' sistergési alatt hamvsd't-összesse Valkó várának dí-sze, 's ékessége; 's a szállongó szikrák' világánál haladott egy ál-úton a Várából kibúj-dosott Valkó, 's Társai, 's a bánatos szívű Ilka is követője lett Atyja' bal sorsának, ki minden a' veszély okának tartott. — Szikla-üregbe ütének tanyát a' Nyomorútlak: hogy a' Tatár-fogság előtt magokat elrejtessék. Sorsosává lett Cselei is Valkónak, ki még most sem feledé Ilkát; 's titkon emészto méreggel bámúlá gyakran, ennek a' bal-sorsban is, orsó áthatatosságát, 's békéveltűré, a' Gáspár' kímül'tta' említésével történt gyilkoltatásait.

Rettegés között haladtak a' napok a' vadonban. Az iszonyú tett, közeledik bünteté-séhez: Éppen, fát hordott Cselei a' barlangba; 's néhány bújdosó Magyar' érkezésén szár-mazott örömet készült megvívni Valkónak. A' szirt' élen gondatlanul tett lépése, elhi-báztatá vele a' mérték-írányt; 's hanyat homlok hanyatlott alá a' szirtől. Csörögve tör-edetek a' Gonosznak csontjai össze a' sziklák' ormain; 's szótalan adá-ki pártos lelkét.

A' véletlen esetet csend követé: Utóbb felszóllat egy a' többek közül. „Valkó! — így szóló ő — átkozd-meg e' dög-testet; igen is ő, ő volt az” —

„Halljuk halljuk!” felkiáltának most többen is; 's amaz folytatá beszédét. „Tatár-fo-goly voltam én. Egy-izben Cselei a' Táborba jön, 's titkos fekvésű Várad vidékeiről tu-dósítá a' Tatár-vezért, 's azon esetre, ha Várad szét dulatik, Gáspár által, — a' mint ha-uzda — tőle elrablott Kedvesét, kérte magának díjál adattatni; 's egyszer-smind a' helyet is kijegyzé, melyen Gáspár, a' Tatárokat v'isgálná. Ő utánna — mondá — könnyen eljut-hattok, a' rejtekben lévő várhoz; 's azon tájról lévő rabjaid igazolhatják állításomat. Reám, 's több szerencsédlen társamra esék a' talmácsolás' sorsa. Az élet' szerelmé erőt vett rajtunk: 's kivont fegyverek között kelle vallást tenni szavai felől. Ekkor Cselei, néhányad magával szabadon bocsájtattot.”

A' Magyar' beszédére köny-özön borítá Ilka' szeméit, Valkó hűledzve támaszkodott kardjára; a' hív Bekény pedig Kún Gáspárnak szolgálja, Társának így folytatá szavait:

„A' mint mi — emlékezhetsz reá — szegény Urammal Gáspárral, a' nyílásokon leér-tünk, a' táj' pusztá és csendes volta miatt, úgy tetszett; mintha a' Tatár már elment-voina. Elbátunkban a' hegyekről lefelé, Mátyus' földének *) tartánk; hol a' nélkül: hogy észre-vennénk, körül-vétettünk. A' Temérdeknek nem valse örök megfelelni; 's a' küzde-s között, Gáspár és én, néhány Baj-társunkat kivágtuk. „Bekény! jobbra haladj! — Szólla hozzám szegény Uram, — majd így tán a' Tatárság megoszolván, a' kergetésben elvétí a' vár útát: 's adj hírt hálalehet kedvesimnek hamarabb.” De én elbódulásomban másfelé-tér-vén, csak akkor juthattam a' vár' kilátásához, midőn szegény boldogult jó Uram, — bizo-nyosan a' Tatárok által keresztül lövetve, hempelygett a' meredekről alá; 's hozzád e' sze-rínt már nem törekedhetvén, a' vadonba vontam magamat. A' Tatár-csorda felprédál-

*) Ezred Vármegyében fekvő Szirma Helysége' második-öldjei végén lévő tér, — hol most a' gyepen az Uraság' Tisztjének háza a' Mátyus' földjéről magocsos áll — Mátyus földjeinek nevezetűk. a' Mőhírdő most már Műhi pályáról — mintegy 1 1/2 órányira — az előző-nevezetűvel járatatlan 's melibetetlen tájék volt-a' nézőnek mint.

ván Váradot, Uramnak testét néhány gallyal takarám-be; 's az olta szerbe bolygók a' kietlenben, 's hála az Úr nevének, hogy feltalálhattalak.

Az érzés' iszonyú hőhérlási között, tántorgott most vissza Valkó. Gyilkos én! én űltem-meg Gáspárt, Vojemet, az ártatlant!!!

Atyám te! felsikoltott Ilka; 's kedves Gáspárja' nevének szíves említésével, száz lelke is kiszakadt belőle.

A' legkeservesebb inségekkel küzdött árva Haza végre, megpihent IV-dik Béla' vissza-jöttével. Valkó lelki-ösmérete' mardosási között, épületlenül hagyá-el a' Kedvesei str-jává vált vár-omladékot, Bekénynek pedig ott nagy darab erdős vidéket ajándékozta, melyet máig is Bekény-gallyának nevez a' Nép, mint szinte Gáspár' sírhalmát is, Gáspár' síllyedésének.

Valkó' vára, gyász-omladék most. Csak nevé' tartá-fel az emlékezet.

Debreceni BÁSÁNY BERTALAN.

13.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Nyolczadik Levél. Polykletus Theophaneshez, a' második Archonhoz.

A' Papi-rend. — Külömbféle Papi-egyesületek. — Fő-papok. 's a' t.

Valamint a' Rómák Intézet' szómát bevették, úgy azoknak szolgáló is megszaporodtak. Rómában a' papokat úgy lehet nézni mint egy nevezetes felekezete'ta' polgári-társaságban; mindazáltal nem tesznek azok a' többi polgároktól külön választott osztályt, mint Görög-országnak csak-nem minden tartományaiiban. Ezen népek polgári alkotmánya szerint semmi sem oldozhat-fel egy tagot-is a' haza eránt való kötelességek alól, 's más felől ugyan ezen Intézet' következtében az Országnak egy tagja sem gátoltatik a' tisztségek grádicsán mindég fellyebb-fellyebb menni. Minden felsőbb tisztviselőnek nyitva van az út a' fő-hadi-vezérségre, valamint a' hadi-vezérnek-is a' polgári fő-tisztségekre. Csak az nyerheti-el a' papságot, a' ki előbb a' hadi-seregeknél szolgált; de ellenben a' papság nem akadályoztat senkit más felsőbb hivatalokra lépni, mert minden nap lehet látni olyanokat, kik a' papságból polgári hivatalokra mennek; sőt némelyek, mint papi mint polgári hivatalt egygyütt is viselnek. Az egygyik utóbbi Cütlés' alkalmával, a' mint

hallom, Jupiter' tulajdon papja (Flamen dialis) többekkel egygyütt a' Consulságot kereste, 's azt hiszik hogy az első választáskor azt meg is fogja nyerni. Minden vallásbeli tisztóság több vagy kevesebb jóvelmekkel bírnak, mellyek még Romulus és Numa idejekben rendeltettek. Nem tudhattam-meg ha ezen jóvelmek egyedül a' templomok' fenntartására 's az áldozati költségekre fordíthatnák e, vagy egy részek a' papoké. De ha ezeknek fizetések vagyon is, az bizonyosan sokból-nem állhat, mert Romulusnak egy törvénye szerint, a' papoknak oly gazdagoknak kell lenni, hogy a' magok jóságából illendőképpen élhessenek. Azon kívül az is megkívántatik, hogy jó familiából származzanak 's hibátlan testtel és fedhetetlen hírrel bírnak. Ha ötven esztendőn túl vagnak, nem kéntelének a' hadban szolgálni, hol csak úgy jelennek meg mint vezérek.

A' Római papság több egygyesületekből áll, mellyek mindnyájan a' Fő-paptól (Pontifex maximus) függenek, a' ki mindazáltal tulajdonképpen csak a' nagy papok (Pontifices) egyeletének elő-járója, kik úgy nézettek, mint az egész papi rendben első rangbeliek. Ezek ezen nevetek Pontifex a' pons szótól melly hidat jelent vették, minthogy Rómában a' legelső hidat saját költségeken csináltatták. Erre az a' kéntelenség' bírta őket, melly szerint hivatalokban sokszor kellett a' Tiberisen által menniek 's a' köz háladatosság jótétemények' emlékeztetést tisztí nevekben fennmarasztotta. Numa négy Pontifexeket nevezett ki a' nemzeti rendből, de minekutánna a' polgári rend magának az országos főbb hivatalokra lassanként útát nyitott, a' papságban is részt kívánt ez venni, és így Róma városának 454-dik esztendejében polgári pontifexek is négyen választattak.

A' pontifexek' foglalatossága abban áll, hogy az egész templombeli szolgálatra 's annak pompájára vigyáznak, a' polgárokat az Istenek' esméretére és imádására tanítják, 's minden e' részben történhető tévelygésektől és hamis tudományokat gátolni igyekeznek. Ők az elől-ülők az olyan innepi-játékokban, mellyek a' Circusban és az amphitéatrumban az Istenek tiszteletére adattatnak, de egyik legfőbb kötelességeknél tartatik a' Róma krónikájának írása is, mellyet egyszerű nemes írás-móddal kell készíteniek, minthogy semmi czifrázás sem illik a' történel-icáshoz, és azokhoz, kik a' késő világnak a' történet dolgokat által akarják adni.

Az innepi processziók 's egyéb közös pompázás' alkalmával a' pontifexek még a' legfőbb országos tiszt-viseleőknek is előttek mennek, 's ők is valaminthoz ezek bárszony prémű küntréssel (pretexta) ékeskednek; megkülömböztető jelek egy csúcsos áruveg (apex) a' pontifexek egygyesülete sokáig azzal a' jussal bírt, hogy mikor benne valamely hely üresen maradtott azt maga töltötte-ki, de utóbb Róma városának 560-dik esztendejében a' papságról hozott törvény által (lex domitia de sacerdotiis) ezen jus a' tribusonként vagy nemzeti-széként tartatni szokott nép-gyűlésekre (comitia) szállott. Eleintem semmi Felső-ségtől sem függöttek, semmi büntetés alá nem vethettek, és számadással sem a' Senátusnak sem a' Népnél nem tartoztak; de most már mind a' Nép-szószólóinak, mind a' Censoroknak van jussok őket ha kötelességeiket elmulatják megfeddeni 's kötelességeiknek tellyesítésére emlékeztetni. Mindazáltal felette igen ritkán történik, hogy megfeddettenek. A' Római nép annyira becsüli őket, hogy a' vallásbeli dolgokban annak a' mit három pontifex végez, törvényes ereje van.

A' Pontifexekután az Augurok vagy Madár-jósolók következnek. Romulus három Augurokat rendelt, de nem sokára a' negyedikis hozzájuk adatott. Eleinten a' nemesi rendből vétettek, míg Róma városának 454-dik esztendejében a' polgári rendből is még ötven választattak, és így szárnok öszve vére kilenczre ment. A' papokat illető törvény szintén úgy kiterjedett az Augurokra-is, mint a' Pontifexekre, 's azoknak választása is úgy rendeltetett-el mint ezeké. Nevek a' madarak hangjából való jósolást jelent (ab avium garritu) minthogy főképen a' madarakból jövendőlinek, mellyeket az emberi egygyűűség, azért hogy a' levegőben és így az éghez, a' minden világosság' kútfejéhez egyéb állatoknál közelebb lakkak, az Istenek' akaratja' megjelenőlinek tart. A' jósolók jövendőlseiket a' madaraknak hangjaiból, repüléséből, járásokból, 's evések' módjából 's a't. veszik. A' harkály, melly a' Rómaiaknál Mars harkáljának (picus Marcius) nevezetik, jót jelentő madár, hihető azért, mert egy Isten' nevét viseli. A' holló ellenben szerencsétlenséget jelent, mindazáltal akkor, midőn a' házasságról van a' szó, jó jelenségű; minthogy öszvegyen marad. A' kánya nagy szerencsétlenségre mutat, de legveszedelmesebb a' bagoly, melly csak gyászos eseteket rémítő híreket, rattenetes történeteket jelent, kivált az Országra néve. Egykor ilyen madár a' Capitolium' legszentebb helyébe férkezett-bé, rómulés foglalta-el a' népet 's a' legközelebb következett Martzius hónapnak hetedik napja (nonae) különös innepi szer-tartásokkal Róma tisztulásának napjává rendeltetett. A' villámok-is, mellyek Itáliának meleg és nedves ege alatt gyakran elő-fordúlnak, sokszor szolgáltatnak alkalmat a' jósolásra: mikor jobb felől bal-felé szállanak-le, akkor mindig jó szerentsét jelentenek. Nem czéлом ezen haszontalan, 's a' tiszta okosság előtt megfoghatatlan tudománynak titkait fejtegetni. Elég az, hogy a' polgári igazgatásnak minden foglalatosságiban gyakoroltatik, 's a' nép a' jósoló' szavára, az olyanoknak vak eszközüvé lesz', kiknek parancsolatját különben bizonyosan megvetné. Ugyan azért a' papságnak ezen egygyesülete felette fontos is volt addig, míg csupán a' nemességnek birtokába volt, mellynek hatalmát igen megerősítette, minthogy a' népnek olyan végzéseit, mellyeket nem kedvelt, könnyen elronthatta. Egy Róma építésétől fogva fennálló rendelés szerint, egy törvénynek egy választásnak sincs ereje, ha azon Istenek, mellyeknek nevében az Augur szól, azt helyben nem hadják. De mióta ezen hivatalhoz a' polgári rendből is választattak, szóltá annak hatalma kicsinyenként alá-szállott. Minden nevezetes cselekedetnél megkérdeztetnek a' jósolók, de a' kiknek jövendőlése a' köz-vélekedést a' helyett hogy vezetné, csak megszokta erősíteni, 's megkérdeztetések inkább csupa szokásból történik, mint azért hogy tőlök felvilágosítás kívántatnék.

Ezen Szerzet', fundálói jól-tudták, melly erőtlen fundamentomon áll munkájok, 's azért a' jósolókat megsérthetetlenekké tették. Még a' legnagyobb vétek sem veszetethetivel velek hivatalokat. A' hivatalából letéttetett Augur veszedelmes titkokat beszélhetne-ki; felfedezhetné a' maga tudományának nagy gyengeségét, a' mit eltitkolni mindenkor fontosnak tartatott. Ilyen tekintetből a' jósolók és azoknak foglalatosságai a' legnagyobb fénnel vétettek körül. Tiszti öltözetek egy bársony prémű köntösből áll (trabea), kezekben egy sima görbe botot hordóznak (lituus), mellyel a' levegőben kerítéseket csinálnak, vagy köröket formálnak, melly körökben a' tudokra eső jelentéseket világál-

lyák, 's ezekből titkos dolgokat következtetnek. Ha megbetegülnek, minden tisztí foglalatosságok megszűnik; a' ki az emberiség bajait szenvedni, az nem érdemes többé arra, hogy az Istenektől tudakozódjék. A' papoknak ezen egygyesülete sokszor tárgya volt a' megvilágosodottak csúfolódásának, a' sanyarú erkölcsű Cató azt mondta, hogy nem foghatja-meg, miképp nézhetnek két Augurok egymásra a' nélkül, hogy ne nevesse nek. De a' pap csak személyére nézve vesztett valamit régi tekintetéből, az ő semmit nem érő, de a' népek mintegy természeti szükségévé vált bölcsessége, csak-nem minden Rómaiaknak 'sinór-mérték gyanánt szolgál.

Az áldozat-nézők vagy Haruspeksek kevesebb fontosságú egygyesületet formálnak, jól-lehet foglalatosságok, az Augurokéhoz igen hasonlít. Ok tudniillik a' jövendőt az áldozati barmok' belső részeinek megnézéséből jelenik-meg, 's e' végre a' belek' formájában 's a' belső részek' remegésében találnak jelenségeket; egy szóval a' megáldozott barmok' belső részeinek vizsgálásából azt hozzák-ki, a' mit az Augurok az eleven állatok mozgásából; mind a' két rendbeliek mesterségének egyenlő fundamentoma 's egyenlő foganatja van. Az áldozat-nézőket görbe botokról (lituus), rövid ujjú kőntösökről 's szakállatlanságokról lehet megismerni. Legfőbb közöttök a' summus aruspex.

A' szent dolgok' tíz emberei (decemviri sacrorum) egygy olyan papi egygyesületet formálnak, mellynek legfőbb foglalatossága abban áll, hogy az országnak veszedelemben forgásakor a' Sibyllák könyveit vizsgálják 's olyan áldozatokat visznek, millyeneket akkor az Istenek kívánnak. Eredeteket méltó megemlíteni. Az utolsó Tarquinius uralkodása alatt egy esmeretlen aszszony a' királyhoz ment, 's annak jó drágán kilencz könyveket árult, mellyek az ő állítása szerint tele voltak jövendölésekkel. Midőn ajánlása el nem fogattatott, három könyvet elégetett, 's eltűnt. Nem sokára ezután ismét megjelent 's a' még meglévő könyvekért ugyan annyi pénzt kívánt mint előbb a' kilenczért; 's ekkor is eligazítatván, ismét három könyvet a' tűzbe vetett, 's a' három megmaradottakat viszont az előbbi nagy áron akarta adni. A' Király az Aszszonynak ezen szokatlan magyarságotán álmélkodván, tanácsot kért a' jósolóktól, 's azoknak tanácsára sietséggel megvásárolotta a' még megmaradott jövendöléseket, 's nagyon sajnálta hogy azoknak legnagyobb részét elhagyta veszni. Ezen kincs' őrizésére eleinten két híres Fő-nemesek rendeltettek 's ezek mellé két alsóbb rendű szolgálk adattak; de Róma városának 386-dik esztendejében tíz papok választattak, ötten a' nemesek, ötten pedig a' polgárok közül, kiknek fő foglalatosságok a' Sibyllák' könyveit őrizni, 's azokat a' Senátus parancsolatjára megkérdezni.

A' szent vendégségek három férjfiat (triumviri epulonum) a' mint már novek is-jelenti, az Istenek' innepain ezeknek számokra adattat' szokott vendégséget rendelék-el. Ezt sokáig a' pontifexek cselekedték; de utóbb midőn ezeknek foglalatosságaik igen megszaporodtak, Róma városának 557-dik esztendejében három különös papok választattak a' végre, hogy az innepekre ügyeljenek 's azokat a' legillendőbb pompával szenteltessék-meg.

Az eddig elő-számlált négy papi egygyesületek ugyan annyi társaságokat (collegia) tesznek, 's úgy nézettek mint a' Római Isteni tisztelet' elrendelői. Minden egyéb papok ha szintén becsületben tartának is, még is csekélyebb szolgálatban foglalatoskodnak. Ezek-

hoz tartoznak a' szántó-földek papjai (fratres aruales) kik Mező szentelő papoknak is nevezetnek (amb-aruales), minthogy áldozataikkal a' mező termékenységéért esedeznek. Eleinten ezen tisztséget Acca Larentiának Romulus dajkájának tizenkét fia viselték, 's midőn ezek közül egy megholt, annak helyét Romulus foglalta-el, 's ezen papi egygyesületnek azt a' nevet adta, mellyet most is visel. Ezen papok arról esmertetnek-meg, hogy kalász-koronát és fejeken fejér gyolcs kőtöt viselnek, 's nevezetes, hogy a' Királyság' eltörlése után kezdtek először koronát viselni. Hivatalbéli nevek szentnek tartatik, 's azt még számkivetésekkben és fogságokban is megtartják.

A' Szövetség' papjai (Fetiales) a' békeségek' és egygyezések' kötésére vigyáznak. A' hadizenetkor jelen vannak, 's arra igyekeznek, hogy az ország' jussai meg ne sértessenek. Ancus Martius, ki szerzőjük volt, a' háborút akarta általok megszentelni 's arra nézve azt tenni, a' mit Numa a' békeségre nézve tett. Midőn tehát az Ország valamely nemzettől megsértettetni látszik, egy ilyen pap küldtetetik azon nemzethez elégtételt kívánni. Ha valamely nemzet az elég-tétellel késedelmes, vagy azt éppen megtagadja, egy hónap engedtetik néki a' gondolkozásra, 's ha addig nem tellyesti azt a' mi tőle kívántatik, törvényesnek tartatik az ellene indítandó háború. Ugyan az a' pap az ország' határára lép 's annak köttős jeléül, hogy Róma a' sérelemért fegyverrel és tűzzel bosszút akar állani, egy olyan dárdat, mellynek egygyik vége vérbe van mártva, 's a' másik meg van égetve, az ellenség' földjére által-vet, 's a' had izenetet fennszóval kinyilatkoztatja. Ezen cselekedetet csak Róma legközelebb lévő szomszédjai éránt vitetett egész kiterjedésében véghez; mióta Itália határain túl terjedtek a' hadakozások, az olta csak példázat-képpen vitetik az véghez egy a' fő városhoz közel-fekvő helyen, melly ezért ellenséges földnek (ager hostilis) nevezetik. A' szövetség' papjai, kiket egy szent fűből (verbena) font koszorú esmertet-meg, hűszen vagnak, 's fejek esküvés attyának hivattatik (pater patratus) minthogy az pecséti esküvéssel a' Római nép' nevében köött egygyezéseket.

A' Titus-atyafiakat Titus-Tatius Romulus uralkodó-társra rendelte a' Sabinusok' áldozat-módjának fenntartása végett. Midőn Tatius' halála után ezen nép a' Rómaiakkal egészen egygyesített, Romulus a' Szabinusoknak kedveskedni kívánván, meghagyta ezen papokat, kiknek hivatalok a' szent-vendegségek' három férfiaséhoz hasonlít.

Az áldozati Király (rex sacrorum) fényes nevet visel 's minden papi rendeknek előtök jár, de hatalommal nem bír, 's egész foglaltsága abban áll, hogy az áldozatoknál azon a' helyen áll, mellyet hajdan a' Királyok foglaltak-el. Felesége királynéknak hivattatik 's főbb rangú minden papnéknál, még a' Vestálisoknál is. Lak-helye is Királyi várnak (regia) nevezetik. Mihelyt elől-ülése alatt valamely áldozat elvégeztetik, azonnal kilopja magát, befedett fővel a' gyülekezetből; a' mi elég jele annak, melly nagy utálatban van a' Rómaiaknál a' király név. Ez is mint más főbb tiszt-viselők a' nép' százas gyűlésében (comitia centuriata) választatik, még pedig a' legregőbb patriciusokból, a' nélkül hogy a' polgári rend ezen méltóságban, mellynek már neve is ötet kirekesztni látszik, részet venni próbált volna. Az áldozati király, ha szintén koronát visel is, még is alatta van a' fő papnak; egyéberánt minden polgári és hadi kötelességektől mentes, de egyszer-smind méltósága minden országos hivataloktól is ötet végképpen elzárja, 's ha választásakor illyent visel, azt tüstönt le kell tennie.

F. M. Or. Minerva 3. Negyed 1827.

Az itt említett papok nem egyes Istenségnek szolgálnak, hanem a' közös isteni tiszteletre vagnak kötelezve. Azonban minden Isteneknek, kik Rómában templomokat bírnak, vagnak különös szolgálta is, kik még sokkal számosabb sereget formálnak.

Ezek között megkülönböztetik magokat a' tulajdon papok (Flamines) a' millyeneket Numa hármat rendelt, Jupiternek, Marsnak, és Quirinusnak számokra; utóbb számok megszorítottott, de a' három első a' többinél sokkal nagyobb tekintetben vagnak. Különösen nagy fényvel van felruházva a' Jupiter tulajdon papja (Flamen dialis) Praetextát visel, helye van a' Senatusban, a' Curulia székhéz is van jussa. Mikor kimegy egy Lictor jár előtte, ki minden dolgozókkal félben hagyatja munkájokat, minthogy ezen papot az emberi fáradságnak és bajnak csak látása is megsértené. Az oltár körül való szolgálta csak olyan ifjak lehetnek, kiknek még szülei élnek, hogy semmi halotti gondolat benne ne támadhasson; némely szókat nem szabad néki kimondani, lovagolni sem, a' városon kívül hálni, sem hadi sereget ütközeti rendben látni. Felesége Flaminicának hivattatik, villámokkal csifrázott bársony ruhát visel, 's valamint férjének dicsőségében részesül, úgy ő is mint ez, sok titkos regulák alá van vetve. Így p. o. három grádicsnál fellyebb való helyre nem szabad mennie, láb-belijének egy megáldozott baromnak hőrüből kell készülni, 's némely esetekben hajának megfűsülése 's fejének ékesítése is meg van tiltva. Férje soha sem válhat-el tőle 's tüstént tartozik hivatalát letenni, mihelyt felesége megholt. Ezen papok a' népek nemzetségeként tartott gyűléseiben (comitia tributa) a' nemesi rendből választatnak, 's tisztségek holtokig tart.

A' tánczó papok (Salii) a' had Istenének szolgálnak, kit úgy kell nézni mint Rómának első Istenségét, minthogy ennek legbuzgóbban hódolnak. Midőn egykor, a' mint a' rege beszéli, egy az égből leesett paizs Romát egyrettenetes pestistől megmentette, Egeria Nympha azt mondotta Numának, hogy az a' város, melly ezen paizst bírja, a' föld-kerekességének ura fog lenni. Ezen király tehát hogy a' paizstannál gondosabban őriztethetné, még más tizen-egy az elsőhöz tökéletesen hasonló paizsokat készítetett, 's mind a' tizenkettőt a' Mars templomába tette-le, őriztetéseket pedig olyan tizenkét nemes ifjakra bízta, kiknek szülei még éltek. Ezen papok az említett paizsokat minden esztendőn a' Mars' innepén tánczolva körül-hordozzák a' városban megmutatás végett. Praetextát viselnek rész övvel, bal kezekben a' paizst tartják, 's azt egy jobb kezében lévő dárdával verik, 's egyszer-smint bizonyos homályos éneket énekelnek. Ilyenkor a' fejek vezetí őket, ki elől-tánczolónak (praesul) hivattatik. Ezen papi egyesület, egy a' legfontosabbak közül, 's a' legjelesebb emberek is dicsőségeknak tartják hozzá tartozni.

A' Lupercalia nevű innepeket Evander rendelte a' pásztorok Istenének, Pán' tiszteletére, kinek papjai Lupercusoknak hivattatnak 's több csapatokra vagnak osztva, mellyeknek fejei az első nemesi familiákból választatnak, 's a' csapatok ezekről neveztetnek-el. Így p. o. vagnak Quintiliusok, Fabiusok 's a' t.

A' Lupercaliák vagy Farkas-innepek' alkalmával ezen papok fejei kecskéket áldoznak Isteneknek, levetik ruháikat 's a' megáldozott baromnak bőréből egy darabot lemetszván azzal magokat körül-övedzik. Azután meztelenen futkosnak mindenfelé a' városban, valaki elámbék jön, azt egy ugyan ilyen bőrből készült korbáccsal csapkodják. Az asszonyok különösen azon igyekeznek, hogy tőlök megkorbácsoltsassanak, minthogy az ál-

tal, a' mint ők hiszik, termékenységek elő-mozdítatik. Az innepslésnek azzal vetnek véget, hogy egy kutyát megölinek, mely állat, mint a' nyájak' őrzője, Pán előtt kedves áldozatnak tartatik.

A' Potitiusokkal egyesített Pinariusok hajdan Hercules' papjai voltak. Azt beszélik a' rege, hogy ezen Isten az alatt míg Evandernél tartózkodott két familiáknak a' Potitiusoknak és Pinariusoknak tör'sük attyaikat megtanította a' maga tiszteltetésének módjára, 's ezen okból ezeknek maradékaik megmaradtak ezen egyik legrégibb papságnak birtokában. Hanem egy innepi áldozaton későn jelentek-meg a' Pinariusok, mely gondatlanságért hivatalok' elvesztésével lakottak, 's attól fogva csak úgy lehettek jelen a' szent cselekedeten mint nézők. A' Potitiusok még nagyobb vétek által okozták familiájok' romlását. Minekutánna t. i. a' papi hivalt több századokig viselték, egykor arra a' vákmerőségre vetemedtek, hogy azt rab-szolgáikra bízák. Ezért rettenetesen megbüntette őket az ég: a' Potitiusok' híres nemzetsége, mely tizenkét ágazatokban harminc ifjakat számlált ezeknek hirtelen halála által egy esztendő alatt egészen elenyészett; 's az olta ezen papi szolgálat olyan rab-szolgák által vitetik véghez, kiket az ország' végre maga vásárol.

Gallusoknak a' Cybele' papjai hivattnak; mindnyájan Phrygeabéliek, hol szolgálatjok' eredetét vette 's neveket a' mint beszélik Gallus folyó-vistól kapták, melynek vize olyan eszelősséget okos, a' milylen ezen papoknak cselekedeteikben látszik. Ők kiherélik magokat Cybele kedvesének Atysnak emlékezetére, ki ezen Istennének féltékenysége miatt megbosszonkodván, magán hasonló eszelenséget követett-el. Cybele' innepjain örültek' módjára járnak Róma' utszán 's mellyeket és karjaikat megemélik mint hajdan a' dühös Atys. Tulajdonképpen itt kellene a' Vesta' papnéiről szölnanom, de ezeknek hivatala olly fontos, hogy arról külön egy levelet fogok írni.

Ezen papokon kívül, kik közűsölk az egész várossal, Rómának harmincz Curiai vagy osztályai között is mindenik tart egy alsóbb rangú papot, ki Curiónak hivattnak, 's a' maga osztályához külön tartozó innepet egy kisebb templomba szenteli-meg. Az illyen papok egy Fő-Curio alatt állanak (curio maximus) ki nékik tellyes hatalommal parancsol, 's a' népnek osztályonként tartatni szokott gyűléseiben választatik, a' köz-rendű Curiókat ellenben mindenik osztály maga választja.

Az áldozatoknál szolgálathán lévő alsóbb rendű személyről nem is emlékezem, a' milylenek az áldozni segítő gyermekek és szolgák (camilli, camillae sacrificatores) az áldozat vágók (popae) (victimarij) áldozati sütemény készítők (factores) 's a' t. kiknek személyeikre egy bizonyos szentség ragad.

Minden rend és karbéli papságnak legelső elői-járója a' Fő-pap (Pontifex maximus) mint a' vallásnak feje. Hivatala a' legfőbb méltóságokhoz tartozik, 's annak sokáig egyedől a' nemesség volt birtokában, míg végre azt a' nép Róma városának 500-dik esztendejében hosszas és heves harc után egy polgári rendből valónak az számára is megnyerte. Minden vallásbeli dolgokban a' Fő-pap ítél; egyedül ő magyarázza a' fő titkokat, ő szabja-ki a' szent cselekedetek' reguláit, ő rendel-el a' hit-ágazatjait, ő szenteli-fel a' tulajdon papokat, valamint a' Vestális szűzeket is ő veszi-be a' szerzetbe, 's ha vétkeznek, ő bünteti-meg azokat. Mindenféle papok alatta vagynak, kiknek a' városból való kime-

nést is megtilthatja, ha még oly nagy papi hivatalt viselnek is. Az országot illető írásokban ő vigyáz a kifejezésekre, 's a' szók' rakására, ő őrizi az ország' kronikáját, ő készíti a' kalendáriumokat, ő szabadíthat-fel némely esetekben egyikik 's másik regulák alól 's a'-t. Mindazáltal messze kiterjedő hatalma még sem egészen határtalan; vagnak olyan esetek, melyekben töle a' Pontifexek' egygyesületére 's ettől a' nép-gyűléseire lehet appellálni.

A' Fő-papság holtig tartó hivatal. A' fő-méltóságbelieknek megkülömböztető ékességein kívül bársonyarcz fedezője is van; az épület is, mellyben lakik az országé, 's a' szent utzában áll nem messze a' Capitóliumtól.

Jóllehet ily fontos is ezen hivatal, még is később eredetű mint a' Pontifexeké. Numa' uralkodása alatt a' Tiberisnek egy nagy áradásakor az akkori egygyetlen egy híd nagy veszedelemben forgott. A' parton a' Pontifexek arcara borulva könyörögtek az Istennek a' veszedelem' eltávoztatásáért. Egy közzülök különös nagy áhitatossága által kiváltképpen szemébe tünt a' Királynak, az egész papság könyörgésének szerencsés fogantja ezen egy áhitatosságának tulajdonított 's Numa' ennek a' többiek felett nagyobb rangot adott. A' mi elcintén csak megkülömböztetés volt, nem sokára jussá vált, mellyhez apródonként szüntelen több jussok járultak, úgy-hogy a' Fő-papi méltóság egy a' legnagyobbak közzül az egész országban.

Igy fejtődik-ki az emberi munka; a' szempillantat szüli azt, az ügyesség neveli 's a' küz-vélekedés megerősíti, míg a' dolgok állapotjának változása ismét elrontja 's újat terem, hogy idővel exis elenyészessék.

S. K. J.

14.

A' Munkátsi Várról. *)

A' Munkátsi Vár fekszik Beregh Vármegyében, magától a' Vároستól dél-nyugotra mintegy 2000 lépésnyire, az északi szélesség $40^{\circ} 25' 12''$ a' napkeleti hosszúságnak pedig $40^{\circ} 22' 10''$ alatt, egy a' síkon magába felemelkedett hegynek a' tetején. — Mikor vetődött-meg a' fundamentoma? 's ki által? Történet-íróink fel nem jegyezvén, bizonyosan meghatározni nem lehet. Egy régi hagyomány (Traditio) után, dicső Eleinknek az Országba lett békjövetelek' időjére tevődik annak fundamentomának' legelső letelése: mely szájról-szájra adódván által a' maradéknak, még ma is így beszéllődik-elő, hogy: a' Lodomériai és Galitziai Fejedelmektől adatott út-mutatók' vezérlések után, a' Vereckei Passuson békjövén Kalpagos Atyánk, éjszakának idején történt a' kopár hegyek közül az kezdődő térre lett megérkezések, és itt táborot ütven, Almos Vezér arra a' hegyre vonatta-fel sátorát, mellyen most a' Szent Bazilius Rendén lévő Oross Barátok' Klostromjok díszkedik; a' sereg' Fő-papja pedig azon hegyen telepedett-meg, hol most a' Vár fénylik. Reggel felkelvén Almos, és a' nap' feljöttével az előtte elnyúló síkságot szemlélvén, szemébe ütött, hogy a' Vár' hegyén vastag füst gombolyagok tolnak az ég felé. Almos azt gondolván, hogy az valami ellenséges őrbeli csapatnak jel-tüze légyen, azonnal szagüldöröket bocsájtott-ki a' dolog voltaképpen való kikémlésére, kik vissza-érkezvén, hírül adták néki, hogy a' Fő-pap a' Vándorokat minden akadályokon szerencsésen ide vezérelt Magyarok nagy istenének nyújt hálaadó áldozatot, *pro eo quo alio pinguisimo, magnum aldomas facit, nisi annakutána a' Béta nevetlen frója bizonyosága szerint a' Tarzali hegyen is cselekedett*), mely áldomásra maga is megjelent Fő-embereivel, és megtetszván néki az a' hely, kérte a' Fő-Papot, hogy azt cserélné-fel véle azzal a' hegygyel, a' mellyen az ő sátora fel van vonva. Sokáig vonogatta magát a' tisztas szakállú Áldosó, míg nem

*) Munkátsi, ezen mind régiségre, mind nevetségére, mind nagy helytartó történetre nére neveztes Magyar Városnak Geographica-, Topographica-, Historica-, és Statistica-Monographiáját, a' mely 30-at meghaladó ívekbe töltek figyelemmel, és minden ehez tartozó Documentumoknak, nagy gondal és fáradsággal igyekezettel való Szere-megjegyzéssel közzétételre, az egészek csak egy kis töredéke az az ide kitartott Munkátsi Várról való értekezés. Remélvén, hogy édes Haza'k' történeteit gyönyörködve olvasó Hatalmának kedves dolgot fogok cselekedni, ha a' Honnyunk' Historiáján nagy helytartó Munkátsi Monographiáját a' maga egész kiterjedésben kiadom, mellyet az Elő-főnök' újra kezdő 100 nézet teljességgel fogok is; töltes kiadalmammal lévő az ezafel, hogy ezen igyekezetemben, a' tudományokat örömmel elő-segíti Nézet Hatalm' és Kezfével által elő-segítőlén, 's így annak előlére egy kis áldozatot töltes-fel. —

utóljára sok unszolások után, egy fejér paripát kapván töldásúl, meglett a csere. Almos az ekképpen birtokába esett hegyre vonatván-fel sátorát, azonnal hozzá kezdett a Vár fundamentoma' megvetéséhez, 's az egész sereg 40 napi itt mulatása alatt meglehetősen előment az építésbe. Eltelvéen pedig a' pihenésre elszánt 40 nap, az egész sereg Ungvár felé útnak indúlt, hátra hagyván az építőket, és az azok mellé megkívántott segéd munkásokat. Minekutánna pedig Almos Ungvárnak megvétele után a' Fejedelemséget koros volta miatt letette volna, és azt a' maga síjának Árpádnak által-adván, a' Magyarokat annak hűségére feleskette volna, Árpád Szerencs mellett sátorot vonatván, midőn a' Munkátsi Vár' építé-én dolgozók másokkal felváltódván, ide megérkeztek volna, és tőlők az építés' ideje alatt volt állapotokról kérdezősködtek volna: minthogy a' követ, fát, és egyéb matériátlét csak a' vállokon nagy munkával kénytelenítettek a' hegy' tetejére felhordani, így feleltek: *Isten mentis-meg telenségüket is az olyan helytől, felte Munkás hely vala az.* És e' szerint a' Traditio szerint, innen vette mind a' Város, mind a' Vár a' Munkás vagy Munkáts nevezetet; mely elő-adás jobban is megegygez ezen név Analogiájával, mint a' Béla nevetlen írójáié, ki a' XII-dik Részben onnan hozza-le Munkáts nevért, hogy Eldődeink nagy munkával és fáradtsággal jöttek-bé az Országba.

Úgy látszik, hogy ezen időtől fogva, egész az 1359-ik esztendeig, ha nagyobbítottok is valamennyire, tehető és sok kincsű birtokosi által a' Vár, de annak nevedése nem lehetett felette szembetűnő: hanem a' nevezett 1359-ben Munkáts, még akkor csekély kiterjedésű Várával egygyült a' Kiriatovits, vagy Koriatovits Tódor' birtokába esvén; ez a' gazdag Podolai Hercege, ezt egészen megújította, annak valóságos Vár formát adott, bástyákkal megerősítvén, és a' termés kövekbe nagy erővel és fáradtsággal bésóott árkokkal vételvén azt körül, és hogy a' szükség úgy hozván magával, a' Vár' lakosi víz' dolgába fogatkozást ne lássanak, egy szinte 50 ölös kútát is ásott nagy erővel és költséggel a' Vár' kellő tetején a' kőszikláb, mellynek bővséges vize elegendő a' Vár' ebbeli szükségének kipótolására. Ekképpen őltalmazó állapotban helyhestetődvén 's megerősítvén a' Vár, az akkori boldogtalan idő' szokása szerint, ragadozók' barlangjává lett, és az erőszakkal elrablott pénés, ide hordódott mint bátorságos helyre; melly nyilván kijő a' Hercege Koria, továb azon merész cselekedetéből, hogy véletlen Komlószra tívén, Komlóssy Miklóst, a' Komlóssy Egyed' Attyát minden ok nélkül a' maga tulajdon házába erőszakosan megtámadta 's magával elhurcolván, esztendeig a' Munkátsi Várba fogságba tartotta, Komlóst és Kövesdet erővel elfoglalta, 's ezenkívül 200 jó forintokat érő 5 lovat is a' nevezett Komlóssy Miklóstól elhajtatt. *)

Munkátsnak a' Hercege Koriatovits Tódor' halála után következett gazdag birtokosi is különös figyelmet fordítottak ezen Várra, és azt mindenkor őltalmazható állapotba tartották. Kiváltképpen az 1526. eszt. történt gyászos Mohátsi harcz után, Zápolya János Király' birtokába jutván, azt úgy megerősítette, hogy I-ső Ferdinánd Király, fegyverrel sem tudta azt az ő kezéből kitekerni. A' János Király' halála után Isabellától az ő Öz-

*) Vid. Literas Inquisitorio-Executorias pro Ungaris et Aegidius illis Michajlis de Komlos, contra Theodorum Ducem de Munkats ematas.

vegyétől sem vehette azt el Ferdinánd Király, mert ámbár az ő Vezérei Telekesi Imre és Perényi Mihály nagy erővel ostromlották is, mindazáltal azt az ő számára el nem foglalhatták, minthogy mind a Várbeliek vitézül óltalmazták magokat, melly alkalmatossággal az egygyik Vezért Perényi Mihályt egy a Várból kijött ágyú-golyóbis megölte; mind az ostromlottaknak segítségére jött Bábok Ferencz és Balassa Menyhért, az alól az ostromló sereget elfűtték, és a Várat az ostrom alól felzabadiították. Az Isabel-létől a Ferdinánd Király' részére hajlott Balassa Menyhért is igyekezett azt a maga részére elfoglalni, de szándékába nem boldogúlhatott, hatalmas ellent-állásra találván minden próba-tételei. Maximilián Király is minden módokat elküvetett, hogy azt vér-ontás nélkül a magáévá tehesse, de minthogy arra békeséges alkudozások által nem lehetett, fegyverhez nyúlt, 's Svendi Lázárt és Forgács Simont hatalmas sereggel küldötte annak elfoglalására. Tudtára esvén ez Zápolya János 'Sigmondnak, Békesi Gáspárnak megparancsolta, hogy irjon Forgács Simonnak, mellyben adja tudtára, hogy mind ő, mind Svendi Lázár, a Munkátsi Várnak hagyjanak békét, mert külsőmben meg fognak keserülni cselekedeteket. Sennyei 'Sigmondra bizódott a levél' által-adása, a' ki hűségesen eljárt ugyan a reá bizott dologba, de Svendi és Forgács ezen fenyegetéssel semmit sem gondoltak, hanem a Várat ostrom alá vették, és azt mind addig lövették, míg Lugosi János, és Kerepetzi Demeter, minden vitéz oltalmazások mellett is azt feladni nem kéntelenítették 1567-dik Eszt. — Ekkor felette megrongáltatott a Vár, falai sok helyen letörtettek 's épületei beomlottak; a Vár alatt lévő gyönyörűséges kert is a vadás-kerttel egygyütt ekkor tétett semmivé. De Maximilián Király a Várat mint fontos pontot, nem soká hagyta ezen gyászos dűledékeibe heverni; mert még ugyan azon 1567-dik Eszt. megparancsolta annak újra leendő felépítését 's megerősítettését; mellyre való nézve a nevezett esztendőben Beregh és Ugocsa Vármegyék számos ingyen munkásokat parancsoltattak oda rendelni. 1569-ben Ung és Bereg Vármegyéknek tétett kötelességekke a segéd-munkások' adása. A felső kapu, a' melly előtt van a felhúzó hid, 1570-ben építettett, de már akkor a Várat Magócsi Gáspár bírta, 's ennek 1571-dikbe történt halála után az ő fija Magócsi Ferencz folytatta itt az építést, az 1574-ik esztendei Diéta' végzése szerint a Várhoz tartozó Uradalombeli Jobbágyság izzadozván annak erősítésében.

Az 1602-ik Nickolsburgi békeség 23-ik pontjának erejénél fogva II-ik Ferdinánd Király, Bethlen Gábor Fejedelemnek 300,000 Magyar forintokba előlogosítván a Várat, az ahoz tartozó Uradalommal, a nevezett Fejedelem a Várat sok bástyákkal és épületekkel erősítette, és midőn az ő halála után az ő Özvegyével Brandenburgi Katalinnal titkos szövetségben élt Csáki István, azt a Ferdinánd' részére el akarta foglalni, oda Balling János, a Vár' akkori Fő-Kapitánya, a Ferdinánd' katonáit bé nem bocsájtotta.

Brandenburgi Katalinnak, az Erdélyi Fejedelemségről lett lemondása, és az Országból lett kitakarodása után, az I-ő Rákóczi György Fejedelem' birtokába jutván a Vár, ezt ő sok épületekkel nevelte, két Francia Ingenieur által ágyúzó batteriákkal, sáncokkal, 's más oltalmazási eszközökkel vétetvén azt körül 1630-ban, mint megtetszik a második vagy középső kapu mellett északra eső bástya oldalán lévő kő-táblára metszett esztendő számból. Három kő-tábla van itt egymás felibe helyeztetve, de az idő' viszontagsága és kivált az eső a rajtok lévő írást annyira lemosta, hogy azt többé olvasni nem

lehet. A középső kő-táblán, a felső két sorban az itt következő Distichont tudtam csak nagy nehezen leolvasni:

*Arx, Natura, Deus, non hinc tormenta veniunt
Aenea si faveant astra perennis ero.*

Kár, hogy ennekelőtte, míg az említett kő-táblákon lévő írás olvasható volt, valaki azt le nem vette, és a maradéknak által nem adta.

Ekképpen a Vár óltalmazó állapotba helyeztetődvén, 's II-dik Rákóczi György Fejedelem által is újabb erősségekkel vétettetvén környül, midőn az említett Fejedelem, Lengyel-oroszági szerencsétlen expedíciója' következtében, a boszszú-állásra ingerlett Lengyelek 1657-dik Eszt. az Országba békültvén, Munkáts városát 300 Falukkal lángba borították és elpusztították is, a Vár felé még csak közelíteni sem bátorkodtak, hanem azt kikerülve dühösködtek az ártatlan lakosokon, azoknak oltalom nélkül való hajlékaikat 's Falukat hamuvá égetvén.

Sikeretlen próbát tett a Vár ellen I-ső Rákóczi Ferenc is, kit az édes Anyja, Bátori 'Sófia, ágyú-golyóbisokkal kergetett-el az alól ostromló seregével egygyütt, valamint Csomaközi 'Sigmondot és Gábort is, a kik ezen idő tájba bátorkodtak, bizonyosan I-ső Rákóczi Ferenczel egygyet-értésbe lévén, a Várat megtámadni 's ostrom'ált fogni. —

Generális Caprara is 1686. Eszt. erővel soha se vehette volna azt el a férjfiúi bátor-ságra Zrínyi Ilonától, minthogy 5 hónapig tartott ostrom után is, csak a Vár alatt lévő Palánka nevű Falutskát sem vehette meg; hanem Radics Andrásnak a Vár Comendánsának, és Absolon Dánielnek, a Zrínyi Ilona Titoknokjának segítségekkel mehetett arra, hogy az Első Szakasza elő-adott feltételek alatt, az e végre megbízott Gróf Caraffának által-adódnék.

Puska-lövés nélkül jött az 1703-ik Eszt. a II-dik Rákóczi Ferenc' birtokába, a Várbeliek egyenlő akaratall az ő szolgálatjába állván; valamint 1711-dik Eszt. is kevés ellenállás után adta az fel magát Generális Pálfinak, II-dik Rákóczi Ferencnek az Országból örökösön lett kivándorlása után.

Ekkor a Felsőges Ausztriai Házból uralkodó Magyar Királyok' kezekbe esvén a Vár, megmásolhatatlanul megtartották azt birtokukba mind e mai napig, akkor is kikötvén azt a magok számokra, midőn 1726-dik Eszt. a Munkátsi és Sz. Miklósi széles kiterjedésű Uradalmakat VI-dik Károly Császár, a Várat tárgyzó bizonyos kötelezettségek mellett Gróf Schönborn Lotharius Ferenc Moguntzai Érsek 's Választó Fejedelem 's a Német Birodalom Fő-Cancelláriusának ajándékozta.

Ezen időtől oltá, külömb-külobmféle fegyverek, ágyúk, és ágyú-golyóbisok' tárja volt a Munkátsi Vár, mind addig míg 1787. Eszt. II-dik József Császár alatt a Török háború kiütvén, innen mindennemű fegyverek és ágyú-golyóbisok a Belgrádi táborba nem vitettek, 's azoknak némelly még itt hagyott maradványi 1792. Eszt. a Francziák ellen nyomoló hadi-seregek után nem szállították.

A Török háború' bevégeződésével II-dik József Császár több Váraknak lerontatásokat meghatározván, a Munkátsi Várra nézve is kiment a vég sententzia; hanem a Fő-Hadi-Tár-Mester Gróf Colloredo' javaslására a bölcs és halhatatlan emlékeztető Fejede-

lem annak megkegyelmezett, 's azt a maga valóságában meghagyva a Státus Rabjai' Fenyítő-helyekké rendelte, és a fegyver-házat ezen czélra fordíttatni, 's késztetni parancsolván, azolta itt szenvedik méltó büntetéseket némelyek azon szerencsétlenek közül, kik a Haza, Király 's fennálló Törvények ellen vakmerően vétvén, szent kötelességük megtapodásával magokat méltókká teszik arra, hogy bűnös tetteik miatt rab-igába nyögve, elküvetett kárhozatos cselekedeteikért lakoljanak. A' Polgári és Katonai karból való Státus rabjain kívül ide küldődnek az alsóbb rendű Katonák közül is némelyek, kik elküvetett tetemesebb véttségeik miatt bűncsibe való várbeli munkára büntetődnek. —

A' régebbi időkben is sok szerencsétlenek siratták itt bal sorsok' mostohaaságát. Nevezetesen Taraszovics Basilius Munkátsi IX-dik Oross Püspök, a' kő I-ő Rákóczi György ellen elküvetett titkos fondorkodásai miatt 1660-ik eszt. a' Klastrom Temploma' Oltára mellől erőszakosan elhurczoltatván 's szinte három esztendeig a' rideg tömlőcz mindenféle alkalmatlanságait szenvedni kényszerítvén a' II-ik Ferdinánd maga közben-vetésére bocsátódott szabadon *). Itt nyomorgattattak azok a' Református Predikátorok is, kiket 1670-ik eszt. Báthori 'Sófia Fejedelem Asszony, a' Romano-Catholica vallásra Férje halála után vissza-térvén, nagy kiterjedésű Uradalmából ide hurczoltatott 's Tisztjei által minden kigondolható módon sanyargattatott **).

Itt tartotta fogva II-ik Rákóczi Ferencz is 1706-ik eszt. Generális Forgács Simont, neki tulajdonítván, hogy Generális Bonafouxtól, Esztergom Staremberg által (a' kinek háta megitt minden élés-házakat a' parancsolat szerent elkellet volna foglalni) elvétezt ***). Itt töltötte búsan fogsága zordon napjait Gróf Kohári István is 1720-ik eszt. 's itt írta komor orsáiba azon Magyar lelket és érzést kifejező Verseit, melyeket az 1823-dik eszt. Szép Literatúrai ajándék 21—26 lapjain olvashatni. —

A' mi a' Vár' mostani elrendeltetését és szerkeztetését illeti; e' 4 fő osztályokra van felosztva, úgymint; a) A' Várbeli Fő-igazgatói kormányra, (Festungs-Commando). b) A' Vár őrső-sereg' kormányásra, (Bewachungs-Commando). c) Az Építő intézet' osztályára, (Local-Fortifications-Direction.) és d) Az élelemre ügyelő Hivatal' osztályára, (Verpflegs-Amt).

A., A' Várbeli Fő-igazgatói Kormány áll egy Commendánsból, a' ki mindég Stabalis Tiszt; egy Várza felügyelő Tisztból (Platz-Officer), egy Várbeli Káplánból (Festungs-Capellan), a' ki mindég a' Franciscanus Átyák' Szerzetiből való; egy Fő-orvosból (Ober-Arzt), és egy Al-orvosból (Unter-Arzt. — A' Commendáns' ****) közvetlen felügyelése alatt vagynak, a' most legközelebb első-számlált Tiszt-viselők 's néki tartoznak egyenesen minden történetről jelentést tenni. A' Commendáns maga, függ a' Bécsi Fő-Hadi-Tanáctól (Hofkriegs-Rath) és a' Budai Fő Hadi-kormánytól (General-Commando). A' Fő-és Al-orvos felügyélésök alatt lévő Kör-házba, vagy Ispótylyba, nem csak a' Várhoz szorosabban tartozók, hanem a' Várhoz közelebb eső quartélyokba fekvő Huszárok, Szabadságosok, elnyomorodtak (Invalidusok) és a' Verbungs-Commandónál lévők is, ha

*) Vid P. Joz. Basilevics brevis notit. succ. Kriak. P. 1. Cap. 15. pag. 85.

**) Lempé Hist. Eccl. Ref. in Hung. et Trans. L. 11. pag. 445.

***) Engel Geschichte T. V. pag. 222.

****) A' Vár' Commendáns most N. Belovári Ballouit Pál Fő Státus-Mester, egy talpig derék Magyar ember. —

F. M. Or. Minerva 3. Ngyed. 1827.

megbelegednek 's orvoslásra van szükségek ide hozattatnak, 's itten gyógyítatnak. — A Fő-porkoláb a' Státus' rabjaira, az Al-porkoláb pedig a' köz-rendű rabokra vigyáz-fel: A' Commendáns' felvigyázása 's Jurisdicciója alatt van a' Vár alatt 's körül fekvő Palanka nevű Falu is, mely áll 97 számmal megbélyegezett Házból 's 800 és egynehány Lélekből álló Lakosokat számlál. Ezek Telekeikért esztendőnként fizetni szokott Censuson kívül, semmi-féle adót sem fizetnek és semmiféle szolgálatot sem tesznek, hanem 'szükség' idején, a' Vár' oltalmára tartoznak fegyvert fogni. Egyházi tekintetben a' várbeli Káplán' Lelkipásztori gondviselése alatt vagnak, és az Isteni tiszteletet a' Várba lévő csinos Kápolnába gyakorolják, mellyben még ma is meg van az az arannyal gazdagori himzett veres selyem-matériából készült Mise-mondó ruha, melly a' II-ik Rákóczi Ferencz palástjából készített. Van még a' többek között egy más igen pompás 's gazdagon aranyozott Mise-mondó ruha is, melly a' Fels. Mária Theresia ajándéka.

B., A' Vár-őrző sereg (Bewachungs-Commando) áll egy Kapitányból *,) egy Fő-és két Al-hadnagyokból, 's a' Strá'za-Mestertől számlálván 300 és egynehány fegyver-viselőkből. Most itt a' szolgálatot, a' 2-ik Garnizon Batalionnak egy Osztálya teszi, mellynek a' Stábjá Leopold Várában van. — A' Munkáson, Szigeten, Pócskán, Körös-mezőn, Pusztaházán, Tisza Uj-lakon, Király-házán (Königsfeld) Felső-Vissén, Rakón és Szathmáron lévő Királyi Ső-hivatalokhoz, és Kamarákhoz is innen rendelődnek, 's küldődnek az őrbeli szolgálat' tevéssére a' Katonák.

C., Az építő Intézet' osztálya (Local Fortifications-Direction) áll egy Ingenieur-Kapitányból, egy építész Szám-tartóból (Baurechnungs-Führer) és egy építésre ügyelő Biztosból az ügy nevezett Schantz-Kápláról, a' kinek felvigyázása alatt vagnak, azon két Béresek is, kika' Várba nyolcz avarialis ökrökön hordják hordókba Latorczából a' vizet, minthogy a' Vár' kútyyba lévő viz felette édes, és kivált a' hüvelykes vetemény nehezen fő meg benne. —

D., Az élelemre ügyelő Hivatal (Verpflegs-Amt) áll egy segéd Biztosból (Verpflegs-Adjunct) a' kinek felvigyázása alatt van a) egy Pék-Mester (Bäcker-Meister) egy Fő sütő Pék (Ober-Bäcker) és három sütő Legények vagy Pékek.

A' Vár' szükségeinek kipótolására 's építésére, a' Tiszti Karok 's Köz-emberek Hő-pénzekre 's a' Státus' rabjaira 's köz foglyokra megkivántató költségre, pengő pénzben esztendőnként, a' fegyvert és a' katonák' iltüzetét ide nem számlálván, körül-belől mennyi pénz kivántatik-meg, 's ittezen az úton mennyi hozódik fo lyamatba, láthatni e' követ. Tabellából:

	For. Conv. pénzben.
1. A' Várbeli Fő Igazgatói Kormány Esztendőnként felvessz	5000
2. A' Vár-őrző Sereg minden Hónapban 1400 fl. és így eszt.	16800
3. A' Fortificatio	6000
4. A' Verpflegs-Hivatal ha készen kapja az élelet	8000
5. A' Rabokra tenni szokott költség	2000
Summa	37,800.

Balajthy József.

*) A' mostani Vár-őrző Sereg Commandóss Kapitány Tóth Péter Új egy Nemes család jelle Magyar.

15.

Hazafiúi szó, idegen nyelvű Lakos Társaimhoz!

Érösszakot szenvedünk, Nemzetiségünkben ki akarnak vetkezteni a Magyarok, régi dicső Sax, Szláv, 's a t. nyelvünk' virágzását ellenzik, Á'siai szabású kemény Tatár faj nyelvöket igyekeznek tolni ránk, kik e' Tartományt régebben lakjuk, kik már itt szántottunk vetettünk, Király Országlás alatt éltünk, mikor még ők, mint durva pásztor-emberek, az Észak-nap-keleti pusztákon bolyongván, ló-húst ettek." Ily gyáva panaszra fakadnak sokan köztetek idegen nyelvű lakosok! és most különösen midőn Nemzeti véd-angyalunk mosolyog, 's többet ígér mint valaha, midőn Nagyok Kicsinyek áldoznak, Tudósaink Nemzeti-nyelvökben íst, csint, tüzet ünteni igyekeznek, a' Tudományos míveltség' léptésin bátran előre hágdosnak, 's Német, Franciaia, Tanító-mestereikkel, kikerülvén már az Oskolából, felszabadulván a' Gyámság alól, sorba állanak, 's most akarjátok e Hazafiúi kellemes érzéseinket megzavarni? — A' Magyar Nyelv' Frigy-ládója köztünk van, előtte a' Filiszteus Dágon Bálvány össze-rogya, azokat kik szentségtelen szemekkel bele-tekintettek, megverte az Úr. Már kihoznék Abinádáb, ki Obéd Edom Házaikból is, hol eddig szent őrizet alatt vala, (megtanulánk Kazinczy, Virág, Berzeznyi, Kisfaludiak, Szemere, Költsei, Thaisz áldott lelkektől szépen írni, beszélni), indúlóba vagyunk a' Magyar Sionra készíteni annak örök lakot. — Ah! de mit, 's mennyit kell még igaz ügyünk mellett kiállnunk! imé midőn vigadunk, 's tánczolunk egész erőnkben az Úr előtt, *) nem csak hideg vérrrel nézik buzgóságunkat, és sajnálnak egy apró barom-útháládó áldozatra ajándékozni,**) de némelly Városainkban, a' Magyar búza 's bor' árásból felemelkedett paloták ablakaikból gúnyolódva tekintenek le reánk, sok finnyás Személyek követvén vétkes példáját Mikálnak, ama dicső Nemzete Ör-állóját Dávidot boldondnak nevező Mikálnak „bennünket szívekbe megutálnak" 's így csúfolódnak: „Bezzeg ugyan díszesek vagytok ma!"***) De ne haragudjatok reánk leendő kedves Barátink! azért, hogy az Isten képre teremtett embernek erejét 's méltóságát valóban kifejező gyönyörű nyelvünket elenyészni, s Nemzetünket elalacsonyodni nem engedjük, de több mívelt Nemzetek' dicső pályájakat futván, egy Ország-ló-nyelv, és így egy Hazafiúi érzés, elmebeli 's erkölcsi míveltség által, ugyan egy köz dicsőséget akarunk áldott Földünkön megörökösíteni.

*) 1 Sam. 6: 11. **) Sajnálnak sokan Gasdagokat küldi, szép Nyelvünk' virágzására néhány forrástokat küldi: Magyar Minerva, Tud. Gyűjtemény, Élet 's Literatúrát hirdeti; a' szép lelkű 's közelebbi a' közelebbi Kézbeadó Kladdk 's Kézny-nyomtatók magok egyetől győzik a' Saját költéséit, — a' a' magyar édesenek jutalma.

***) 2 Sam. 6: 20.

Más, haragosabb mint én, kit talán sokszor felboszszontátok „*grober Ungar*” ’s „*jabí Utra*” szavaitokkal könnyen így szólhat: Fegyverrel nyerték Óseink e’ szép Földet, magyarúl adá-ki Árpád napi parancsolatját Ungváron, Szerencsen, Fő Segédjainak Zabolchnak Gyulának ’s ’t. Ki ’s merre forduljon Serege’ Szakaszával birtokba venni vérség jussán a’ régi Hunniát, magyarúl tanácskozá Hiveivel. Az itt talált pépnek Magyar szavát adá, hogy t. i. e’ föld javaival békével élhet, ha magát csendesen viseli, ’s Országlássa alá-adja, és nem nézván úgy azt, mint hajdan Josue a’ Kananeusokat, nem is írta-ki, sőt a’ félénk meghunnyáskodott győzetteket bátorítá mondván: e’ zajos időben, melyben különben senkinek nincs egy perczig is bátorságba sem élete, sem vagyona, Uratok, ’s Atyátok leszek.”

Mi csuda hát, ha ezer évek után is, Magyar maradt a’ Magyar, ha parancsol, rendel, országol ma is; rendeli nevezetesen, hogy Árpád nyelve, mint Nemzeti-nyelv virágozzék, ’s minden, ki Hazafi akar lenni értse, ’s tudja. Drága vérről fizettek Óseink e’ szép Hazáért!

Ah! mennyit fáradt, mely sok gond lepte Fejét, mi
Vészes ezer bajokon, sűrű veszedelmeken át-tört,
Mig Országot emelt, ’s örökös lak-helyt mutatott-ki
Scytha Vtészinek a’ szép Pannon ’s Dácia Földjén
Ízmos ’s lelkes törzsök Apánk a’ NEMZETES ÁRPÁD.

De én nem beszéllek ily magas hangon. Szinte szeretném eltítkolni tőlletek régi dicsőségünket, hogy ne lenne mit irigyleni, hogy szívünket tiétekkel össze-olvaszthatnám. Az idő lelke, az emberiség, főképpen a’ Keresztyén vallás szerény beszédre tanítja engem. Bőszes felséges énekébe olvasom: „Emlékezz-meg a’ régi időkről, gondoljátok-meg minden Nemzetiségeknek esztendeit. Kérd-meg a’ te Atyádat, és megjelenti néked, ’s a’ te Vtézidet, és megmondják néked; midőn a’ Nagyságos Isten örökségeket osztana a’ Népeknek, és mikor elszéleszté az emberek’ fiait.” Ismét az Apostolok’ dolgairól írt könyvben: „Isten az egész emberi Nemzetiséget egy vérből teremtette, hogy lakoznának e’ földnek egész színeén, elrendelvén az időeknek alkalmatosságait, és az ő lakásokat meghatározván.” Így van, Isten határozá-meg itt lakásunkat, ’s Nemzeti szerkeztetésünket, „Ő tölle van ama hasonlíthatatlan bölcs Király” szavai szerint a’ Nyelvnek Beszéde is!” A’ ki hát irigy szívvel kérdi, miért jövének ide, mi közünk e’ Földhöz? mi jusson országolunk, ’s akarjuk Nemzeti-nyelvünket is uralkodóvá, közönségessé tenni? akarki legyen az, feleljen előbb ez ím’ kiírt Bibliai Csikkelyekre ’s pereirei a’ Teremtő ’s Igazgató’ hatalmával ’s bölcsességével.

Igaz nem-csak egy csipke-bokorba, mint hajdan Mózes előtt, de minden fába-fába lágol az áldott Földön az Úr’ szerelme, mindazáltal szívünk meg nem kövéredik, fel nem süvülködünk; sőt megvaljuk méltatlanságunkat dicsőségére az Úrnak, az által is akarjuk hálaíni szerelmét, hogy a’ Szent Író’ ta:ása szerint: „Az Atyafiakhoz hajlandó szív mellé ragasztuk a’ közönséges emberi szeretetet, ember-barátok, vendég-szeretők vagyunk, minden szegénnyel jól tenni, akarki’s honnan légyen, elég hogy ember, fő gyönyörűségünk, ’s így akarjuk e’ Paradicsom’ hazát megérdemleni. — Panaszotok igazságtalan idegen ajkú Lakosok! azt akarjátok e? hogy Nemzeti-nyelv e’ Hazában ne legyen: úgy nem less’ egygyetértés’ szeretet, türelem; sem nem less’ Tudományos műveltség, sőt szabadság sem, ’s megszűnik a’ Nemzet, Nemzet lenni.

A' Magyar veté-meg alapját ez Országlásnak, s hozza Törvényeket, megállapítá a' jussokat, s teszi a' legnagyobb részt, és ti még is panaszkodtok ellene. Köstetek szánt-
 úgy ezer meg ezer nemesek, gazdagok vagynak, és kik alsóbb rendűek, nemtelenek,
 szegények, határok között szorultabb élet-módúak e? egészségtelemből levegővel, vízzel,
 nehezebb munkával élnek e? kevesebb jussokkal bírnak e, több köz-terheket viselnek e?
 mint Borsod, Heves, Szabolcs, Szathmár, Bihar, Békés, Csongrád, törzsekös Magyar Lako-
 sai, kiknek Ős Apjaink Árpáddal jöttek-ki, alatta katonáskodtak, kiknek igasság szerint
 mind Nemes embereknek kellene lenniük, mert Magyartól származni, törzsekös Magyar-
 nak lenni, még is nemtelennek tartatni majd nem képtelenség, de ah számtalan meg-
 sirathatlan politikai s fizikai rászédásokon esvén által Édes-Hazánk, kitudja, hogy s
 mikor, elmaradtak velek egyenlő társaitól; most már veletek egy rendbe állanak,
 még is senki Hazáját buzgóbban nem szereti mint ők. A' köz-jóért áldozni minden büles
 Felsőbb rendelkezéseknek engedelmeskedni készek, vidám lélekkel bírnak, tudván, hogy min-
 den az Istenen áll, s aláz, s magasztal; tudván, hogy az alaton sorsúba, nem zúgo-
 lódni, de helyzetetésével megelégedni, vidám lélekkel foglalatkoskodni, éppen oly nagy
 lélek, jele, mint a' fényes hivatalú hatalmasba el nem kevélyedni, de ember-barátnak
 lenni; tudván, hogy Isten előtt egyenlő beszék lévén, mind a' kettő, egyenlő részre tari-
 hat számot, a' boldog örökké-valóságba.

Nincs több Magyar e' földön csak mi, mi tesszük az egész Magyar Világot, Északi
 Ásiának az a' része honnan kijövünk, úgy marada, mint Nyári takarodás után a' Tar-
 ló, láthatta ki utánnunk azon Tájékon megfordúlt, kik jöttek-el s kik maradtak ott, hi-
 rünk, nevünk eltöröltetett Ásiában. Szegény Kőrösi (ha még él, Isten vezérelje)! Ő mon-
 dom úgy keresi a' Tatár fajok között a' Magyart most, mint a' kis leánya a' kopár lóba pá-
 zsiton, a' négy levelű szerencse Lóherét, halván rólla beszélni szerető s mátkás Nén-
 nyét. Miért irigylitek hát szerencsénket, hogy ez Ország, Nemzet, Törvényes alkot-
 mány, szóval minden, minden itt fű - fa Magyarok nevezetik? miért kedvetlenkedtek
 hogy a' Magyar Vice-Ispánt, Szolga Birót meg kell süvegelnetek? Miért irigylitek, hogy
 nyelvünknek különösen kedvezvén az Eg, épen, tisztán s egészen megmaradt s az itt ta-
 lált Tóttal, vagy a' szomszéd Némettel össze-keveredve, egy zagyva nyelv elő nem
 áll belőlök, mint a' Deák-Gothusból Olasz, a' Franc-Gottából a' Francz nyelv. Bát nagyobb
 legyen is, itt e' szűk körbe földi dicsőségünk, legyen nem tagadjuk egy kis nemzeti büsz-
 keség bennünk, s néha uralkodó hangon találjuk is kiejteni szánkából: „Magyar vagyok!”
 Ha azon Olasz Operánál, mellynek Florentziába tapsolnánk, s azon Német szomorú da-
 rabnál, mellynek Dreszdában néhány könnyeket áldoznánk, itthon nem Nemzetilyelven
 adatván-elő, ósítunk s hideg vérrrel vagyunk; ha talám némely vastag Magyar a' Pesti pom-
 pás jádzó Palota mellett elmenvén, egygyet sóhaj s úgy nézi azt, mint hajdan az idegen Iste-
 neknek szentelt magas berkeket, Templomokat és Oltárokat nézte az igaz 'Sidó Júdeában,
 mind ezekért ne ítéljetez keményen idegen nyelvű lakos-társak. Hiszen ha nem fényletek
 is ti itten, s Nemzetet nem tuszatek is, de Ábrahamba mint minden hívők' Attyába meg-
 vagytok áldva, megsokasíta benneteket a' Jehova mint az Égnek tsillagait, Európa Észak-
 nyugoti oldalát birjátok, a' finom Lengyelek, a' tisztas Csehok és mások, vér szerint atyá-
 tokfiai, hatalmas Országló Nemzetek, Német-ország maga elég volna egy pallórozott vi-

lagnak, köztök a' tudománynak, mesterségnek, kereskedésnek minden éga virágnak. És mi ha hozzájuk kimegyünk, vagy mikor ők bennünket meglátogatnak 's néhány Tallérokért Magyar Kanahán földünkről, az áldott természet' minden javával megrakodva haza hozsájuk őket, mi beszeg velek született nyelveken beszélünk, tudományos műveltségekben gyönyörködünk, bámúljuk hogy Homér előbb született Cseh mint Magyar-nyelven, becsüljük szép izléseket, csinos viselőjüket, világ ismérteket, elismerjük felemelkedett gondolkodások' módját, szinte irigyeljük szép világ polgárságokat. Elégedjétek-meg kérlek ezzel, és ha már dicsőbb Atyátekfaisítól a'sors elszakasztja, és Magyar-országlásunk' oltalma alatt akarjátok a' földön elérhető boldogságot megszerezni, miért nem alkalmaztatjátok hozzánk magotokat? miért nem tanúljátok nyelvünket? mindenütt elsőt nem jádzhattok, dicsőségünk' helyéről el nem tolhattok, a' kihatási megye nektek is mint nekünk hol 's meddig ki van szabva? Hirdessétek egymás közt, hogy azon Rendszabások nemzeti nyelvünk néve, melyek édes Hazánk' országosan össze-gyűlt, 's különösen is némely Nemes Megyék' Vas, Zemplén, Gömör, Neograd, lelkes Rendei által megállapítottak, nem, (Isten őrizzen a' vétektől!) oh nem rajtatok uralkodni szándékból, de veletek is köz-jóra törekedés tekintetéből Hazafői buzgóságból, mint Isten és emberek előtt becses tiszta kűfőből eredtek. Engedjétek-meg, hogy ama magát ügyetekre néve halhatatlanító Nemes Megyének kedves Hazám' nevében különösen tiszteletet tegyek.

Ah! igen is megkülömböztetve át fogja adni Nemzeti-Literaturánk a' késő maradéknak Nagy nevedet VAS Vármegye! ARANY betűkkel van felmetszve érdemed a' Dicsőség' templomába, halhatatlan Vicze Ispányi 's Jegyzői Kar és Ti Honni Nyelvünknek az idegen ajakú Lakosok közt lejendő terjesztésének eszközölhetésére kiküldött szép lelkű Biztosság! Szegedi Sándor mint Választmány' Jegyzője, Dienes Ferencz Elöl-túló, Kámondi Lajos Tisztí Fő Ügyviselő' Kocsóczy Ferencz, Békássy Imre, Szita János, Gőmbös János, Szluha Márton Szozga Birák, Bitnicz Lajos' és Plander Ferencz Professorok „közszentelek benneteket Szent Pál' módja szerint Szent csókolással!” Láthatja minden világ polgárisággal páros hazafütségéből, 's bölcs intézetetekből, hogy az idegen Nyelveket Hazánkban elenyésztetni, 's számkivetésre juttatni éppen nem célnak, nem akarjuk, hogy belső Szobáik az idegen ajakoknak csintalanok, 's udvaraik Sár' - fésákek legyenek, bár Hollandiai szép csigákkal rakják is ki nem bánjuk; de azt megkívánhatjuk, hogy velünk együtt a' köz polgári nagy 's széles Ország' útát egyengessék, a' köz hasznú munkákban részt vegyenek, bár házok népe körébe született nyelvekkel éljenek is, de velünk dolgozának' folyamatjába (hogy a' tisztelt Kiküldötség lelkes Jegyzőjének, mint a' VAS erős, éles, 's mint az ARANY kellemes szavaival éljek) „ha csak a' Hazai Föld és Levegő eránt háládatlanok nem akarnak lenni,” velünk mondom mint az Országló-test' izmosabb 's nagyobb számú Tagjaival Magyarul beszéljenek, 's küzelebb e' Hazafüi szómat is hozzájuk tüstént, addigis míg megérhetőnek nyelvekre, átfordíttassák, szívekre vegyék, és valaha egész hazafiakká válván, 's boldogságunkal, dicsőségünkkel egyenlően osztótván, e' szives vallást tegyék: igaz a' boldogító szándéka volt, Hazáját híven szerette, ki e' sorokat ísta

*Terhes Sámuel,
Kazal-Retor. Prédikátor.*

16.

K Ö N Y V - B Í R Á L Á S .

Handbuch der ungrischen Poesie, oder: Auswahl interessanter, chronologisch geordneter Stücke aus den vortrefflichsten ungrischen Dichtern, begleitet mit gedrängten Nachrichten von deren Leben und Schriften; nebst einer einleitenden Geschichte der ungrischen Poesie; einer Sammlung deutscher Übersetzungen ungrischer Gedichte, und einem Verzeichnisse der im Werke vorkommenden weniger gebräuchlichen Wörter. Für jene sowohl, die bereits einige Fortschritte in dieser Sprache gemacht, als für alle Freunde der Literatur im Allgemeinen, und der ungrischen insbesondere. In Verbindung mit Julius Fejérvy herausgegeben von Franz Toldy. — Erster Band. (Titel, Vorrede und Einleitung können wegen Mangel an Zeit erst mit dem zweiten Bande nachgeliefert werden.) Pesth und Wien, in Commission bei G. Killian und C. Gerold. Ausgegeben im August 1827. Gedruckt in Pesth bei Trattner; igen csinosan, sűrűn, de szép és egészen új betűkkel. —

Ex az a' czím, mellyet a' Munka' borítékjára nyomtattata a' tudós Kiadó, minthogy a' Nyomtató' késedelme miatt az igazi Czím, az *Elő-beszéd és a' Bévételés*, a' Pesti Vásárra meg nem jelenhetének, és mind ezek csak a' második Kötettel fogják kiadattatni. Recensens nem bocsátkozik-ki itta' Munka' szoros megítélésére; annak ideje akkor lesz, midőn a' második Kötet is meg fog jelenni; de siet ennek elkészülését mind azokkal tudatni, kik a' Poesist nem egyedül abban keresik és találják, hogy a' beszéd rímekre, vagy lábakra szedessék. Most legyen elég elmondanunk, hogy a' Könyvben mit találnak.

Lap 3. Alterthümer der ungrischen Poesie, oder Zeitraum von König Johann; 's ez megyen a' 14-dik lapig. Ez áll négy Énekből: 1. Hymnus Szent Lászlóra. Úgy látszik, ezt éneklé a' Magyar-Anya-szentegyház már 1195, midőn a' nagy Király a' Szentek közé irattott, de egy későbbi, nekünk igen régi megigazítás után. 2. A' Révai által is külső *Emlékessünk Régiokról...* 3. Házások' Éneke egy 1503, esztendőbeli Kéz-írat után. 4. Feddő Ének; amaz a' Mátyás', ez a' II. Ulászló' vagy II. Lajos idejéből. — Tiszteletes régiségok, 's a' legelső négy sorú strophákban, de rím nélkül.

Lap.	15	—	22.	<i>Tinódi Sebestyén.</i>
—	23	—	31.	<i>Gróf Balassa Bálint.</i>
—	31	—	35.	<i>Rimai János.</i>
—	35	—	65.	<i>Gróf Zrínyi Miklós.</i>
—	66	—	74.	<i>Bérov László János.</i>
—	74	—	78.	<i>Bencsik Péter.</i>
—	78	—	95.	<i>Gyöngyösi István.</i>
—	95	—	104.	<i>Gróf Koháry István.</i>
—	105	—	107.	<i>Ráday Pál.</i>
—	107	—	115.	<i>Bérov Amadé László.</i>
—	116	—	132.	<i>Faludi Ferencz.</i>
—	132	—	144.	<i>Bessenyei György.</i>
—	145	—	154.	<i>Bérov Orczy Lőrincz.</i>
—	155	—	160.	<i>Barcsai Ábrahám.</i>
—	161	—	174.	<i>Ányós István Pál.</i>
—	174	—	180.	<i>Horváth Adám.</i>
—	180	—	192.	<i>Dugonics András.</i>
—	192	—	199.	<i>Bardóczy Szabó Dávid.</i>
—	199	—	203.	<i>Rájinis József.</i>
—	203	—	212.	<i>Révai Miklós.</i>
—	212	—	218.	<i>Gróf Ráday Gedeon.</i>
—	218	—	225.	<i>Szent-Jóbi Szabó László.</i>
—	226	—	230.	<i>Bacsányi János.</i>
—	230	—	243.	<i>Dayka Gábor.</i>
—	243	—	253.	<i>Vértesgyi Ferencz.</i>
—	254	—	258.	<i>Gróf Gvadányi János.</i>
—	258	—	268.	<i>Virdg Benedek.</i>
—	268	—	293.	<i>Csokonay Vitéz Mikály.</i>
—	294	—	349.	<i>Küföldy Sándor.</i>

Minden Költő darabjai előtt annak Élet-írása áll, nagy gonddal gyűjtött, figyelmet érdemlő, és eddig vagy épen nem ismert, vagy hibásan ismert tudósításokkal. A Szerző szabadon hallatja ítéleteit, de a mint igaz ítélőhöz illik, hízkelkedés és személyes idegenység nélkül. Ezen első Kötetben, a mennyire az elkészülhetett, csak a Verszeteket adja; nem vetén-meg a fordításokat is, hol a Költőt legalább Nyelve és Technikája jegyzik. A mi az Olvasót mind a Költővel mind a Költéssel hozza szorosabb ismeretségbe, az a második Kötetben fog jönni.

Ha valaha jelent-meg Könyv közöttünk, melyen Olvasóink, kiknek száma még mindig igen kicsiny, kapva-kaptak, úgy e szerencsét ennek óhajtjuk. Aesthetikai leczkézések még senkit sem tevének Poetává; de jaj annak, a ki Verseket e leczkézések értése 's a legméltóbb példányok ismerete, gondos észsze-hasonlítás nélkül frogat. 'S a Munka nem egyedül azoknak kívánja részvéteket, a kik verseket írnak, hanem mind az azokat, a kik látni akarják, mint emelkedék Nyelv és Mesterség nálunk az alsóbb polczokról a fentebbekre, hogy végre azon Nemzetek sorában, melyeknek a környülállások korábban engedék-meg a kifejlést, magához méltólag állhat-meg, 's az idegeneknek is magára vonatja figyelmét.

A két ezüst forintra elő-fizetés a két Kötetre November 20-káig fennáll.

KALINCEY FERENCZ.

17.

Horátz' levele Pisóhoz és annak fiaihoz.

Ha ki ember-főhez ló-nyakat festene,
Mindenütt más tagot rakna, mint kellene,
'S tollakkal keverné, 's rút hal' formájával
Azt, a' mit fenn kezdett szép leány' arczával:
Nem nevetnétek e, Barátim, művére
Midőn kérdéssel hívna nézésére?

Elhagyjétek, Pisók, hív mássa e' képnek,
A' vers, mellyben olyan zavart tárgyak lépnek
Előnkbe, mint beteg' álmadozásai,
Hol a' fő 's a' lábok nem egy test' tagjai. —
Ugy de a' kik képet vagy verseket írnak,
Akármit költeni örök jussal bírnak.

Tudjuk, 's azzal mi is szoktunk dicsekedni
'S készek is vagyunk azt másnak is engedni;
De nem, hogy szelidek 's vadak vegyüljenek,
Bárány tigris, madár kigyót szeressenek.

Sok munka van pompás kezdettel hirdetve,
'S rá egy két hárszony folt, hogy ragyogjon, vetve,
Diána' temploma szép festés berkével,
'S egy patak, 's szivárvány, Rhénu's nagy vizével;
Szép, de nincs jó helyen: talán a' kép-író
Cziprus-fút is írni nagy elmével bíró;
Mit használ ha festést egy hajó-törös kér,
'S bért azért, hogy kára rajzoltassék, ígér?
Izzad a' fazekas: nagy edényt vársz tőle,
A' munka kész; 's egy kis bügre lett belőle.
Írj akármit akarsz; csak egy egészt tegyen
A' mit írsz, 's magával megegyező legyen.

Barátim, az legtöbb költőknek hibája,
Hogy megcsalja őket szépség' ál-orozója.
Egy röviden akár írni, 's homályos lesz';
Mást a' sok simítás lélektelenné tesz';

Amaz magasra vágy 's felpuffad írása;
 Ez mász, hogy szelekkel ne vivjön járása;
 'S a' ki, ne mondassék, hogy másoktól tanul,
 Egy dolgot forgatni akar hallatlanul,
 A' tengeri Delfint erdőbe helyheti,
 'S a' Nereist Vadkan' hátára fülteti.
 A' hibától-félés, bölcs mesterség nélkül
 Regulák mellett is hibára hibát szül.

Emil' oskolája körül egy kép-metsző
 Egy avagy más részben méltán lehet tetsző,
 Csinálhat remeknek beillő körmököt
 'S a' rézen lobogni látszó haj-fürtököt;
 Még is kontár, ha nincs a' dolog' veleje,
 Szép egészt formáló mesteri ereje.

En hogy-ha magamat költőnek vallanám,
 Illyen művész lenni szüntűgy általlanám,
 Mint fekete hajjal 's szemmel ékeskedve
 Olly rüt ábrázattal bíroi, mint a' medve.

Válaszszatok, ti, kik borostyán ágakat
 Vártok, erőtökhez mérsékelt tárgyakat;
 'S elébb, mint kezdetek akarmiről írni,
 Vizsgáljátok, mit tud vállatok elbíroi.
 A' melly munkát bölcs ész fontolva czélul vesz',
 Abban értelmesség, jó rend 's szépség is lesz'.

A' rendnek az, ha nem csalatom, érdeme,
 Hogy a' minék most van kelete 's kelleme,
 Csak azt illeti most; sokat halasztva rejt,
 'S akkor adja-elő, ha illő helyet sejt.

A' szó-rakásban is izzel 's észszel bíró,
 'S kényes szedegető legyen a' vers-író.
 Sokszor már az által a' mondás szebbé lesz'
 Ha ravasz helyhezés szokottszót ujjá tesz'.
 A' hol ujan talált dolgot kell festeni,
 Szabad nem hallott szót kéjünkre költeni;
 Csak a' kéj ne sértse a' szép szerénységet
 'S fog a' nem rég' csinált nyerni kedvességet,
 Ha Görögök' tudós nyelve volt forrása,
 'S jó módjával esik meghonnosítása.

Mert Caeciliusnak 's Plautusnak mért ad na
 A' Római, a' mit tőlünk megtagadna?
 Ha én gazdagodom, mért irigyltetem,
 Holott Enniusban 's Cátóban sejtethem,
 Hogy Oscink' nyelvét szokták bővíteni,
 'S képzeiteket új névvel jelenteni.

Szabad volt 's mindenkor szabad lesz' az olly szók'
 Kiadása, mellyek uj vertt pénzek — de jók,
 Mint a' fák elhányják időről-időre
 Leveleket 's szebbet hoznak jövendőre,
 Ugy az ó korbéli szók is elhullanak,
 'S az ujak ifjanként frissen viritanak.
 Mi 's a' mink van halál-adózói lenni
 Tartozunk. Bár ezer nagy hajót pihenni
 Dühös szelek elől tág kebelébe hív
 Egy hegyből vajt öböl — Királyi dicső miv — ;
 Bár a' tó, melly elébb volt békák' tanyája,
 Most a' termékenység 's bőség szép hazája;
 'S a' folyó, melly pestis volt a' mezőségnek,
 Most más úton enged a' bőics mesterségnek :
 Mind ez mulandó miv, 's az idők' zsákmánya:
 Sokkal inkább a' nyelv' dísze 's ragyogványa.
 Sok elenyészett szó nyer még új életet,
 Sok elenyész, melly most bur nagy tükéntetet;
 Míhelyt a' szokásnak parancsolja kénye,
 Mellytől függ a' beszéd 's nyelv minden törvénye.
 Melly versel kell hadat 's bajnoki tetteket
 Irni, adott arról Homérus remeket.
 Az egyenetlenül páros vers neméhe
 Elébb azok, kiket kínos kelepczéhe
 Ejtett a' szerelem, zárták keserveket
 'S utóbb boldogok is öntötték szíveket.
 De gyenge hangjait elsőbb ki kezdette
 Bizonytalan 's a' per most is foly felette.
 Archilochust harag, mint mérges nyilával,
 Fegyverkeztette-fel saját Jambusával,
 A' vig és szomorú játékok' líkai
 Ebből szabattak-ki, mert sebes hangjai
 Mívelést rajzolni legjobban illenek,
 'S beszélgetni 's lármát győzni termettenek.
 A' lantnak Istenek' 's vitézek' tettei
 'S gyors bajnokok' 's lovak' vig győzedelmei
 Hírét 's a' szerelmet egygyütt a' tréfával
 Engedte a' Múza zengni szép hangjával.
 Minden vers-nemnek van saját színe 's hangja:
 Mikép' illet engem a' költőknek rangja,
 Eltalálásokban, ha vagyok járatlan,
 'S inkább miut tanuljam, maradok tudatlan.
 Nem szeret a' nyájas darab olly pompába
 Öltözni, melly állik a' Tragédiába,

'S a' tárgy, melly rajzolja Thyestes' ebédét
 Csömörli a' köz-nyelv' 's vig játék' beszédét,
 Ne legyen helyétől egygyik is megfosztva,
 Melly neki a' sorstól iflökép' van osztva.
 Azonban Thalia felviszi szózatját
 Néha 's Chremes fennyen dörgi káromlatját;
 'S a' tragödia is ha büt kell festeni,
 Társalkodás' nyelvén kíván beszélni;
 Telephus és Peleus, mint szerencsétlenek
 'S hazájokon kívül bolygók, kéntelenek
 A' más-fél lábnyi szók' dagilyát elvetni,
 Ha panaszok akar szíveket sebhetni.
 Nem elég, hogy a' vers szép 's hibátlan legyen,
 Édességével is szükség csudát tegyen,
 Mint mosolyogva néz a' mosolyodókra
 Az emberi orcsa, úgy sír a' sírókra,
 Könyvet hullassak e? Légy bús efébb magad
 Telephus és Peleus 's fájdalmad rám ragad.
 Ha sorsodat nyelved nem tudja követni,
 Ugy vagy ásítani fogok, vagy nevetni.
 Gyászos ábrázathoz gyászos szók' illenek,
 Haragoshoz olyyak, mellyek rémittenek,
 Játzóhoz enyelgők, 's ha kinek nincs kedve,
 Szóllása is legyen elkedvetlenedve.
 A' hánykép' eseti változnak éltünknek
 A' természet annyi érzést ad szívünknek,
 Örömet kóstoltat, ingerel bosszúrá,
 Vagy kényszerít földig nyomó nehéz búra;
 'S úgy kell néznünk a' nyelv' érthető hangjait.
 Mint a' belső érzés' külső tolmácsait;
 'S a' ki máskép 's mást mond, mint sem indúlta,
 A' fő 's al-nép' csufját az méltán várhatja.
 Sok függ attól, ki az, kit versbe foglalunk,
 Isten szóllamlík e, vagy vitéz általunk;
 Értt ősz e, vagy ifjabb kor' heves bohója,
 Tisztes aszszonyság e, vagy hív szolgálója;
 Újaz e, mint Kalmár, vagy úz gazdaságot,
 A'siát lakja e, vagy Görög-országot.
 Tártyat köz-hurból végy, vagy bár költis kényedre,
 Hihetőség tisse bilyegét mivedre.
 Achilest fested e? hogy kedvessé tegyen,
 Gyors, heves, haragos, kérleletlen legyen;
 A' köteleltséget 's a' törvényt nevesse,
 'S a' kényen nem jácót kardal fenyegetse:

Medea legyen vad, Ixion hitetlen,
 Jo szép, Ino lány, Orestes kedvetlen.
 Ha töled alkotott személyt fogsz játszatai,
 A' millyennek kezded legelől mutatni,
 Láttasd azt olyanok végig a' munkában
 'S egygyezzen magával egész mivoltában;
 Nehéz a' gondolttat valóvá csinálni
 'S külön természetet közösből formálni.
 'S könnyebb személyidet Iliásból vened,
 Mint újdon újjakoak teremőjök lenned.
 A' másoktól vett tárgy sajátod fog lenni,
 Ha sem mindennapit 's hitványt nem mersz venni,
 Sem a' vettet szóról-szóra nem fordítod,
 Sem a' követéssel, úgy bé nem szoritod
 Szűk helyre magadat, hogy bár kedved lenne
 Kijőni, a' szegény vagy rend rabbá tenne.
 Kezdetén munkádnak ne vágj nagy feneket,
 Ne kezd úgy, mint ama' költő az éneket:
 A' híres háborút fogom énekelni
 'S szavának a' gögős mint fog megfelelni,
 Mit ad, hogy igérni oly tár szájjal szeret?
 A' hegyek vajudnak, 's kölykeznek egeret.
 Melly sokkal bölsebb az, a' kinek munkája
 Minden szépségeknek tüköre 's példája.
 „Mond-el, Mu'sa, ama' férjfi' eseteit;
 Ki sok nép' városit látta 's erkölceit,
 Nem lobbant oly lángot, mellynek füst a' vége:
 Füstből lesz' itt a' tűz' tartós fényessége:
 Hogy utóbb a' sok szép eltöltösn csudával —
 Antiphates, Cyclops, Charibdis, Scyllával.
 Ó ha Diomedest késéni útjára
 Nem tér vissza neme' dicső forrására;
 Sem a' hadat, mellyet harczolták Trójánál,
 Nem kezd Ledának iker-tojásánál:
 A' dolognak siet kimenetelére,
 'S a' hallgatót tüstént rántván közepére;
 Mindeneket úgy fest, mint tudja-lévöket,
 'S elmelőzi a' szép fényt fel nem vevöket;
 'S úgy költ, úgy tud hamist igazgal tetézni,
 Hogy a' sok részt egy szép egésznek kell nézni.
 Te, ki szép játékot tetetsz-fel felöled,
 Halljad mit várok én, mit vár a' nép töled.
 Ha oly halgatókra van kedved szert tenni,
 Kik ne resteljenek végig veszteg lenni:

Fessd mindenik kornak híven erkölceit,
 'S nyomd-ki a' tündér szív', 's idő' bilyegeit.
 A' gyermek, kit csak most kezd hordozni lába,
 'S ki most önt hangokat érthető formába;
 Szeret hasonlókcal játszani, hirtelen
 Haragszik, megbékéll, 's változik szüntelen.
 A' serdülő ifjú, megválván végtére
 Mesterétől, siet élni tetszésére,
 Lovazni, vadászni, koszorút nyerni vágy,
 Szíve minden rosra, mint a' viasz olly lágy;
 Pénzét szórja, makacs, ha intetik jóra,
 A' hasznost legutóbb veszi gondolóra;
 Magásra lát, kíván heves gyuladással,
 'S kedves tárgyát tüstént felcseréli mással.
 A' férj-kort más ész vezérli 's más elme,
 Esmeretség, főbb polcz, 's kincs minden figyelme;
 Rendet szab életének, 's vigyáz ne műveljen
 Semmit, a' mit utóbb változtatni kelljen.
 Az élemedettet sok baj környékezi,
 Vagy mivel a' kincset szüntelen éhezi,
 'S szegénységtől tartván fél élni a' készszel,
 Vagy mivel mindent tesz, hideg 's félénk észszel.
 Lassú, rest, sok időt kívánó 's ígérő;
 Komor, panaszkodó, azt a' kort dicsérő,
 Melly néki mosolygott hajdan mint gyermeknek,
 'S kemény dorgálójak a' nevendékeknek.
 A' jövődő idő sok jót hoz számunkra,
 'S a' múltó elragad sokat fájdalomkra,
 Hogy hát aggott öreg' alakját ifjúnak,
 'S gyermekét ne adjuk megtett férjfiúnak,
 Vigyázzunk mindenik kornak sajátjára
 'S tartsuk mindenikét a' maga számára.
 A' játéokban vagy szem előtt himeztetik
 A' mivelés' tárgya, vagy elbeszéltetik.
 A' mi a' fül által száll-le a' lélekre,
 Bádjadtabban szokott hatni a' szívekre,
 Mint a' mit ama' hív tanú a' szem szemlél,
 'S a' néző magának maga beszélni vél,
 De még sem kell mindent a' színen mutatni,
 Sok van, a' mit illik szemmel nem láttatni;
 Hanem beszéltetni olyannak szájával,
 Ki tanúi hitelt nyerjen szép hangjával.
 Magát se Medea gyermek-öldöklésbe
 Se szörnyü Atreus ember-hús főzésbe

Szem előtt ne ártsa, se hogy sebhessenek
Progne Madár, Kadmus higjó ne legyenek.

Az ily elő-adás bennem elhívőre
Nem talál, sőt számot tarthat gyűlölöre.

Hogy a' játék hájos erőre szert tegyen,
Őt felvonás, ne több, kevesebb se legyen,
Istenség se oldja ott a' csomót benne,
Hol oldani ember elégséges lenne.

Egy tárgyról negyedik személy se beszéljen;
A' kar résztvevőnek jussaival éljen;

'S a' felvonások közt csak olyan játéka,
Legyen, milliyent kíván a' költő' szándéka;

Kedvezzen a' jóknak 's legyen tanácscsal hív,
A' haragot oltsa, szánjon, ha kény 's tiszt vív,

A' mértéklés józan asztalát javallja,
'S a' bölcs törvényt 's csendes békét magasztalja.

'S titkot ki ne mondjon, 's Isteneket kérjen,
Hogy büszkékre átok, jókra áldás térjen.

A' sip, mely éleszti a' kart zengedezve,
Hajdan nem volt harsány 's nem volt megrezerve,

Vékony szál 's kevés lyuk csak gyenge zengéssel
Közlött lelket a' nem nagy számú gyűléssel,

'S eleget tett, míg még a' színt körülötte
Kevés, mértékletes, 's jámbor nép töltötte.

De hogy ez nagy Földet nyert sok diadallal
'S a' várost keríteni kellett szélesbb fallal,

'S szabad volt pompásan egymást vendégelni,
'S Geniusát borral nap-estig kérlelni;

Az ének 's muzsika, valamint mindenek,
Zabolótlanabbak 's pajkos'bak lettenek.

Faluból, városból, többek 's nemtelének
Gyűlévész sereggel egygyüvé mentenek?

A' sip hát egygyüvő hangját czikornyázta,
A' táncz buján mozgott 's ruháját czifrázta,

A' csendes lant számos' b' húrokat pengetett;
'S a' költő is ezek' nyomába sietett,

A' kart magasabban repülni szoktatta
Énekét szokatlan szókkal rohantatta,

'S jövendőt nyomozó szép 's bölcs mondásait
Ugy adta, mint Delfi titkos válaszait.

A' ki kezdte Bachus' dicsőítésére
Azt a' játék-vívást, mellynek bak volt bére,

Nem soká máskép is mulatott másokat
'S játék-színre vivén víg Szatirusokat

Elébbi sanyarú módját enyhíteni,
 A' komolyhoz tréfát próbált vegyíteni.
 Mert a' durva népek, midőn a' bor mellett
 Innepen meghevült inger 's ujság kellett.
 De hogy a' Szatirus' csufja 's habotája
 Meg ne sértsen tartson mértéket tréfája;
 'S ha melly Isten 's Vitéz, ki elébb biborban
 Tündöklött, jelen van az enyelgő sorban,
 Korcsmán dőzsölökként beszédét ne ejtse,
 Se mászkálni félvén, felhőkbe ne rejtse.
 A' szomoru játék, alatsony dolgokat
 Megvetvén, mint hozzá nem illő tárgyakat,
 Mint a' tisztas aszszony; kinek ellenére
 Innepen tánczolni kell mások' kényére,
 Ugy mulat kéntelen 's szemérmes orczával
 A' durva Szatirok' csintalan nyájával.
 En Szatira író ha kívánnék lenni.
 Nem csupán parasztos szókat fognék venni,
 'S nem járnék olly alatt vig enyelgés végett,
 Hogy a' fül nehezen tenne külömbséget,
 Davust e, vagy ama' gaz Pythiást hallja,
 Ki vén urát ezer tallérral megcsalja,
 Vagy Silenust a' ki ha nem legfőbb is bár,
 Istent nevelt, 's annak társaságában jár.
 Csupa szokottszókból egygy olly új miv lenne,
 Mellyet kiki könnyen készülőnek venne;
 'S ha próbára kelne a' könnyű munkában
 Fáradna, izzadna, 's kinlódnék hijában.
 Olly fontos a' szókat tudós rendbe venni?
 Olly becessé lehet az avultat tenni!
 Ha már a' Faunusok a' színre léptenek,
 Tanácslom arra is jól figyelmezzenek,
 Hogy se fő városi urfiak' módjára
 Ne vágyjanak csinos nagy világ' hangjára;
 Se magokat mocskos trágár beszédekkel
 Ne utáltassák-meg jó izlésűekkel.
 Mert csömörlést okoz az illy tréfiák' szava,
 Annak a' kinek van lova 's attya 's java;
 A' ki nem mindent tart koszorút érőnek,
 A' mi tetszik holmi dió-'s bab-vevőnek.
 Rövid Syllabának ha tüstént nyomába
 Hosszú lép, Jambus lesz' a' vers' ilyen lába,
 Gyors láb 's azért a' vers, mellyben hat tétetik
 Hármashat Tímeter' nevén nevezetik.

Kezdetben mind a' hat egyenlő volt benne,
 Utóbb, hogy nyomosabb 's méltóságosbb lenne,
 Birtokát közölte erős' spondeussal,
 De úgy ruházta-fel a' megosztott jussal,
 Hogy a' másod 's negyed helyből, mint mostoha
 Vendég az örököt ki ne nyomja soha.
 De ritkán láthatjuk ilyen épségében
 Accius' 's Ennius' Műsójok' versében.
 'S az olyan vers, mellynek mását nyomó sulyja,
 A' játék-szint gyöttri, rutúl elárúlja:
 Hogy a' gyarló költő vagy igen sietett,
 Vagy mesterséghez fonakul érthetett.
 A' szép hang nem minden bíró tud ígérni,
 'S mi sok hibát szoktunk e' részben elnézni,
 De azért, ha lelek illy vastag füleket
 Bolyongjak, 's irjak e' idéltlen verseket?
 'S csak számot tarthassak így engedelemre.
 Ne féljek, ha kiki rá fel is vétkemre,
 Gáncs ugyan nem érne az illyen esetben,
 De részt méltatlanul várnék dicséretben,
 Ti kik méltán vágatok felmagasztaltatni
 Ne szűnjetek Görög írókat forgatni.
 „De Óscink Plautus' versei hangrását
 Szintugy magasztalták mint elmés szóllását”
 Mind kettőt nagy török' sőt kábák' módjára,
 Ha nézünk ám én 's ti okos regulára;
 'S ha a' durvát 's elmést megkülömböztetjük,
 'S mi zeng szépen ujjal 's füllel jól felvetjük.
 A' Tragédiának Thespis volt kezdője,
 'S azt, hogy mint najságnak lenne sok nézője
 Társai színművét székereen harcolták,
 'S játszáskor képeket séprővel mázolták;
 Utóbb tett szert tisztessé lárúrá 's ruhára,
 Aeschilus, 's szint csinált a' játszó' számára.
 'S mester 's remek is lett felséges szóllásban,
 'S illő méltósággal lépésben, járásban.
 Az ó Comédia ezeket követte,
 'S eleinten magát nagyon kedveltette;
 Utóbb szabadsága zabola nélkül járt
 'S a' törvény tartozott neki szabni határt,
 Szabott 's rutúl megszünt a' kar' vig játéka,
 Mihelyt gátoltatott kártékony szándéka.
 Mind ezekben próbát költőink is tettek,
 'S dicséretet kivált azzal érdemlettek,

Görögök nyomáról hogy elmertek térni,
 Mertek honni nemes tetteket dicsérni,
 'S a Színen Római Bajnokot Romában
 Láttatni polgári vagy hadi ruhában.
 'S nem is volna híresb' Latium' fegyvere
 'S kormánya nyelvénél, ha olly sok embere,
 Ki verset faragni tanul köz szokástól
 Nem félne, mint tüztől, a' vers gyalulástól.
 Ti óh Pompilius' jeles unokai
 Legyetek keményen vádoló bírái
 A' versnek, melytet sok törlés nem jobbitott,
 'S akarmelly kis rögtől tizszer nem számított.
 Minthogy Demokritus az elmét dicséri,
 A' mesterséget csak szolgának esméri,
 'S eltűlt Helikontól, minden nem részeget
 Már lelünk ollyakból egy egész sereget,
 Kik hoszszú körmöket 's szakált hagyván nőni
 Félnék az emberi társaságba jöni,
 Vélvén, hogy akarmelly híres nagy költővel
 Egy fő rangban vagnak, ha bírnak olly fővel,
 Láci' borotvája, melytet nem tett széppé
 'S három Anticyra sem lehetne éppé.
 Balgatag én! minden tavasszal belőlem
 Mért irtom az epét! Mi nem telnek tőlem?
 Holott az epesség nagy elmének jele!
 De ha már úgy szoktam, nem törődöm vele.
 Azt teszem hát; a' mit a' köszörü-kő tesz',
 Mellytől bár éle nincs, a' vas élessé lesz':
 Ha verset nem írok, megfogom fejteni,
 Miből készül a' vers, mint kell azt költeni,
 Mi illendő, mi nem benne, a' hibával
 Ki mit vesz, ki mit nyer a' jeles munkával.
 Érts! ez a' jól-írás legfőbb regulája
 Mit 's mint érts, megmondja Socrates' bölcs nyája.
 Ha-hogy gazdag az ész jól értett dolgokkal,
 Könnyen párosítja a' szókat azokkal.
 A' ki tudja, mint kell jó hazafi lenni
 'S gyermek', barát', testvér', 's gazda' tisztjét tenni,
 'S had-vezért, tanácsost 's bírót jóvá mi tesz',
 Az minden személynek igaz festője lesz'.
 Nézz, a' világnak is élő erkölcsére,
 'S tégy szert, bölcs himező, természet' nyelvére.
 A' melly darab híven festi az életet
 Ékesség 's mesterség nélkül dicséretet;

Többszer nyer hasznáért, mint sok kecsgető,
Kellemes, de üres hangokat pengető.

A' Mú' sa legbecsesbb, legritkább kegyelmét

Az ékesen szólló nyelvet 's dicső elmét

A' görög nemzetet, e' népen tetézte,

Melly a' dicsőséget legfőbb kincsnek nézte.

A' Római gyermek még csecsemő 's már kész

Felvetni, mint oszlik száz részre az egész.

Itt Albinus' fija, tegyünk próbát vele

„Mi marad, ha elkél félforintból fele?”

Öt garas. „Jelesen” a' gazdasághoz ért!

„Hát fél forint 's fertály mennyit tesz?” — fél tallért —

'S annak kit így megfog fővényesség' rozsdája:

Mint legyen nagy becsben-tartandó munkája?

Vagy haszon vagy öröm, czéljok a' Költőknek,

Vagy olly játék, melly ad leczkét az élőknek.

Ha oktatsz: rövid légy; hogy hamar foghassa

Szódat a' gyors lélek 's híven megtarthassa.

Büntetlen a' szív meg nem terhelhetik,

Lefolyt, a' mi reá felesleg töltetik.

Olyat költis, ha kívánsz csak gyönyörködtetni,

A' mi az igazhoz lássék közelgetni.

Ne mesélj képtelent, 's Lámia tréfából

Mit felfalt, életben ne húzd-ki gyomrából;

Ha csak virág a' vers, az ősz nép gáncsolja,

Ha kóró, az ifjak' serege gunyolja,

A' ki vidit 's oktat 's szépet 's jót egyesít,

Az minden sziveket magához édesít;

O a' Sosiusok' erszényét bizlalja

'S nevét meszsze külföld 's késő világ hallja.

De némelly hibákat méltán kemél a' vid.

Mert illendő hangot a' húr sem mindég ad,

Néha fónakul zeng az ész 's kéz truczczára;

A' nyíl sem mindég ér erányzott czéljára.

Nem, ha sok tündöklök valamelly munkában,

Nem ütökzöm én meg egy két olly hibában,

Mellyet a' költőnek szül gondatlansága,

Vagy kevéssé óhajt nemünk' gyarlósága.

Hogy-bogy? hát mindenek bátrán hibázhatnak?

Nem, valamint helye nincs a' bocsánatnak,

Ha ki a' vett intést mindég elfelejti

'S azon szó' irását mindég rosszul ejti;

Valamint a' lantos méltán nevettek,
 Ha egy hang általa mindég elvették,
 Ugy Chörilus nekem a' sok-vétkü költő,
 'S nevéve csudálom, ha egy két jó vers jó.
 'S bánom ha Homerus néha szunnyadozik,
 Bár könnyen szunnyadhat, ki hosszan dolgozik.
 Az irtt képhez a' vers annyiban hasonló,
 Hogy némellyik közel, másik távol szép 's jó;
 Egynek homályos hely ad nagyobb kellemet;
 Más fényt szeret 's nem fél bár melly éles szemet;
 Azt, hogy tessék egyszer kell csak tekinteni,
 Ez, ha tiszser nézzük akkor fog tetszeni.

Oh te, ki testvérid közt legidősebb vagy,
 Bár jól indulsz 's reád atyád' gondja is nagy,
 Siess a' mit mondok, jól elmédbe venni;
 Hogy sokakban elég szenvedhető lenni.
 Sok szószólló ámbár nem ér Messalával
 'S nem bír Cascellius' nagy tudományával;
 Még is kedves, de a' középszerű költő
 Istent, embert, kalmárt boszszúsággal töltő.
 Mint a' vendégségben rosz' muzsikájával
 Kesernyés mézével 's dohos olajával
 Megsértne a' gazda, mert vígan tarthatna,
 Ha bár mind ezekből semmit nem adatna;
 Ugy a' vers is, mellynek czélja vidítani,
 Rosz', ha nem hibátlan, 's szokott boszszontani.

A' ki a' Campusi bajnok-játékokat
 Nem érti, próbálni nem meri azokat;
 A' discust, karikát 's lapdát nem illeti,
 A' tudatlan 's magát ki nem nevetteki:
 'S a' ki nem tud hozzá, írjon e verseket?
 Mért ne? hiszen neme számlál nagy neveket,
 Van néki ezekből álló jóvedelme,
 Nincs becsületének mocská sem sérelme?
 Am írjon; de téged ugy bír szíved 's eszed
 Minerva' trucezará hogy eat te nem tesszed;
 'S ha még is vágysz utóbb lenni vers-íróvá,
 Tedd Atyádat, Maecust, tégy engem bíróvá;
 'S tartsd a' mit készítesz költői tüzedben
 Kilencz esztendeig fogva szekrényedben.
 Nálad jobbíthatod a' mi benne nem jó,
 Vissza sohá nem tér a' kirepített szó.

Orfeus, az Istenek' szent híve, versekkel
 Az erőkben szálllyal bolygó emberekkel

Szilajság' 's öldöklés' dühét letétette,
 'S fene-vad-hódító nevét innen vette,
 Amphion is Thebát építvén váróval
 Mondják, lantja nyájas zengése' hangjával
 A' kemény köveket elevenné tette
 'S' hová akarta magával vezette.
 Hajdan az volt legfőbb tisztok a' bölcsenek,
 Istennek, embernek, népnek, személyeknek,
 Saját jussaikat külön választani,
 Ellent a' fajtalan életnek állani.
 Házasság' lánczával kötői a' szíveket,
 Városokba hívni 's irai törvényeket.
 'S minthogy mind ezekre unszolt a' vers' bójja;
 Hirt 's dicsőséget nyert a' költők' szent nyájja.
 Utóbb Homerus jött magas elméjével,
 'S Tyrtaeus a' férjfi szíveket versével
 Buzdította nemes bajnokai tettekre:
 'S Delfi versel felelt a' test' kérdésekre.
 Azzal a' bölcsesség' útja rajzoltatott,
 Királyi szívekhez menetel nyitvatott.
 'S végtére kezdetét az a' játék vette,
 Melly a' nyári munkát vígan végeztette.
 Ha hát Pöbus tanít mit 's mint kell költöned,
 Az ének' Muzsáját nints mit szégyenlened.
 Mesterség tsinál e jó költőt vagy elme?
 E' kérdésre nem egy tudósink' értelme.
 A' mint én részemről értem 's tapasztalom,
 Sem mesterség nélkül akármelly szorgalom,
 Sem a' műveletlen-ész nem elegendő,
 Mind a' kettő egygyütt szép, jó 's irigylendő.
 A' hi' pályát látván dicsőség' útján jár
 Az mint gyermek sokat tesz', fázik, 'sizzad már,
 Szerelemtől 's hortól magát tartóztatja.
 Pythiában a' várt bért meg nem kaphatja
 Egy sipois, ha csak léczkét nem hallgatott
 'S kemény mester által nem gyakoroltatott.
 Elég legyen e hát, hogy ezt 's azt útmálja
 A' vers-író 's magát ekképpen ajánlja:
 Engem verseimmel mindenek csudálnak
 Rühesedjenek-meg, kik hátul mászkálnak,
 A' legutótsók közt melly rut dolog menni,
 'S a' nem tanultban is tudatlannak lenni?
 Mint kótyavetyére a' dobos vevőket
 Úgy gyűjt a' nyereendő pénz hízkelkedőket

A' Költőhöz, kinek van nagy jóvedelmé,
 'S kinél jobban tenyész a' kincs, mint az elme.
 Ha az ilyen önként kész látni vendéget,
 Adósért magára venni kezességet,
 'S kimenteni a' kit szorit kelepczéje;
 Csuda, ha van elég esze 's szerencséje
 Esmérni az igaz 's hamis barátokat,
 Kik körül-kerítik a' dúzs-gazdagokat.
 A' ki tőled vett 's vél ajándékoit venni,
 Ne merd azt verseid' bírójává tenni.
 Addig, részegsége mig tart örömeinek,
 Nem talál az határt 's célt dicséretének.
 Szép! dicső! felséges! ez minden szóllása,
 Sokszor halaváonyá teszi bámulása:
 Sőt örömet festi szeme' harmatjával,
 'S magán kívül tapsol kezével lábával.
 Mint ki bérben szokott halottat siratni,
 A' gyászoló szívnél többet tud jajgatni:
 Úgy a' ki gunyolva magasztal tégedet
 Többet mond, mint a' ki tiszteli versedet.
 Sok nagy Ur barátit korsókkal itatja,
 'S kinzó szerszám helyett a' borral vallatja;
 Ha méltók e hozzá: te csak írj verseket:
 Felfeded a' róka-bőrbe bujt sziveket.
 Quintilius azt, ki tanácsát kérlette,
 Hogy itt 's ott jobbitsa munkáját, intette;
 Ha ki azt felelte, hogy már több próbát tett,
 De semmire sem ment; az olyan választ vett,
 Hogy valami nem jó, mind azt kitörölje,
 'S a' rossz helyett jobbat csináljon pörölje.
 Ha emez ekkor is mentette a' hibát,
 Ó minthogy nem kívánt szerezni galyibát,
 Ezt gondola: egy szót sem tékozlók rája,
 Hadd tessék magának ön-maga 's munkája.
 A' jó 's okos barát a' lankadt verseket
 Feddi, gáncsot talál, ha lát keményeket;
 Azt, a' mi semmi csint nem bír kárhoztatja,
 A' felesleg-való piperét irtatja;
 Több fényt kér, hol a' szó vagy dolog homályos
 Mindent jegyzésbe tesz, a' mi akadályos,
 Kész Arisztrachus lesz', 's nem fogja mondani:
 Kár illy csekélységért barátot bántani.
 Az illy csekélységek nagy rosszat szülhetnek
 Azoknak, miattok kik kinevettetnek.

Mert mint azt, a' kinek rühe, hold-korsága,
 Nyavalya-törése van, vagy sárgasága;
 Ugy kerülök a' roz's költöt az eszesek
 'S csak gyermekek veszik körül 's más szelesek.
 Ha ez midőn futkoz, orrát fenn hordozva,
 'S verseket buffog-fel magát 's mást kinezva,
 Ama madarászként, eggy kútba puffanik
 Ki rigókat lesvén veremre bukkanik:
 Öltson, kiáltson bár: jertek segíteni,
 Ne próbálja senki őtet kimenteni,
 Annak, ki kihúzni akarná kötéllel,
 Azt mondanám: hát ha öaként viv veszéllyel,
 'S bohó Empedokles' gyászos halálára
 Mutatnék; ki, vágyván Istenek' rangjára,
 Leugrott torkába a' tüzes Aetnának,
 Legyen szabad veszni a' roz's poétának.
 Valakit életre kényszeríteni,
 Szint olyan erőszak mint mást elveszteni.
 Nem egyszer tett ő így: nem él huzzák-ki bár,
 A' híresen-halást úgy megszerette már.
 Ugy sem lehet tudni, laniját mért pengeti,
 Ha csak bús Nemesis azért nem bünteti,
 Hogy vagy megmocskolta atya' teteméit,
 Vagy valamelly szent hely látta fertelmeit.
 Elég az, mérgeesen dülledik bal kedve,
 'S mint a' vas-rekeszből kirontó vad medve,
 Örült hangon 's módon tett olvasásokkal
 Kerget tanultakat tanulatlanokkal;
 'S ha kit megragadhat, azt által-kapcsolja,
 Verse' hallására halálig unszolja,
 'S addig szívja véret, akormelly akadály
 All ellent, míg torkig nem telik, mint nádály.

S. K. J.

Foglalatja a' 3da Negyednek 1827.

	<i>Lap.</i>
Kis-Viczai Viczay Jósef Tek. Torna Vármegye' és Szab. Kir. Kassa Városa' rendes Orvos-Doktora' Élet-rajza.	1267

Hetedik Füzet. Július.

1. A' Földi-boldogság' idejének fejtegetése. (B. I. P.)	1273
2. Az Örömszök' külömbféle nemeiről. (S. K. J.)	1286
3. Próbák Socrates' nevezetességeiből. (S. K. J.)	1295
4. A' Felosztott Szeretet. (Dukai Tóthás Adám Vas-Vármegyei Tábla-Bíró)	1301

Nyolczadik Füzet. Augusztus.

5. Nagy-Daróczi Kovách Florida' Szatmári Püspök', 's Szent-Jobbi Apát' élete' rajza. (Debreceni Bárdny Ágoston.)	1305
6. Némelly Jegyzések a' Bévíteli-talalomról és a' Bévíteli nagy Vámokról. (B. J.)	1311
7. Folytatása a' Minerva' 536-dik lapján elkezdett Reminiscentiáknak. (Kövy Sándor.)	1315
8. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. Folytatás. (S. K. J.)	1329
9. Egy tekintet a' Magyar-országi Culturára a' XI-iki Században. (B. Nagy Pál.)	1336
10. A' Művészség' Barátjaihoz. (Kazinczy Ferencz.)	1339
11. Gróf Kornis Mihályhoz! 1821. (Kazinczy Ferencz.)	1343

Kilenczedik Füzet. Szeptember.

12. Gáspár' Süllyedése. (Debreceni Bárdny Bertalan.)	1345
13. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. Folytatás. (S. K. J.)	1349
14. A' Munkátsi Várról. (Balajthy Jósef.)	1357
15. Hazafüti szó, idegen nyelvű lakos Társaimhoz. (Terhez Samuel.)	1366
16. Könyv-bírálás. (Kazinczy Ferencz.)	1367
17. Horáts' levele Pisóhos és annak fiaihoz. (S. K. J.)	1369

Ezen Folyó-íráásra minden Cs. kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következendő helyeken, és TT. Uraknál előre fizetni lehet, a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg is kérettetnek, úgymint:

Aradon: T. Peresenyi Nagy László Úr, T. N. Arad Várm. Szolga-Bírája.
Bécsben: TT. Theol. Prof. Patay János Úr, Tek. T. Prof. Rummy György Károly Úr, és a' Cs. kir. priv. Kömetző Intézet, Cs. Kir. Burg mellett lévő Boltjában.
Beregszász: TT. Beregszászi Nagy Pál Úr, Böltselkedés Doktora, és több T. Várm. Tábla-Bírája.
Debreczenben: Naetes Tóth Mihály Úr Könyváros.
Egerben: Tek. Ivánasszy Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatura' Tanítója.
Eperjesen: Gottfried J. Kollár Úr, Könyvkötő.
Székes-Főváros: Raader Könyváros Úr.
Győrött: Könyváros Schwaiger Úr.
Kolozsdán: N. Tissat. Wagner Tóbiás Úr, Kaloosai Érseki Megye Sz. Szék' Jegyzője.
Kecskeméten: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskemét Városa Fő Notáriussa.
Komáromban: TT. Alsó-Saopori Nagy Pál Úr, Év. Prédikátor.
Köszegen: Engel Pál Úr, Könyváros.
K. Lomnitsán: TT. Melczar Jakab Úr, Evang. Prédikátor.
Miskolcon: TT. Dunay Imre Úr, Professor.
Munkácsán: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.
N. Váradon: Nagytiszteletű Huszly Károly Úr, Sz. Szék Jegyzője.
Nagy-Szombaton: T. Ocskai Ocskay Gáspár Tanácsos Úr.
Nyiregyháza: Kollár Károly Úr, Könyváros.
Nógrád - Vármegyében: T. Piliási és Sillasi Szilassy József Úr, Fő Biztos.
Pannon-halmán: Nagytiszteletű Guzmics Izidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Pétszt: Nagytiszteletű Farkas József Úr, Theol. Doct. és Szemináriumbeli Professor.
Pesten: T. Fái Fáy András Úr, több T. N. Várm. Tábla-Bírája, és Eggenberger József Úr Könyváros.
Pozsonyban: Landes és Schwaiger Könyváros Urak.
Sopronyban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunántúl lévő Evang. Superintendens.
Szegeden: Vessprém Várm. — T. Vizer István Úr, Magyar-ország, és a' Vessprémi Püspökség' Indszellője.
Szatmár Németiben: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szegeden: T. Bene József Úr, T. N. Csongrád Vármegye' Fő-Jegyzője.
Tömörvidéken: T. Dessewffy Antal Úr, Fő Sz. Bíró.
Ujhelyben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. N. Zemplén-Várm. Fő Jegyzője.
Veszprémben: TT. Flizár György Úr, Theol. Doct. és Professor.
Erdélyben. Nagy-Enyeden: Tek. Batca János Úr, Orv. Doct. és Professor.
Erd. Kolozsdron: TT. Méhes Sámuel Professor Úr, és Naetes Guttman János Úr Könyváros.
Erd. Sz. Udvarhelyen: T. Szigethy Gyula Mihály Úr, Professor.
Erd. Szeczenben: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyváros

Teljes bizodalommal kérettetnek az elő-fizetést bészedő (Tit. Tit) Urak, kik az 1826-diki elő-fizetéstől bégyült pénzt még mind-ekkoráz is bé nem küldötték, ne terheltesenek azt hová hamarább beküldeni, valamint az 1827-dik Esztendőre elő-fizető Tit. Uraknak is vezeték 's kereszt neveiket, titulussaikat és lakhelyeiket azon legközelebbi Posta-járást tudósításával, a' honnan legrövidebb úton szokták leveleiket venni, méltóztassanak a' bégyült pénzzel együtt, vagy Póstan, vagy hiteles alkalmatosság által beküldeni-mivel tetemes költségekkel lévén össze-kötetve az efféle Folyó-Írások' kiadása; csak úgy tétetődhetik az állandóvá, ha a' köz-segedelem megcsökkenést nem szenved, és az elindult Intézet össze teit vállalkal támogatatik.

Továbbá ismételtetik: hogy azon Tudós Hazánk' Íróji, kik ezen Folyó-Írást, alkalmatos, jó és eredeti munkáikkal elő-fogják mozdítani, minden kinyomtatott ívét egy egy pengő arannyal tiszteltetnek-meg. A' TT. Collector Uraknak pedig, minden 9 elő-fizető után a' 10-dik példányt ingyen ajánlja a' Kiadó.

Végre, a' Pest 's Budához közelebb lakó, 's ezen Idő-szaki Írásunkat feltartani kívánó tisztelt Olvasóink teljes bizodalommal kérettetnek, méltóztassanak az előfizetést Pesten, (Tit.) Könyváros Eggenberger József Úrnál, mint centrális helyen letenni.

